

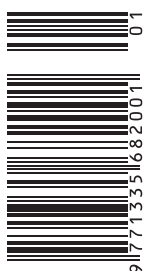
TATRY

1 | 2022 | cena 1,90 €, pre predplatiteľov 1,60 €

ISSN 1335-6828

Za Vianocami a Džafkulinou

Po stopách etnografa Jána Olejníka sme sa tentokrát vydali do Lendaku

Svoj život by opäť spojil s horami

Jaroslav Švorc v rozhovore bilancuje štvrtstoročie na čele dobrovoľných horských záchranárov

Krivosnos smrekový

(*Loxia curvirostra*)

Ostrý štebotavý zvuk nesúci sa do ticha zasneženého lesa. Toto je hlas spokojných krivosnosov pasúcich sa na úrode smrekov.

  Vladimír Michalec

V početnom krdlíku sedia tieto zďaleka nenápadné vtáčiky na vrcholcoch majestátnych stromov. Obratným pohybom zakrivených zobáčikov otvárajú smrekové šišky, ktoré ukrývajú zásoby okridlených semiačok. Práve ony tvoria základ potravy týchto spevavcov. V čase neúrody si vedia pochutnať aj na semenách borovic, vo vyšších polohách hlavne kosodreviny, ba dokonca i limby. Zaujímavosťou je, že pri trávení im pomáhajú naďobané vápencové

kamienky, prípadne zvetrané murivo z horských stavieb, v blízkosti ktorých ich môžeme pozorovať z menšej vzdialenosti.

Za potravou, hlavne pri jej nedostatku, dokážu krivosnosy preletieť veľké vzdialenosti. Podľa krúžkovaných jedincov sú dokumentované pohyby po pohoriach Slovenska. V Západných Tatrách bol v lokalite Osobitej potvrdený vo februári 2021 zaletený krúžkovaný samček až z ďalekého Švajčiarska z Breloteského priesmyku. Dá sa povedať, že sú to takí nomádi horského ihličnatého lesa celej Európy. Svoj domov majú tam, kde nájdu dostatok potravy. Sfarbenie dospelých samčeka je krásne, prevažne červené. Samičky sú nenápadné, zelenohnedé.

Pri bohatej úrode smreka hniezdia skoro po celý rok. Ani počas miernejšej zimy nie je vyhniezdenie a úspešné vyletenie mláďat vzácnosťou. ◀

Obsah

Viete, že...	2
Tatry na Messnerovej mape zrejme nepribudnú	3
Lyžovačka dostala zelenú	5
V znamení Svätajakubskej púte	6
Po stopách Jána Olejníka: Za Vianocami a Džafkulinou	7
Jaroslav Švorc: Svoj život by som určite opäť spojil s horami	10
Tri otázky pre...	11
Kaplnka dostala retro strechu	13
O starej ceste spod Tatier cez Branisko	14
Objavte svet filmu	17
O tatranských plesách, rybách a zdravom rozume	18
Ďalšie ekodukty? Zatiaľ science fiction	20
Vodopády Tatier VII.	22
40 rokov po: Chodníkom k Zelenému Krivánskemu plesu	24
Tatry z chodníka už aj knižne	28
Očakávaná sa nenaplnili	29
Na love za ranného svitu	30
V Tatrách rastie strom roka	32
Skúšaný životom	33
Potulky po národných parkoch Ruska IV.	34
Krížovka	40
Fotohádanka	41

TATRY. Dvojmesačník o krásach tatranskej prírody, jej ochrane, starostlivosti o lesné ekosystémy, turistike, športe a cestovnom ruchu v TANAP-e. Vychádza od roku 1962. Ročník LXI.

Vydavateľ: Štátne lesy TANAP-u, Tatranská Lomnica, www.lesytanap.sk

Adresa redakcie: Tatranská Lomnica 66,
059 60 Vysoké Tatry
tel.: +421 524 78 03 74

e-mail: redakcia.tatry@lesytanap.sk

Redakcia: Mgr. Martina Petránová,
Mgr. Jana Tomalová, DiS. art., Pavol Kráľ
tel.: +421 903 987 594, +421 945 448 602

Grafická úprava a tlač:

Tlačiareň Kežmarok GG, s.r.o., Priekopa 21,
060 01 Kežmarok

Celoročné predplatné vo výške 9,60 € v SR:

uhradte na IBAN: SK698180000007000086192
s uvedením SWIFT: SPSRSKBA

Predplatné v ČR:

MediaCall, s. r. o., Vídeňská 546/55,
639 00 Brno, tel.: +420 532 16 51 65,
e-mail: import@mediacall.cz
www.mediacall.cz

Redakčná rada: Ing. Ján Marhefka (predseda),
Ing. Zuzana Homolová, PhD., Ing. Peter Spitzkopf ml.,
doc. Ing. Peter Fleischer, PhD., Ing. Miroslav Jurčo,
Ing. Ján Slivinský, Ing. Michal Jurčo, Pavol Kráľ,
Ing. Marián Šturcel

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia. Redakcia si vyhradzuje právo úpravy a skracovania materiálov, ako aj výberu titulkov a medzititulkov. Zasláním príspevku autor súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré týmto poskytol redakcii. Názory autorov jednotlivých článkov sa nemusia zhodovať s oficiálnym stanoviskom vydavateľa. Prevzatie textových a grafických materiálov z časopisu je dovolené len so súhlasom redakcie a pri rešpektovaní autorských práv. Redakčná uzávierka je dva týždne pred vydaním časopisu.

Dátum vydania: 15. 12. 2021

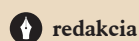
Evidenčné číslo: EV4596/12,
ISSN 1335-6828, IČO 319 669 77

 Titulná strana
Posledné odrazy v Malej Studenej doline
Foto: Boris Michaliček

Zadná strana
Pred východom slnka
Foto: Boris Michaliček

Viete, že...

Parlament schválil reformu národných parkov, po ktorej prejde ich správa kompletne pod ministerstvo životného prostredia. Novelu zákona o ochrane prírody a krajiny aj s pozmeňovacím návrhom Györgya Gyimesiho odobrili poslanci napokon až na svojej decembrovej schôdzi. Za hlasovalo 75 zo 76 poslancov, ostatní v sále svoj nesúhlas demonštrovali tým, že vytiahli kartičky z hlasovacích zariadení. V prípade Tatranského národného parku reforma prinesie zlúčenie Štátnych lesov TANAP-u so Správou TANAP-u. Stať by sa tak malo od 1. apríla 2022. Tento termín sa skloňoval aj v memorande o spolupráci, ktoré koncom októbra podpísali šéfovia envirorezortu a pôdohospodárstva.

Od decembra zastrešuje 76 prírodných rezervácií spoločný názov Pralesy Slovenska. Vďaka iniciatíve občianskych aktivistov, ktorí prišli s petíciou Dajme pralesom 5-ku, sa do najprísnejšieho stupňa ochrany prírody „prehuplo“ takmer šesť a pol tisíce hektára pralesov, pralesových zvyškov a starých prirodzených lesov nachádzajúcich sa po celej krajine. Väčšina lokalít, ktoré odobrila vláda ešte koncom októbra, bola súčasťou národných parkov, ich ochranných pásiem či chránených krajinných oblastí. Tento krok má zabezpečiť nielen ochranu vzácných biotopov, ale vytvorí aj priestor pre výskum prebiehajúcich prírodných procesov či rozvoj poznávacieho turizmu.

Iba dva mesiace po tom, čo sociálne siete obleteli videá zachytávajúce okamih, ako sa Skalnaté pleso vylieva zo svojich brehov, ostalo vysokohorské jazero bez jedinej kvapky vody. Dokonca úplne zmizla aj kaluž, ktorá v minulosti zvykla ostávať uprostred plesa. Ani tento úkaz však podľa hydroológov nie je dôvodom na paniku. Vodný režim jazera je totiž závislý výlučne od zrážok, a tak je prirodzené, že v období ich nedostatku hladina klesne. Keďže jeseň bola na ne chudobná, pokles bol logicky výraznejší. O pár dní už bolo všetko po starom, o návrat vody do plesa sa zaslúžilo sneženie a dážď.

Poslankyňa Romana Tabák si už vypočula ortiel za svoj prehrešok voči zákonu o ochrane prírody a krajiny. Za letné kúpanie sa v Studenom potoku jej Slovenská inšpekcia životného prostredia

naparila päťsto eur. Pokutu obratom uhradila a od štátnych ochranárov dokonca dostala ponuku na spoluprácu pri propagácii zodpovedného turistického správania sa v národných parkoch a pri šírení popularity zážitkovej turistiky... Terčom kritiky sa stala tiež ministerka investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Veronika Remišová, ktorá si to aj s rodinou namierila na Symbolický cintorín pri Popradskom plese v čase sezónnej uzávery a podobne ako Tabák sa svojím výletom pochválila na sociálnej sieti. Za porušenie pravidiel jej hrozí sankcia až do výšky 6 638,78 eur.

Na prvú jazdu novými zubačkami medzi Štrbou a Štrbským Plesom si budú musieť cestujúci ešte trochu počkať, ich nasadenie na tejto trase najnovšie odhalil technický problém, ktorý sa objavil počas ich testovania v tatranských podmienkach. Švajčiarsky dodávateľ ho už síce odstránil, no „papierovačky“ na Dopravnom úrade si žiadajú tiež svoj čas. Ak nenastanú ďalšie nepredvídateľné okolnosti, mašinky by vraj mohli začať pendlovať najneskôr vo februári, zatiaľ premávajú ako električky medzi Popradom a Štrbským Plesom.

Tatry si 19. novembra pripomenuli už sedemnásť rokov od ničivej víchrice, ktorá poškodila 12 600 hektárov lesa a vyžiadala si aj jeden ľudský život. Väčšinu územia, ktoré zasiahol vietor, sa už podarilo obnoviť. Podiel má na tom nielen samotná príroda, ale i lesníci, ktorých zámerom je revitalizovať lesné ekosystémy tak, aby do budúcnosti lepšie odolávali nielen podobným katastrofám, ale aj klimatickým zmenám.

Dvojročná prestavba dala niekdajšiemu penziónu Horec v Tatranskej Lomnici šmrnc v štýle modernej horskej architektúry. V porovnaní s Enciánom na Skalnatom plese, ktorý je národnou kultúrnou pamiatkou, mala spoločnosť Tatry mountain resorts pri rekonštrukcii voľnejšiu ruku. Architekti rešpektovali viaceré charakteristické znaky pôvodného objektu vrátane jeho siluety a členenia fasády. Novinkou je tvar zastrešenia, inšpirovaný dynamikou horských svahov, lavínou so svojím vrstvením a nepravidelnosťou i kryhami ľadu a snehu, čo dodalo stavbe dramatický nádych. Z penziónu sa stal apartmánový dom, ktorý ponúka ubyto-

vanie v 22 apartmánov a v štyroch penthouseoch.

Pacienta s nezvyčajným zranením prijala do svojej opaternej chovná stanica pri Správe TANAP-u v Liptovskom Mikuláši. Pomoc potrebovala samička sokola myšiara, ktorá sa napichla na tupý konár. Volanie prišlo zo Starého Smokovca, pohľad na dravca vydesil aj skúsených harcovníkov, keďže konár hrubý ako ceruzka mu vyčnieval z chrbtovej časti. S niečím podobným sa v praxi doteraz nestretli, a to za takmer tridsať rokov existencie chovnej stanice zažili všeličo. Našťastie sa ukázalo, že prepichnuté je len tkanivo v krídle. Pacientku teraz čaká rehabilitácia, po ktorej ju plánujú vypustiť späť do prírody.

Vo Vysokých Tatrách pribudol živý zelený pamätník na pamiatku obetiam z radov vojakov v zahraničných misiách od vzniku samostatnej Slovenskej republiky. V Háji vojnových veteránov v Novej Polianke sa podarilo väčšinu stromov vysadiť počas jesennej brigády, ďalšie boli „adoptované“ spomedzi vôkol stojacich drevín. Iniciatíva vyšla od Únie vojnových veteránov SR, Štátne lesy TANAP-u pomohli s výberom a úpravou lokality, boli tiež garantom pri vysádzaní borovic a límb.

Jelenice z Tatranského národného parku pomôžu s občerstvením krvi v českých prezidentských lesoch Lánskej pahorkatiny. Tri synantropné samice odchytili aj s mláďaťom ešte začiatkom decembra v in-travilánoch dvoch tatranských osád, pár dní na to k nim pribudla ďalšia. Po oddychu vo zvernici v Tatranskej Javorine ich čaká transport do nového bydliska. Ešte stále sa však v blízkosti ľudských obydľí pohybuje do dvadsať jelenov a jeleníc, ktoré stratili prirodzenú plachosť a popri ľahko dostupnej potrave tam nachádzajú aj pokoj od šeliem.

Šherpa rallye po minuloročnej pauze priniesla prekvapenie na stupňoch víťazov. Trasu z Hrebienka na Zbojnícku chatu so šesťdesiatkilogramovým nákladom na krošni najrýchlejšie zdolal Braňo Karafa s časom 1:31:01, druhý skončil Filip Zacher a tretí Juraj Hurajt. Spomedzi nosičiek bola najrýchlejšia Aďa Matulíková, ktorá na Zbojníčku s dvadsaťkilovým batohom vybehla za 1:17:39.

Tatry na Messnerovej mape zrejme nepribudnú

Po tom, čo sa múzeum vo vyhliadkovej veži na Štrbskom Plese scvrklo zo štyridsiaticich štvorcových metrov na gastro prevádzku s prvkami edukatívneho charakteru, dvihol verejnosti tlak aj legendárny horolezec Reinhold Messner. Expozícia vo veži mala byť totiž súčasťou siete Messner Mountain Heritage. V rozhovore pre Aktuality.sk však dobrodruh uviedol, že o spoluprácu už stratil záujem, lebo investor sa mu mal prestať ozývať. Podľa majiteľa Veže snov riešenie konceptu múzea pribzdila koronapandémia.

👤 Jana Tomalová 📷 Pavol Král a web Messner Mountain Museum

Extrémny horolezec z Južného Tirolska stihol pozbierať mnohé „naj“. Ako prvý na svete vystúpil na všetkých štrnásť osemtisícoviek. Ich vrcholy zdolal bez použitia kyslíkových prístrojov a so spolulezcom Petrom Habelerom ako prví bez kyslíkovej podpory vyliezli na Mount Everest. Prvenstvo si pripísal tiež v roku 1978, keď sólovo vyšiel na Nanga Parbat. Mohli by sme pokračovať a pokračovať... Hory sú pre však

pre Messnera posvätným miestom, nie obrovským ihriskom na zbieranie hrdinských výkonov. I preto 77-ročný alpinista prišiel s myšlienkou ukázať svoje zhutnené skúsenosti súvisiace so vzťahom človeka k horám a predstaviť ľudí kľúčových pre horolezecký svet, vrátane filozofov a priekopníkov, ktorí mali guráž vykročiť od nápadu k činu bez obligátnej otázky „prečo“. Messner Mountain Museum

(Messnerovo horské múzeum, pozn. red.) je sieťou múzeí, v ktorých sa návštevník stretáva s horami, horalmi a v konečnom dôsledku sám so sebou. Päť z nich je roztrúsených v Južnom Tirolsku, ďalšie nájdete v Bellune ležiacej v oblasti Benátsko. Každé zo šestice púta oko skutočného milovníka hôr svojou expozíciou, odkazom i architektúrou. Viacerým sa stali domovom tirolské zámky, historické budovy strieda i moderné múzeum v oblakoch na Monte Rite (2 181 m n. m.) v Dolomitoch.

Zlyhala komunikácia

Messner plánoval vo veži na Štrbskom Plese prezentovať históriu horolezectva v Karpatoch spolu s ekologickým a kultúrnym aspektom horských aktivít. Tatry plánoval navštíviť každý rok a organizovať s lokálnymi horolezcami prednášky o minulosti i budúcnosti populárneho športu. Zámer múzea vo veži vnímal ako dobrý nápad. Horolezecká legenda sa prvýkrát s investorom stretla vo Viedni a projekt prišla v roku 2019 podporiť aj osobne priamo do Tatier. Odvtedy mali debaty okolo spolupráce stíchnuť. „Veža by bola

dobrym miestom na diskusiu o pohoriach Karpát, ale kde nie je záujem, nemôžeme pomôcť,“ povedal Reinhold Messner pre Aktuality.sk.

„Posledné osobné stretnutie medzi pánom Messnerom a konateľom spoločnosti High Tatra Tower sa skutočne uskutočnilo v decembri 2019. Vyhliadková veža vtedy bola len v počiatočnej fáze výstavby, spoluprácu s pánom Messnerom sme riešili v predstihu, avšak následne v priebehu krátkej doby nastúpila celosvetová pandémia,“ uviedla marketingová manažérka Veže snov Veronika Kupcová. Preto sa podľa nej riešenie celého konceptu múzea posunulo, rovnako ako odsúhlasenie finálneho kontraktu s Messnerom. Kupcová datuje posledný kontakt s tímom Messner Mountain Heritage na 9. júla 2021. Komunikácia podľa manažérky prebiehala medzi ňou a Diane Schumacher za spoločnosť Messner Mountain Heritage. Aj podľa Schumacher však iniciatíva spoločnosti High Tatra Tower, ktorá je investorm veže, nekorešpondovala so serióznym zámerom doviest rozbehnutý projekt do zdarného konca. „Mali sme veľký záujem vybudovať Messnerovo múzeum, aby sme vysvetlili, aký je rozdiel medzi projektom zameraným len na zarabanie peňazí a projektom, ktorý myslí aj na kultúrny či prírodný aspekt. Je smutné, že investor to nebol schopný vidieť,“ reagovala zástupkyňa siete múzeí Messner Mountain Heritage Diane Schumacher pre Aktuality.sk. Podľa investora má však Veža snov edukatívnu funkciu už v súčasnosti – aj bez ešte nerealizovaného múzea TANAP-u. „Vyhliadka je po celej dĺžke chodníka vybavená outdoorovými monitormi, ktoré využívame na prezentáciu fauny a flóry Vysokých Tatier a taktiež práve pre bezbariérový charakter Veže snov si na nich

Postavili sa proti výstavbe

Občianska iniciatíva Milujem zelené Tatry požiadala prezidentku Zuzanu Čaputovú o pomoc v boji proti devastácii nášho najvyššieho horstva a jeho okolia. V otvorenom liste upozorňuje na plánovanú i existujúcu neúmernú výstavbu prevažne investičných nehnuteľností, ktorá sa úspešne „prepracovala“ do územných plánov mesta Vysoké Tatry a samospráv s katastrami siahajúcimi do ochranného pásma národného parku. Viaceré z projektov označujú aktivisti za kontroverzné, v mnohých prípadoch dokonca postavené v rozpore s legislatívou. „Ako príklad, ktorý zostane symbolom tejto éry v našej krajine, keď boli povyšované záujmy až rozmery istých ľudí nad zákonmi, je v našich Vysokých Tatrách vyhliadková veža na Štrbskom Plese,“ prečítala si v liste prezidentka. Aktivisti ďalej poukazujú na podobný prípad z Tatranskej Lomnice, v ktorom podľa nich nepovažovali pri povolovaní zámeru kompetentné úrady, dokonca ani Správa TANAP-u, proces posudzovania vplyvov na životné prostredie za nutný. Reč je o päťsto metrov hlbokom prieskumnom vrte na získanie geotermálnej vody na vykurovanie schátratej vily Széchenyi v Tatranskom národnom parku, kde je akákoľvek banská činnosť zakázaná. Podľa vyjadrenia iniciatívy je smutné, že na „prešľapy“ okrúhlych pečiatok musí poukazovať občianska verejnosť.

Pohľad aktivistov sa v súčasnosti upiera najmä do budúcnosti. Územné plány samospráv spod Tatier určujú na novú výstavbu apartmánov, domov a rekreačných zariadení až tretinu ochranného pásma národného parku! Predstava je ešte bolestivejšia, keď človek bezmocne hľadá na stavebný paškvil snád' v každom kúte TANAP-u a tuší, že „eklektická“ architektúra ovládne i ďalšie plánované projekty. Ekologický účel ochranného pásma prestáva krok za krokom plniť svoju úlohu a do výšin rastúce ceny nehnuteľností vytláčajú pôvodných obyvateľov.

Signatári otvoreného listu, medzi ktorými sú mnohé osobnosti pôsobiace v Tatrách a na poli ochrany prírody, vyjadrili nádej, že hlas prezidentky môže vo veci pomôcť. Čaputová potvrdila, že sa s nimi chce stretnúť, a to priamo v národnom parku.

viete pozrieť reálne pohľady zo štítov Vysokých Tatier,“ argumentuje Kupcová.

Áno či nie atrakciám?

Vyhliadkovú vežu na Štrbskom Plese začali budovať v lete 2019. Od samotného počiatku musí „bojovať“ s vlnou nevôle tých, ktorí by ju a jej podobné projekty v už i tak čulom stavebnom ruchu Tatier najradšej nevideli. Búrliivé debaty

zaspávajú a opäť sa prebúdzajú s každým ďalším impulzom. Jedným mimoriadne podnetným bolo, keď obec Štrba, do ktorej katastra Veža snov patrí, povolila zmenu stavby pred dokončením. Zatiaľ čo v stavebnom povolení sa milovníkom Tatier mohlo najviac pozdávať „42-štvorákové“ múzeum Tatranského národného parku, zo žiadosti o zmenu stavby sa vytratilo a jeho miesto zastúpila gastroprevádzka. Nasledovala zákopová vojna dotknutých inštitúcií, v ktorej granátmi boli ponosy a obviňovanie, kto vlastne pochybil.

Tak ako zaznievajú často kritické hlasy, či Tatry potrebujú podobné pútače pozornosti, načrel do horskej filozofie aj Messner. „Myslím si, že či už pre Vysoké Tatry, Alpy, alebo Himaláje sú najväčšou atrakciou hory samotné. Čím menej lanoviek a atrakcií budeme do nich tlačiť, tým to bude lepšie,“ zamyslel sa ďalej v rozhovore alpinista. Na druhej strane, vyhliadková veža je bezbariérovým projektom, ktorý má plusové body za spoluprácu s rôznymi nadáciami a združeniami pre ľudí bez plnej mobility, ale aj so školami. Lepšiemu PR firmy by zrejme výrazne pomohla aj spolupráca s legendárnym horelcem. Zdá sa však, že slovenský špendlík na mape Messner Mountain Museum nepribudne. ◀

Messnerovo múzeum Corones na vrcholovom plató Kronplatzu (2 275 m n. m.) zamerané na tradičný alpinizmus

Vďaka neustále sa meniacim protipandemickým opatreniam visel nad zimnou lyžiarskou sezónou až do poslednej chvíle otáznik. Napokon predsa len odštartovala. Hoci s týždňovým meškaním oproti pôvodným plánom. Podnikatelia v cestovnom ruchu však intenzívne bijú na poplach, prevádzky – a nielen tie tatranské – už podľa nich naozaj melú z posledného.

Dostali zelenú

📍 Martina Petránová 📍 Marek Hajkovský

Prevádzkovatelia lyžiarskych stredísk posledné týždne s napätím očakávali, ako sa situácia po novembrovom sprísnení pravidiel nakoniec vykryštalizuje. Keďže tretia vlna pandémie naberala na sile a na mape Slovenska týždeň čo týždeň pribúdali ďalšie a ďalšie čierne okresy, vláda sa rozhodla pre lockdown. Začiatkom decembra si lyžiarske strediská predsa len vypočuli dobrú správu. Vleky a lanovky môžu spustiť – i keď len pre očkovaných a tých, ktorí koronu prekonal. Ostatní dostali stopku.

Kontrolovali aj COVID pasy

Ako prvé spomedzi tatranských lyžiarskych stredísk v druhú decembrovú sobotu otvorilo Štrbské Pleso, lyžovalo sa tiež v Jasnej. Tatranská Lomnica ohlásila štart lyžiarskej sezóny o týždeň neskôr. „Strediská sú pripravené poskytnúť návštevníkom bezpečné zimné zážitky pri dodržaní všetkých nariadených preventívnych opatrení,“ avizoval deň pred oficiálnym spustením lyžovačky Marián Galajda, hovorca spoločnosti Tatra mountain resorts (TMR), ktorá má pod palcom najväčšie tatranské lyžiarske rezorty. Hoci nie všetky zjazdovky v strediskách boli v prevádzke, prvé oblúčky si prišli vychutnať stovky lyžiarov. Okrem skipasov sa kontrolovali aj COVID pasy, na dodržiavanie aktuálne platných pravidiel si posvietil personál už pri vstupe do strediska či v pokladniach. Lyžiari takisto museli rátať s obmedzenou kapacitou lanoviek, ktorú prevádzkovatelia zredukovali na štvrtinu, gastro bolo výlučne v „okienkovej“ verzii.

Za parkovanie sa bude platiť

Pod Chopkom si pre lyžiarov na túto sezónu pripravili aj viacero noviniek vrátane

zrekonštruovaného hotela SKI Záhradky priamo na zjazdovke, posilnenej kyvadlovej dopravy, rozšírenej ponuky bežeckých tratí v lokalite Zadné vody či špeciálneho fotopointu na zjazdovke, ktorá nesie meno po víťazke Svetového pohára Petre Vlhovej. Návštevníkov najväčšieho lyžiarskeho strediska však zrejme nepoteší spoplatnené parkovanie, výnimku majú len majitelia celosezónnych skipasov, ktorí autá odstavajú grátis. Podobne ako pod Lomnickým štítom. Za poplatok si lyžiari taktiež môžu vopred on-line rezervovať parkovacie miesto a mať tak istotu, že neobídu naprázdno ani v čase najväčšej špičky.

Napísali premiérovi

S otvorením lyžiarskych stredísk to pôvodne nevyzeralo vôbec ružovo. Reakciu na lockdown, ktorý zaviedla vláda koncom novembra, bol otvorený list premiérovi Eduardovi Hegerovi. Okrem prevádzkovateľov lanoviek a vlekov v horských strediskách na Slovensku, sa pod neho podpísali aj oblastné organizácie cestovného ruchu pôsobiace v regióne Vysokých Tatier, na Liptove, Kysuciach, Orave či v Turci. Žiadali, aby ministri prehodnotili situáciu a prijali zásadné rozhodnutia, inak to spôsobí, že v kombinácii s nedostatočnou podporou v predchádzajúcom období dostanú horské strediská i celý domáci cestovný ruch poslednú ranu z milosti. Na príklade Rakúska a okolitých krajín demonštrovali, že kým všade sú pre očkovaných horské strediská otvorené, Slovensko je výnimkou. Ak vláda nič nepodnikne, hrozí, že ľudia sa jednoducho vyberú lyžovať do zahraničia, alebo zimu strávia v exotike, čo môže byť z pohľadu šírenia vírusu ešte väčšia hrozba. „Cestovný ruch špeciálne počas hlavnej sezóny potrebuje jasné rozhodnutia s dosta-

točným predstihom, preto žiadame o definitívne rozhodnutie, či od Vianoc do Troch kráľov bude lockdown, alebo bude platiť COVID automat. To umožní hotelierom, ako aj zákazníkom naplávať si domáce pobyty namiesto odchodu do zahraničia,“ uvádza sa v liste združenia Lavex, ktoré zastrešuje viac ako dvesto prevádzkovateľov lanoviek a vlekov v horských strediskách na Slovensku.

Na pokraji krachu

Neustále sa meniace pravidlá vyhnali do ulíc aj tatranských a podtatranských podnikateľov. Podľa nich im štát už dlhodobo kladie poľnú pod nohy, hoci dodržiavajú všetky opatrenia, ktoré od nich vyžaduje. Aj napriek vyhláseniam, že vakcína je sloboda, ich prevádzky museli ostať zatvorené, či fungujú len s obmedzeniami. Tento prístup sa im nezdá fér, a tak priamo pred vládnu vilou Kamzík v Starom Smokovci zhrnuli svoje požiadavky a pripomenuli, že to, čo sa v cestovnom ruchu momentálne deje, nemá logiku.

„Tento rok je výrazne horší ako prvý rok pandémie. Z dvanástich mesiacov sme zatvorení alebo výrazne obmedzení osem mesiacov. Dnes sme na tom tak, že mnohí z nás sú na pokraji krachu. Podniky sú zadlžené až po uši, v tomto mesiaci už nie je z čoho zamestnancom poslať výplaty,“ tlmočila názor nespokojných podnikateľov Lucia Blašková, výkonná riaditeľka Oblastnej organizácie cestovného ruchu Región Vysoké Tatry. Hoci práve fungujúci cestovný ruch je v tejto lokalite pilierom hospodárstva a zamestnanosti, paradoxne, bol prvý na rane, keď sa sprísňovali pravidlá. „Naše prevádzky sa zatvorili bez jasného plánu a scenára budúceho možného fungovania alebo odškodňovania. Tak, ako

sme my rýchlo reagovali na každú farbu COVID automatu, očakávame rovnako rýchly a aktívny prístup štátu k nám,“ dodala Blašková.

Ak vláda nechce svojimi obmedzeniami úplne pochovať cestovný ruch, ktorý je už na kolenách, mala by podľa podnikateľov naplniť verejný prísľub, že vakcína je sloboda a otvoriť všetky prevádzky vrátane reštaurácií a wellness pre očakovaných a prekonaných. Okrem toho štátu adresovali aj ďalšie tri požiadavky – navýšiť podporu pre cestovný ruch z desiatich na dvadsať percent z poklesu tržieb, obnoviť schému prvej pomoci „Plus Plus“ pre udržanie a záchranu pracovných miest v tomto sektore a znížiť DPH na desať percent v oblasti gastro služieb. Zároveň poukázali na to, že cestovný ruch v Slovenskej republike je ako jediný segment diskriminovaný v rámci celého priemyslu, ako aj krajín Európskej únie, pritom nikdy preukázateľne nezvyšoval čísla nakazených. „Naši hostia k nám nemôžu prísť a plnohodnotne využívať všetky služby, ale môžu prejsť hranicu, či už do Poľska, Maďarska alebo Rakúska, a užívať si voľnosť zaočkovaných a služby

cestovného ruchu,“ vyjadril sa Martin Novotný, predseda predstavenstva Združenia cestovného ruchu Vysoké Tatry. Podľa jeho slov sú podnikatelia, ak to bude nevyhnutné, pripravení svoje práva hájiť aj v Štrasburgu.

Podporu Tatrancom prisľúbili i ďalšie turistické regióny. Ak nepríde odozva zo strany štátu, podnikatelia sú odhodlaní svoju nespokojnosť demonštrovať v Bratislave, rovnako pred Úradom vlády SR. „Protestom sme sa veľmi dlho bránili. Teraz však ide aj o naše životy. Plne preto podporujeme kroky, ktoré sa začali diať vo Vysokých Tatrách a stotožňujeme sa s požiadavkami, ktoré sú z hľadiska nášho prežitia absolútne kľúčové,“ uviedol prezident Aliancie slovenskej gastronómie Viliam Pavlovský.

V červených číslach

Na to, že cestovný ruch je na kolenách, upozorňovali podnikatelia už po minulej zimnej sezóne, ktorá trvala dokopy približne mesiac. Na Silvestra totiž vláda bez akéhokoľvek varovania rozhodla, že strediská z jedného dňa na druhý musia ich prevádzkovatelia zatvoriť, prázdne os-

tali i hotely, penzióny, akvaparky a wellness centrá. Lyžovačka pokračovala síce v apríli, avšak už len na pár dní. Zjazdovky otvorili väčšie strediská, tie menšie a nižšie položené to rovnako zabrali. S prepadom tržieb ruka v ruke išlo aj prepúšťanie, ktorému sa nevyhol ani najväčší hráč v cestovnom ruchu.

Nádeje, ktoré podnikatelia vkladali do leta, síce priniesli trošku optimizmu najmä vďaka jednodňovým turistom, no zo štatistik takmer úplne vypadli zahraniční návštevníci. Sezónu pomohli aj rekreačné poukazy, avšak tomu, aby sa bilancia leta 2021 neocitla v červených číslach, nezabránilo. Oproti roku 2020 sa návštevnosť v regióne Vysokých Tatier prepadla o zhruba polovicu. Jesenné mesiace s príchodom tretej vlny pandémie naplno ukázali krutú realitu, prísnejšie protiepidemiologické opatrenia na Slovensku i v okolitých štátoch opäť skresali počty návštevníkov. Do akej miery po novembrovom lockdowne vylepší štatistiky aspoň záver roka 2021, ktorý má byť spojený s otvorením ubytovacích zariadení, sa ukáže až na jar, kedy Štatistický úrad zvykne zverejňovať presné čísla. ◀

V znamení Svätajakubskej púte

To, ako bude tento rok vyzeráť, tajili až do poslednej chvíle. Tatranský ľadový dóm, ktorý na Hrebienku vyrástol už po deviatykrát, dostal podobu Katedrály sv. Jakuba, cieľa pútnikov smerujúcich do Santiaga de Compostela.

  Martina Petránová

Jedno z najvýznamnejších pútnických miest v Európe si jej stavitelia nevybrali náhodou, tento rok má v španielskej mekke prívlastok jubilejný, keďže sviatok sv. Jakuba po jedenástich rokoch pripadol na nedeľu. Tak, ako je koniec Svätajakubskej púte symbolom nových začiatkov, aj tatranská katedrála chce byť poslom lepších dní v týchto pohnutých časoch. Počas niekoľkých týždňov na nej pracovali dve desiatky sochárov zo Slovenska i Čiech. Velil im už tradične Adam Bakoš, zostavu doplnila Američanka Griffon Ramsay, ktorá sa vyhrala s množstvom detailov. Celkovo na stavbu použili 225 ton ľadu v podobe 1 880 ľadových blokov, ktoré premenili na umelecké dielo. Tatranské motívy sa v ňom prelínajú s tými španielskymi a spolu vytvárajú dokonalú symbiózu. Súčasťou ľadového dómu je aj socha sv. Jakuba, ktorú pútnici v Santiagu zvyknú objímať. Umelci ju vytvorili z dreva a miesto jej našli v ľavom krídle katedrály. Za pozornosť však stoja aj iné kúsky.

„Nechýbajú ani také ikonické detaily ako nenápadný kruh na fasáde chrámu s vyobrazením gréckych symbolov v netradične opačnom poradí – omegy a alfy symbolizujúcich miesto, kde niečo staré končí a nové začína, či ľadové mušle ako dôverný znak sprevádzajúci pútnikov na ceste poznania a zážitkov pri púti do Santiaga,“ konkretizoval Lukáš Brodanský z horského strediska Vysoké Tatry.

Oficiálne katedrálu otvorili v predposledný novembrový štvrtok, avšak už po pár dňoch ostali dvere na kupole, ktorá ju chráni pred slnkom, uzavreté. Dôvodom bola zhoršujúca sa pandemická situácia. V polovici decembra bol ľadový dóm už opäť otvorený a podľa plánov by mal návštevníkov Hrebienka vítať až do Veľkej noci. Ak korona nerozhodne inak. ◀

Kresťanské a slovanské tradície ťahali za jeden koniec a premiešavali sa na Vianoce, ale tiež v období, keď majú v kalendároch svoje meno Kataríny, Ondrejovia, Barbory, Mikulášovia či Lucie. O mnohých zvykoch sa dozvedáme už len z literatúry a od pamätníkov, v tomto vydaní časopisu TATRY si však prečítate i o vzácnom a stále „živom“ klenote z Lendaku, zachovanej bábkovej hre Džafkulina. Udržať až do dnešných čias sa ju podarilo aj vďaka trom rodinám – Fudalyovcom, Majerčákovcom a Neupauerovcom.

📍 Alexandra Bachledová

📄 archív autorky a Múzea TANAP-u

Zvyky, ktoré sú súčasťou dnešného prežívania vianočných sviatkov a v podobe, v akej ich poznáme dnes, majú za sebou dlhú cestu dynamického vývoja. V súčasnosti chápeme Vianoce ako cirkevné sviatky na počesť narodenia Krista (v štvrtom storočí cirkev ustanovila dátum 25. december ako deň narodenia Krista, dovtedy sa slávil 6. januára). Pôvodne to však

Traja králi z Lendaku (1968)

Po stopách Jána Olejníka: Za Vianocami a Džafkulinou

boli sviatky zimného slnovratu. Oslavy tohto slovanského sviatku so zameraním na zabezpečenie prosperity hospodárstva a rodiny v nasledujúcom roku a tiež kresťanské obrady a legendy vplývali na formovanie vianočných sviatkov, ako ich poznáme dnes.

Od Martina do Vianoc

V minulosti ľudia vnímali celoročný cyklus ako opakujúci sa kruh, ktorý nemal presný začiatok a koniec. Dlhé roky sa tento cyklus delil len na dve časti, zimu a leto. Obdobie zimnej etapy výročného cyklu bolo vhodné na predpovede, veštby a rozličné magické úkony. Praktiky sa spájali s dňami sv. Martina (11. 11.), ďalej sa

viazali na Katarínu (25. 11.), ku dňu Ondreja (30. 11.), Barbory (4. 12.), Mikuláša (6. 12.), Lucie (13. 12.) a Tomáša (21. 12.), keď sa predpokladala zvýšená aktivita nepriaznivých síl. Neskôr sa k týmto dňom viazali povery o škodlivej činnosti stríg, preto sa označovali ako stridžie. Mládež na Spiši a na Liptove (oblasť pod Tatrami) sa v predvečer týchto dní schádzala a venovala sa predpovedaniu budúcnosti. Súčasťou Ondrejského magického úkonu bolo napríklad varenie halušiek alebo pirohov, v ktorých sa nachádzali vmiešané papieriky s menami nastávajúcich mužov. V iných obciach dievčatá zbierali prach a obchádzali ním hnojisko s odriekaním veršov. V tú noc si pod hlavu uk-

ladali mužské nohavice a verili, že sa im bude snívať s ich nastávajúcim mužom. V predvečer sv. Barbory chodili dievčatá v spomínanej oblasti s dlhou palicou, cez ktorú bola prevesená biela plachta, od domu k domu a nabádali deti k poslušnosti a usilovnosti. Na dedinách bolo tiež zvykom, že v predvečer sv. Mikuláša sa do ulíc vybrali viacerí mládenci oblečení v baraních kožuchoch s maskou na tvári a robili huncútstva, strašili deti a dievčatá. Koncom 19. storočia sa vplyvom cirkvi ujal zvyk obliekať len jedného muža do kostýmu sv. Mikuláša ako biskupa. Ale predvečer tohto sviatku, ako aj ostatných v rámci zimného obdobia, súvisel s potrebou dievčat zistiť, kto bude ich nastávajúcim

pomocou rôznych praktík ľúbostnej mágie. V obciach pod Tatrami sa tiež verilo, že ak bude nejaká žena priasť na Luciu, tak by ju Lucia pripravila o život. Kuchynský riad sa obracal hore dnom, aby zabránili Lucii vstúpiť do domu. Všeobecne sa verilo, že v tento deň tancujú strigy na krížnych cestách.

Predstavy o narastajúcej aktivite nepriaznivých síl v období, keď sa noci výrazne predlžovali, vyvolávali v ľuďoch pocit úzkosti a strachu. Pomocou rôznych ochranných prostriedkov ich chceli odhnať zo svojho okolia. Pozostatky tejto aktivity môžeme v súčasnosti pozorovať aj cez Vianoce. V niektorých obciach pod Tatrami sa zvonením, práskaním bičov a trúbením vyvoláva hluk, ktorý má zstrašiť nečisté sily a vyhnať ich z dediny na celý rok.

Mnohé zvyky sa vytratilí s príchodom kolektívneho hospodárstva

Vianoce trvali oficiálne od 24. do 27. decembra. Začínali sa v predvečer hlavného sviatku, na tzv. vigíliu. Zvyky súvisiace s týmito dňami patria medzi najkomplikovanejšie. Na Štedrý večer sa až do polnoci z domu nič nepožíčovalo. V okolí Popradu bolo zvykom na vigíliu kupovať nový pohár, do ktorého sa vložili peniaze a nalialo víno. To následne počas obradu v kostole požehnali a peniaze nosili na nákupy. Verili, že po nákupe sa tieto peniaze vrátia späť majiteľovi. V priebehu Štedrého dňa sa predpovedalo počasie na celý nastávajúci rok. Vykonávali sa mnohé úkony, ktoré mali magicko-prosperitný význam z hľadiska poľnohospodárskej práce. Mali za úlohu ochrániť nielen gazdovstvo, úrodu, ale aj domáci statok. Gazda odnášal dobytku upečený koláč s cesnakom a medom. Psom sa dávali koláče plnené čiernym korením, aby boli zlé a odvážne. Deti

Záber z hrania Džafkuliny zo súkromného archívu Jána Neupauera z roku 2014. Kostol držia Mária Neupauerová a Janko Stupák, hrajú Timotej Neupauer a Kristián Stupák.

roznášali seno a slamu po drevenej dlážke a gúľali sa po nej vo viere, že úroda v nastávajúcom roku bude bohatá. Rodina sa zhromažďovala pred nádobou s vodou, do ktorej hodili mincu a všetci sa postupne umyli vo viere, že voda ochráni rodinu pred chorobou a minca prinesie blahobyt a šťastie. Mnohé zvyky a obyčaje zanikli s rozvojom kolektívneho poľnohospodárstva. Napriek tomu si ľudia aj v súčasnosti udržiavajú zvyky zo svojej rodinnej tradície. Zachováva sa napríklad tradičná úprava a výber jedál. Niektoré rodiny v priebehu Štedrého dňa dodnes postia. Zachovali sa tiež zvyky odložiť z každého pokrmu

do nádoby alebo nechať nádoby otvorené, aby sa mohli nasýtiť aj duše zosnulých z rodiny či náhodný pocestný.

Nasledujúce dni Vianoc boli v minulosti a dodnes ostávajú časom návštev a vzájomného stretávania sa. Silvester sa však niesol v tichu. Odchod posledného dňa roka ľudia pod Tatrami prežívali predovšetkým prostredníctvom krátkej pobožnosti v kostole. Na Nový rok sa opäť nič nepožíčovalo, nevynášali sa z domu lampáše, zápalky, uhličky, aby sa nevynieslo z domu spolu s nimi i šťastie. Dievčatá a ženy nevstupovali do domu ako prvé, nevarili sa pokrmy z hydiny, aby šťastie z domu neuletelo. Prvé zábavy sa konali až na sviatok Troch kráľov (6. 1.), ktorý bol zároveň posledným dňom vianočného obdobia. Toto sú len čiastočné fragmenty zvykov a obyčajov, ktoré mali svoje opodstatnené miesto v prežívaní sviatkov vianočného obdobia v oblasti pod Tatrami. Táto téma je hodná samostatného spracovania v rozsiahlej publikácii.

V Lendaku sa dodnes zachovala jedinečná Džafkulina

Neodmysliteľnou súčasťou obdobia Vianoc bolo v minulosti vinšovanie a hranie vianočných hier ľudového divadla. Pri vinšovaní nešlo len o formálne blahoprianie, ale verilo sa, že slová prednesené vo vianočnom vinši ovplyvnia chod nasledujúceho roka. Na Spiši pod Tatrami sa dlho udržiaval zvyk vinšovať s dlhými vr-

Figúrky z Džafkuliny sa nachádzajú aj v expozícii Múzea TANAP-u.

Tatranský etnograf Ján Olejník desiatky rokov oddane skúmal život ľudu z podhoria. Vďaka jeho odborným článkom mohli čitatelia časopisu TATRY nazrieť do okien a vzácných truhlíc miestnych obyvateľov. V seriáli *Po Stopách Jána Olejníka* sa v spolupráci s Podtatranským osvetovým strediskom vraciame k odkazu etnografa, aby sme na stránky nášho dvojmesačníka opäť priniesli pohľad do domácností niekdajšieho ľudu pod Tatrami.

bovými prútmi, keďže vrba ako prvá javí príznaky omladzovania po zime cez jej púčiky. Na Liptove chodili chlapi štrnásť dní pred Vianocami po dedine s dreveným pestro maľovaným hadom. Dlho sa udržalo chodenie s kozou, hviezdou, či ďalšie iné lokálne betlehemské hry.

Vzácnym klenotom z oblasti pod Tatrami je zachovaná bábková hra Džafkulina z Lendaku. Ide o vianočnú hru, ktorú predvádzajú koledníci s kostolom a s drevenými bábkami. Autori publikácie *Vianočné hry v Spišskej Magure* (1994) opisujú jej pôvod z historického hľadiska. Poukazujú na poľské šopky, ktoré sú folklórnym pokračovaním barokových bábkových betlehemov. Takýto bábkový betlehem sa v našej oblasti hrával v obci Lechnica a dodnes v Lendaku. Zaujímavé je, že ani v jednej obci sa nenazýval šopkou, pričom pod názvom „šopka“ sa v Lendaku hráva betlehemska hra so živými hercami. Do Lechnice priniesla hru rodina Kucovcov v roku 1907 z poľskej Ochotnice. Bábková hra sa v Lechnici hrávala ešte v 50. rokoch 20. storočia. Posledný majiteľ predal bábkový betlehem múzeu v Červenom Kláštore a tradícia hrania zanikla. Lendacká podoba tejto hry je určitou verziou hry z Lechnice, odkiaľ ju prevzali. Predstavuje však samostatný variant, ktorý bol v dialógoch obohatený aj o vplyvy z betlehemskej hry so živými hercami a splynul do jednoty s miestnou ľudovou kultúrou.

Aktívnym zachovávateľom tradície hrania Bábkovej hry Džafkulina je rodina Jána Neupauera z Lendaku. V roku 2012 ju jej členovia z iniciatívy TV SME navštívili a zahrali pred kamerou. Predchádzalo tomu oslovenie rodiny Majerčákovcov, o ktorej vedeli, že ju v svojich mladých časoch hrávala. Hra sa zapáčila aj mladším členom rodiny a tradícia tak mala svoje rodinné pokračovanie. Bola to tiež príležitosť pre chlapcov zarobiť si nejaké peniaze vo vianočnom období. Na hranie tejto hry sú potrební dvaja herci, ktorí ovládajú bábky a dvaja, ktorí držia kostol. Tieto rekvizity zohnali od rodiny Fudalyovej, ktorá ich mala odložené na povale. Vyrobil ich pán Gontkovský približne na prelome prvej a druhej polovice 20. storočia. Okrem týchto spomínaných, ktoré sa dodnes používajú, vyrobil rekvizity Džafkuliny pre farnosť v Lendaku a pre Múzeum TANAP-u v Tat-

ranskej Lomnici. Pán Fudaly bol jedným z tých, ktorí boli vo svojich mladých časoch jej súčasťou. Podľa slov Jána Neupauera Džafkulinu v minulosti hrávali dve až tri skupiny a kostol spolu s bábkami si aj vzájomne požičiavali. Jej názov je odvo-

dený od slova džafkať/džavotať, čo v preklade znamená detsky rozprávať, hovoriť. Drevené bábky počas tejto hry prehovorí, ožívajú a spolu s nimi ožívajú aj vianočné príbehy. Hra je dodnes v Lendaku v povedomí staršej generácie, avšak aktívnymi interpretmi sú chlapi v mladom veku, ktorí sa hru naučili a osvojili si ju. S Džafkulinou sa prezentovali v rámci cyklu Encyklopédia slovenských obcí v roku 2018 pre RTVS, v rámci cyklu Tanečný dom v Bratislave, na obecných akciách, ale predovšetkým v lendackých domácnostiach počas vianočných sviatkov. ◀

K Vianociam patrí aj betlehem. Fotografka niekdajšej Správy TANAP-u Božena Mrhová v roku 1973 odfoťila ľudového rezbára Š. Siváňa z Oravy aj s jeho dielom.

Zdroje:

- Botík, J., Slávkovský, P. a kol. 1995. Encyklopédia ľudovej kultúry 1. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995, ISBN 80-224-0234-6.
Botík, J., Slávkovský, P. a kol. 1995. Encyklopédia ľudovej kultúry 2. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995, ISBN 80-224-0235-4.
Horváthová, E. 1986. Úvod. In: Rok vo zvykoch nášho ľudu. Bratislava: Tatran, 1986, str. 7-16.
Horváthová, E. 1986. Zima. In: Rok vo zvykoch nášho ľudu. Bratislava: Tatran, 1986, str. 17-134.
Horváthová, E. 1975. Zvykoslovie a povery. In: Slovensko III – Ľud II. Bratislava: Obzor. 1975, str. 985-1030.
Olejník, J. 1994. Zvyky a obyčaje zimného obdobia. In: Ľud pod Tatrami. 2. vydanie. Martin: Osveta, 1994, ISBN 80-217-0564-7, str. 135-147.
Slivka, M., Slivková, O. 1994. Historicko-vývojové súvislosti. In: Vianočné hry v Spišskej Magure. Bratislava: Tália-Press. 1994 ISBN 80-85718-19-7, str. 15-44.

Informátor: Mgr. Ján Neupauer

Mal dvadsať, keď po prvý raz v živote videl za popruhmi záchranej deky zasunutú vetvičku kosodreviny. Vtedy však ani len netušil, že takýto obraz nemá pred očami poslednýkrát. Medzitým prešlo päť desaťročí, počas ktorých ako horský záchranár nemal o podobné výjavy núdzu. Na čele dobrovoľníkov stál skoro štvrtstoročie, no nedávno sa rozhodol, že nadišiel čas, aby pomyselne žezlo odovzdal svojim nástupcom. Jaroslav Švorc si v rozhovore zaspomínal nielen na nezvyčajné okolnosti, ktoré ho posadili na šéfovskú stoličku Tatranskej horskej služby – dobrovoľného zboru (THS-DZ), ale prezradil nám aj to, s akými ťažkosťami sa za tie roky museli popasovať jeho členovia.

👤 Martina Petránová

📷 archív Ivana Bohuša ml.

Jaroslav Švorc: Svoj život by som určite opäť spojil s horami

Na čele THS-DZ si bol bezmála štvrtstoročie, teraz si prenechal priestor mladším. Prezrad, prečo si sa takto rozhodol? Zrela táto myšlienka v tebe už dlhší čas?

Sám som nečakal, že po prvom zvolení do čela THS-DZ budem na tomto poste 24 rokov. V podstate sme každé dva roky predkladali valnému zhromaždeniu návrhy na členov rady i predsedu. A stále to vychádzalo tak, ako to napokon dopadlo. Vždy bolo niečo, čím ma chlapi presvedčili, aby som pokračoval – raz že už nemám malé deti, potom že už mám skúsenosti, neskôr „do šesťdesiatky vydrž“ a potom „kto má lepšie predpoklady na funkciu ako čiperný dôchodca“, ktorý má čas a nemá už až také starosti o rodinu... A tak to šlo, kým som si nepovedal, že ozaj stačilo. Posledné roky sa už tak trochu „zaúčal“ môj nástupca a myslím, že každý by mal vedieť posúdiť, že „nastal čas“. Aj ja som si povedal, že nech prídu mladší s elánom a novým pohľadom a my starší im, ak to bude potrebné, poskytneme naše skúsenosti a rady.

Vráťme sa do čias, keď si sa stal predsedom. Viem, že to bolo za pomerne nezvyčajných okolností. Dnes sa možno nad nimi pousmeješ, ale vtedy ti asi do smiechu nebolo...

To, že som sa stal predsedom, vlastne spôsobila nešťastná udalosť istého paraglaj-

distu. Práve počas schôdze, na ktorej sa volil predseda, vypukla záchranná akcia, na ktorú sme viacerí museli odísť. Na schôdzi padali návrhy spomedzi prítomných, ale každý protestoval a odmietal. A keď ktosi – a dodnes ani neviem kto – povedal Švorc, bolo ticho. A tak kým som ja pod vrcholom Slavkovského štítu spolu s ďalšími ratoval toho nešťastníka, ostatní spokojne hádzali do volebnej schránky lístok s mojím menom... Pre paraglajdistu sa ten deň napokon skončil šťastne – no a pre mňa?... Veruže som mal veľmi zmiešané pocity, hoci vtedy to bola pre mňa obrovská česť.

Ako vtedy zbor fungoval? Asi málokto si v súčasnosti dokáže predstaviť, s čím všetkým sa dobrovoľní záchranári pred vyše dvadsiatimi rokmi borili. Akým najväčším výzvam ste vtedy čelili?

To – pre mňa „osudné“ – valné zhromaždenie bolo vlastne ustanovujúcou schôdzou THS-DZ. Začali sme po viacerých peripetiách v nových legislatívnych podmienkach ako občianske združenie. De facto sa nezmenilo takmer nič, ale de iure veľa. Stali sme sa samostatným právnym subjektom, museli sme absolvovať všetky potrebné administratívne úkony – ako napríklad registráciu stanov na ministerstve vnútra, zriadenie účtov či pridelenie IČO. Pamätám si, ako sme

vtedy spolu s prvým zvoleným podpredsedom Štefanom Zavackým vložili z vlastných peňazí vtedajších päťsto korún, aby sme založili v banke účet. Popri týchto peripetiách sme ale mali veľkú oporu vo vtedajšej profesionálnej Tatranskej horskej službe Štátnych lesov TANAP-u i samotných Štátnych lesov TANAP-u. Poskytli nám priestory v Dome horskej služby, uzavreli sme dohodu o spolupráci a spoločne sme pokračovali v tom, čo dobrovoľní a profesionálni horskí záchranári vo Vysokých Tatrách robili celé desaťročia. K zásadným zmenám došlo po roku 2003, kedy bol prijatý zákon o Horskej záchranej službe. Vedenie novej štátnej organizácie malo iné predstavy o horskej záchrane, a tak sa vzťahy medzi dobrovoľnými a profesionálnymi záchranármi začali meniť. Vyvrcholili vypovedaním vzájomnej dohody o spolupráci s nami a THS-DZ začala činnosť vykonávať samostatne. Uzavreli sme dohody s prevádzkovateľmi lyžiarskych stredísk a začali slúžiť na svahoch. Problémom bolo hlavne to, že dobrovoľní záchranári, keďže vždy boli doplnkom profesionálnych, nemali žiadny vlastný záchranný ani zdravotnícky materiál potrebný na výkon záchrany. Napokon sa nám podarilo túto hektickú dobu zvládnuť a postupne sme si vybudovali slušnú materiálnu základňu. Samozrejme, že sme vykonávali – a aj v sú-

časnosti vykonávame – tiež činnosť v iných oblastiach tak prepotrebných v podmienkach Vysokých Tatier. Dosť sa venujeme preventívnej činnosti, prednáškovým aktivitám, obrovské množstvo práce odvádzame pri zaistovaní bezpečnosti účastníkov rôznych zimných i letných športových podujatí, asistujeme pri lyžiarskych pretekoch, horských behoch, robíme ukážky záchranu pre verejnosť, pomáhame pri lyžiarskych výcvikoch žiakov a študentov, alebo školákom počas ich pobytu v Škole v prírode. Je toho veľmi veľa a štát si, žiaľ, neuvedomuje, koľko peňazí mu každoročne ušetríme. Dotácie, ktoré sme nepravidelne v ostatných rokoch dostávali, predstavovali na jedného dobrovoľného záchranára v prepočte priemerne päťdesiat až sedemdesiat centov (!) na deň... A z toho máme hrať nákup materiálu, osobné vybavenie členov a vôbec všetky ďalšie výdavky. Od istého času nám pomáhajú aj dve percentá z dane, ktoré nám ľudia poukazujú, ale sú to nepravidelné a nevelké sumy. Ešte šťastie, že každý náš člen má aspoň jedného stáleho a výdatného sponzora – vlastný rodinný rozpočet. Napriek všetkému sa snažíme vykonávať našu činnosť tak, ako si to vyžaduje dnešná doba – na vysokej profesionálnej a odbornej úrovni.

Za tie roky si bol účastníkom mnohých záchranných akcií. Nie všetky mali aj šťastný koniec... Zlomok z nich si priblížil v knihe Smrť si nevyberá, ktorej druhé, doplnené vydanie vyšlo pred štyrmi rokmi. Ktorá spomedzi horských drám ti najviac utkvela v pamäti?

Prvýkrát som sa záchrannej akcie zúčastnil pred takmer päťdesiatimi rokmi – ešte ako nečlen horskej služby, ale ako náhodne prítomný horolezec pri nešťastí v Bystrom sedle. To bol asi zlom, prečo som sa napokon rozhodol stať členom horskej služby. Tých záchranných akcií najmä v minulosti bolo neúrekom. Kedysi nebola taká možnosť cestovať do zahraničných hôr ako dnes, nuž sa horské aktivity vykonávali hlavne v Tatrách. Z toho potom pramenila aj častá úrazovosť. A zďaleka nebola ani taká technická pomoc. Ale bol tu entuziazmus, ktorý – zdá sa – sa postupne vytráca... Keď som videl, koľko nešťastí sa stalo zbytočne, zobral som pero do rúk a časť z nich opísal v spomínanej knihe. Niektoré boli také výnimočné, že sa na ne jednoducho nedá zabudnúť. V pamäti mi navždy zostanú najmä tragédie, pri ktorých prišli o život deti či mladí ľudia, hoci každý ľudský život je stratou. Výnimočná tragédia sa odohrala v roku 1989, keď na Kriváni prišli o život dvaja bratia – boli to vlastne ešte deti. A navyše zahynuli práve na Štedrý deň – teda v čase, keď sa začínali najkrajšie sviatky. Alebo tragédia na Slavkovskom štíte začiatkom roka 1988. Vtedy prišiel o život štrnásťročný chlapec z Maďarska, ktorý bol na túre

Tri otázky pre...

...Františka Mrázika, nového šéfa Tatranskej horskej služby – dobrovoľného zboru (THS-DZ), ktorý do jesenných volieb zastával post jej podpredsedu. Valné zhromaždenie vyberalo spomedzi dvoch kandidátov, pre úspešnejšieho z nich to nebol krok do neznáma. Do THS-DZ vstúpil ako čakaťel pred dvomi desaťročiami, od roku 2009 bol zástupcom jej predsedu.

Akým najväčším výzvam čelí dnes THS-DZ?

Rozdelil by som to asi do troch oblastí. Prvou, internou úlohou je omladenie členskej základne. Podobne ako v rozprávke O troch grošoch aj my dnes máme výkonných chlapcov, takisto aj starších členov, ktorí zase majú množstvo skúseností, no nesmíme zabúdať ani na priebežné omladzovanie. V súčasnosti máme desať čakaťelov, teda adeptov, z ktorých sa po úspešnom absolvovaní vzdelávania môže stať desať kvalitných plnohodnotných členov. V ďalšom roku by sme radi školili ďalších desať záujemcov. Ďalšie dve výzvy sú skôr organizačného charakteru. Tou druhou vecou, na ktorej treba pracovať, je postavenie dobrovoľníka ako takého. V Európskej únii sa vyzdvihuje a podporuje dobrovoľníctvo i rozvoj tzv. občianskej spoločnosti. U nás sa v tejto súvislosti prijal akurát zákon o dobrovoľníctve, no tým by sa činnosť na poli rozvoja aktívnej občianskej spoločnosti nemala končiť, ale práve naopak – začať rozvíjať. V zahraničí je participácia dobrovoľníkov v ľubovoľných oblastiach vrátane spolupráce so štátom výrazne viac podporovaná i integrovaná. Tu máme ako spoločnosť čo doháňať. Treťou výzvou je nájsť dostatok finančných prostriedkov na plnohodnotné fungovanie.

Čo ti ako prvé prebleslo hlavou, keď si zistil, že ťa valné zhromaždenie zvolilo za predsedu?

Okrem pocitu zodpovednosti a vďaky za prejavenu dôveru som, poviem úprimne, myslel na to, čo treba urobiť najbližšie. Naše volené funkcie nie sú ako výhra v súťaži krásy, nikto nejde do volieb preto, že by sa triasol za funkciu. Teda, aspoň dúfam. ☺ Každému v dobrovoľnej horskej službe ide o druhých – o tých, ktorým sa dá pomôcť, nie o seba. Tieto voľby sú skôr o tom, kto bude robiť okrem záchranárskej aj organizačnú robotu. Naši chlapci – a dokonca už aj dievčatá – pracujú prakticky stále, keď nie pri záchrannej službe, tak pri asistenčnej, preventívnej alebo osvetovej činnosti. Ak náhodou nerobíme niečo z toho, tak pracujeme na svojom cyklickom vzdelávaní. A za tým všetkým je organizácia a plánovanie...

Meno Mrázik nie je Tatrancom neznáme, aj tvoj ocko bol dobrovoľným a neskôr profesionálnym členom i dlhoročným náčelníkom horskej služby. Bolo asi prirodzené, že sa vydáš v jeho šľapajach...

Som zástancom toho, že každý by si mal nájsť svoje vlastné miesto pod slnkom a svoju vlastnú cestu k nemu. To ale neznamená, že hodnoty, ktoré uznávajú rodičia, by si syn či dcéra nemali vážiť. Pravda je, že mi v živote i pri tej „vlastnej ceste“ prirástli k srdcu rovnaké „veci“ ako môjmu ocinovi – hory, pohyb v nich, a to na všetky spôsoby – od turistiky, cez lyžovanie, skialpinizmus alebo horolezectvo, no a okrem toho aj snaha pomôcť – a presne o tom je horská služba. ◀

so známymi, lebo jeho rodičia nechceli íť. Tak ich presvedčil, aby ho pustili s ich rodnými priateľmi... Aké dôsledky mohla mať táto udalosť v ich ďalších vzťahoch, to nevieme. No a o tragédii v Mengusovskej doline v roku 1974, keď v lavíne zahynulo desať študentov a ich profesor so synom, azda ani netreba hovoriť. Tiež patrí k tým nezabudnuteľným... Rovnako ako nešťastný pád vrtnúka v Mlynickej doline v júni 1979, pri ktorom našlo smrť päť profesionálnych záchrancov a dvaja piloti.

Tragédie sa nevyhli ani samotným členom zboru... Určite nie je jednoduché zmieriť sa s odchodom kolegu, ktorý je neraz i blízkym priateľom. V prípade horských záchranárov sú takéto momenty zrejme aj príležitosťou na hlbšiu sebareflexiu, obzvlášť v prípadoch, keď k smrteľnému nešťastiu dôjde v horách...

Tak ako znie aj názov knihy, smrť si naozaj nevyberá. Nešťastie môže postihnúť hocikoho a nik si nemôže povedať „mne sa to nemôže stať“. Za tie roky sme boli svedkami tragédií, pri ktorých prišli o život aj veľmi skúsení a zodpovední horolezci, horskí vodcovia či dokonca záchranári, ktorí boli našimi kolegami a priateľmi. O to väčšia bola bolesť pri ich strate. Ale človek z našej komunity s tým už v podvedomí tak trochu počíta a vie, aký je pohyb po horách nebezpečný a aké riziká prináša. Preto aj prípadná smrť je akousi, hoci neželanou, možnou súčasťou ich spôsobu života a človek to tak berie. Aj ja osobne som v horách stratil veľa priateľov – či to boli moji niekdajší spolulezci, alebo priatelia z „brandže“ horských nosičov, kolegov záchranárov... Vedel som, čo je zmyslom ich života a že smrť v horách u takýchto ľudí nie je, hoci to možno znie morbidne, až taká prekvapujúca. Ale to, čo sa stalo v júni 2013 pod Nanga Parbatom, vyrazilo dych každému. Smrť Peťa Šperku, Tona Dobeša i ostatných účastníkov nešťastnej výpravy nemá nič spoločné s horami. Takúto zákernú vraždu sme všetci, aj tí najotrlejší, prijali so zdesením. A zrejme naveky zostane táto udalosť v našich myšliach ako najodpornejšia smrť našich kamarátov, hoci sme stratili aj veľa iných.

Jaroslav Švorc sa narodil 1. januára 1953 v Štrbe. A teda vďaka predchádzajúcej silvestrovskej oslave celé roky svojich gratulantov odbíja len minerálkou a slanými tyčinkami. Vraj sa ani inak nedá pri pohľade na ich bledé tváre, s ktorými mu na Nový rok prichádzajú gratulovať. ☺ Je vyštudovaný učiteľ, Tatranci – a nielen tí – ho však vnímajú skôr ako horského záchranára, vysokohorského nosiča či organizátora športových podujatí, spomedzi ktorých asi najviac rezonuje Sherpa rallye. Publikuje v rôznych časopisoch, je autorom viacerých kníh. V roku 1991 vydal spolu s Paľom Barabášom knižku príbehov zo života vysokohorských nosičov Spod krošne veselo i vážne, ktoré vyšli odvtedy ešte dvakrát. Je spoluautorom publikácie o histórii tatranských chát Strechy nad oblakmi, Tatranská horská služba, Horská služba na Slovensku. V roku 2004 mu po prvýkrát vyšla kniha Smrť si nevyberá, ktorú preložili aj do češtiny a poľštiny. Druhého vydania sa dočkala pred štyrmi rokmi. Je tiež autorom publikácie Preteky vysokohorských nosičov – Sherpa rallye, 1985 – 2015. Predsedom Tatranskej horskej služby – dobrovoľného zboru sa stal v roku 1997.

Ak by si mal ešte raz možnosť voľby, vybral by si si opäť túto cestu? Čo ti hory ako záchranárovi dali a čo vzali?

Určite by som svoj život opäť spojil s horami. Veď som v nich prežil to najkrajšie, čo človeka môže stretnúť. Mal som to šťastie, že som v horách skúsil toho viac – v minulosti som aktívne liezol, dlhé roky som sa venoval vysokohorskému noseniu, takmer štyridsať rokov som dobrovoľným záchranárom, „motal som sa“ okolo rôznych športových horských podujatí, prsto skúsil som mnoho z toho, čo sa v horách robí. A to mi prinieslo nielen veľa krásnych chvíľ, ale myslím, že ma aj osobnostne formovalo. Človek sa ocital v situáciách, keď si musel pomôcť sám a nemohol očakávať pomoc od iných. Mám na mysli hlavne vysokohorské nosenie. To asi najviac formovalo nielen telo, ale hlavne dušu. Toto všetko mi hory dali a som im za to vďačný. A čo mi vzali? Už som to spomenul – viacerých kamarátov. To bola najväčšia strata. Ostatné nepočítam. To mi hory nevzali, to som im venoval. Nielen ja, ale mnohí ďalší „horskí fanatici“ neraz okrádali svoju rodinu o spoločné chvíle, ba i o peniaze ktoré „investovali“ – možno trochu sebecky – do toho, čo bolo zmyslom ich života.

Si vyštudovaný učiteľ, až do dôchodku si pôsobil ako pedagóg. Nedá mi neopýtať sa, či si vzdelanie a roky praxe v tejto sfére využil aj ako šéf dobrovoľníkov.

Mnohí, ktorí ma poznajú, si mysleli, že práca v horskej službe je aj moja profesia. Ja som vyštudoval Pedagogickú fakultu v Prešove a istý čas som na nej aj pôsobil ako vysokoškolský učiteľ. Bola to veľmi atraktívna a pútavá práca. Nielen z profesijného, ale aj iného hľadiska. Veď ja som mal vtedy dvadsaťštyri rokov a moje študentky osemnásť, dvadsať... Ale hory ma lákali viac, a tak som kariéru vysokoškolského pedagóga zavesil na kliniec a usadil som sa tam, kde som sa narodil a žijem celý život – v Tatrách. Pôsobil som dlhé roky ako riaditeľ i zástupca riaditeľa školy. A či som to využil pri vedení THS-DZ? Teraz to už môžem povedať. Ako riaditeľ školy

som si bol sám sebe pánom a dokázal si prispôsobiť svoj čas pre potreby školy i THS-DZ. Ale výčitky nemám, lebo nič som nerobil pre osobný prospech a ak som niekedy v riaditeľni školy riešil horskoslužobné veci, vedel som, že to robím v prospech spoločnosti. Moja pedagogická práca mi, prirodzene, pomohla aj inak. Veď v škole som riadil kolektív skoro taký veľký, ako je členská základňa THS-DZ. A niektoré veci, ako napríklad vzťah k ľuďom, pôsobenie na nich, ukladanie úloh, prijímanie ich návrhov a následne i zásadných rozhodnutí boli takmer totožné v oboch kolektívoch. No a niektorí kolegovia z THS-DZ mi s úsmevom tvrdili, že vďaka mojim učiteľským rečníckym schopnostiam ich dokážem presvedčiť aj k niečomu, s čím sa celkom nestotožňujú. ☺

Keď sme už znova pri horskej záchrane, ak by si sa mal obzrieť späť a porovnať svoje začiatky so súčasnosťou, čo ťa v tejto oblasti dnes teší a čo, naopak, škrie?

Niečo som už naznačil, preto sa nebudem opakovať. Ale myslím si, že ak ide o zdravie a život človeka, tak treba využiť všetky možnosti, ktoré sa na to núkajú. A dnes to tak nie je. V horskej záchrane sa iste pohlo poriadne dopredu, ale stále mi v nej chýba prirodzená ľudská logika – ak sa dá robiť kvalitne, odborne a lacnejšie, prečo sa to nerobí? Ale to už nie je otázka na mňa.

Meno Jaro Švorc je už v Tatrách legendou. Cítiš sa ako legenda? ☺

Slovo legenda nemám veľmi rád. Ak ťa niekto označí za legendu, pre mňa to znamená, že sa už s tebou v ničom nepočíta a že si zrelý „do starého železa“. A ak sa slovo legenda vzťahuje na nejakých výnimočných ľudí, tak ja žiadnou legendou nie som. Je síce pravda, že v našej „horskej komunite“ sa mnohí poznáme, resp. nás vďaka našej pre verejnosť možno atraktívnej činnosti mnohí poznajú, ale takých ako ja sú v Tatrách desiatky, možno stovky.

Na záver mi nedá neopýtať sa čo ďalej. Ostávaš aktívnym členom THS-DZ, alebo svoju pozornosť presunieš inam? Dočkáme sa napríklad novej knihy?

Odchodom z predsedníckej funkcie sa moja činnosť v THS-DZ nekončí. Zostávam v nej naďalej ako radový člen. V THS-DZ máme rôzne formy členstva a tomu budú zodpovedať aj moje aktivity. Využijem ešte to, že mám odbornú spôsobilosť na niektoré činnosti. Rovnako sa chcem ešte venovať prednáškam – myslím, že mám dosť skúseností nielen odborných, ale aj „orátorských“, preto ak o moje informácie, rady a názory bude niekto stáť, rád sa o ne podelím. No a drieme vo mne aj myšlienka stvoriť opäť niečo literárne. Ale to nechcem predbiehať. ◀

Mohlo by sa zdať, že ide o nepodstatný detail. No práve zašpicatený koniec šindľa prinavrátil národnej kultúrnej pamiatke pod Ostrvou pôvodný ráz zo štyridsiatich rokov minulého storočia.

 Jana Tomalová
 archív Igora Cpina

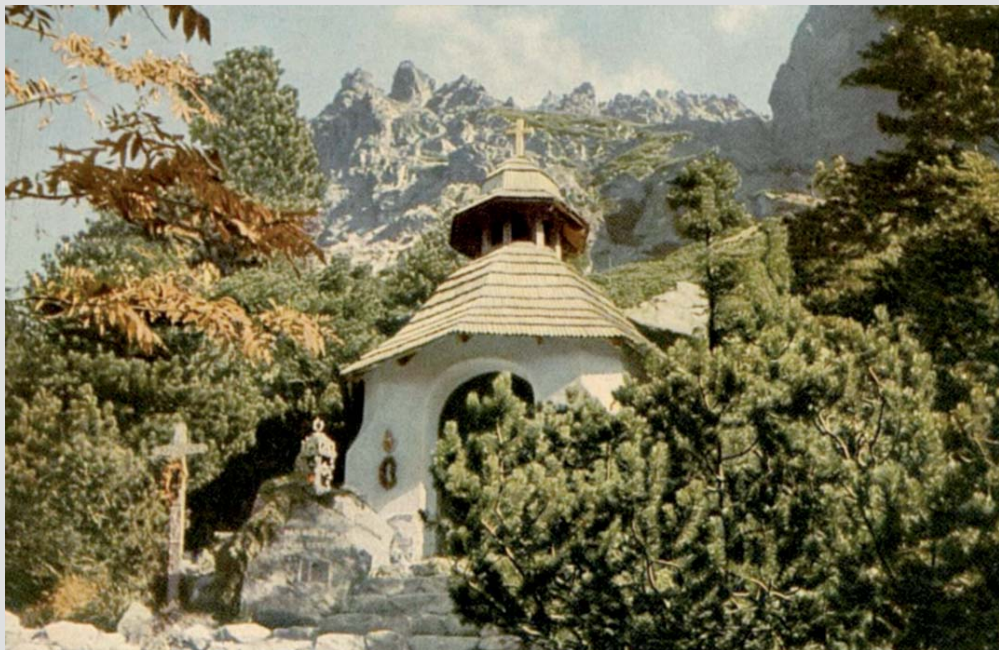
Kaplnka dostala retro strechu

„Predlohou nám bola aj historická fotografia z roku 1949, takže teraz majú návštevníci po osemdesiatich rokoch možnosť vidieť kaplnku v pôvodnej kráse,“ hovorí Igor Cpin, vedúci ochranného obvodu Štátnych lesov TANAP-u Vyšné Hágy.

Kaplnka na Symbolickom cintoríne sa dočkala tesne pred sezónnou uzávierou obnovy strešnej krytiny. Nebolo to však prvý raz od roku 1940, keď pietne miesto otvorili. Počas doterajších úprav sa však spodný, starý šindel jednoducho prekryl novým a špecifický prvok sa vytratil. Tentoraz bolo zámerom dodržať pôvodný tvar strechy so zašpicatenými koncami šindľov, ako prezrádza historická fotografia.

Nová krytina je z dreva červeného smreku, zatiaľ čo predtým sa zvykli používať šindle zo smreku obyčajného. Podľa Ivety Bujnovej, vedúcej Krajského pamiatkového úradu Prešov, Pracovisko Poprad, sa predpokladá, že kvalita rezaného šindľa bude dobrá a dlhšie vydrží tvrdé tatranské podmienky aj bez základnej údržby a náteru. Štátne lesy TANAP-u, ktoré cintorín pod Ostrvou spravujú, stavia pri výbere „strechárov“ na firmu z Bušoviec. Tá obnovila šindle aj na Oravskom hrade či Drevenom moste v Kluknave a citlivo sa jej podarila i oprava strechy na kaplnke Symbolického cintorína. Ako nehnuteľnú pamiatku ho pod číslom 3849 zapísali do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu SR 30. októbra 1963. S obdivovaním vynovenej strechy si musia turisti počkať do 15. júna, na pietne tatranské miesto sa totiž vzhájuje sezónna uzávera.

Keď je reč o kaplnke na Symbolickom cintoríne z vtáčej perspektívy, netreba zabudnúť ani na opravu z roku 1961. Ihlana strecha s dreveným šindľom nesie

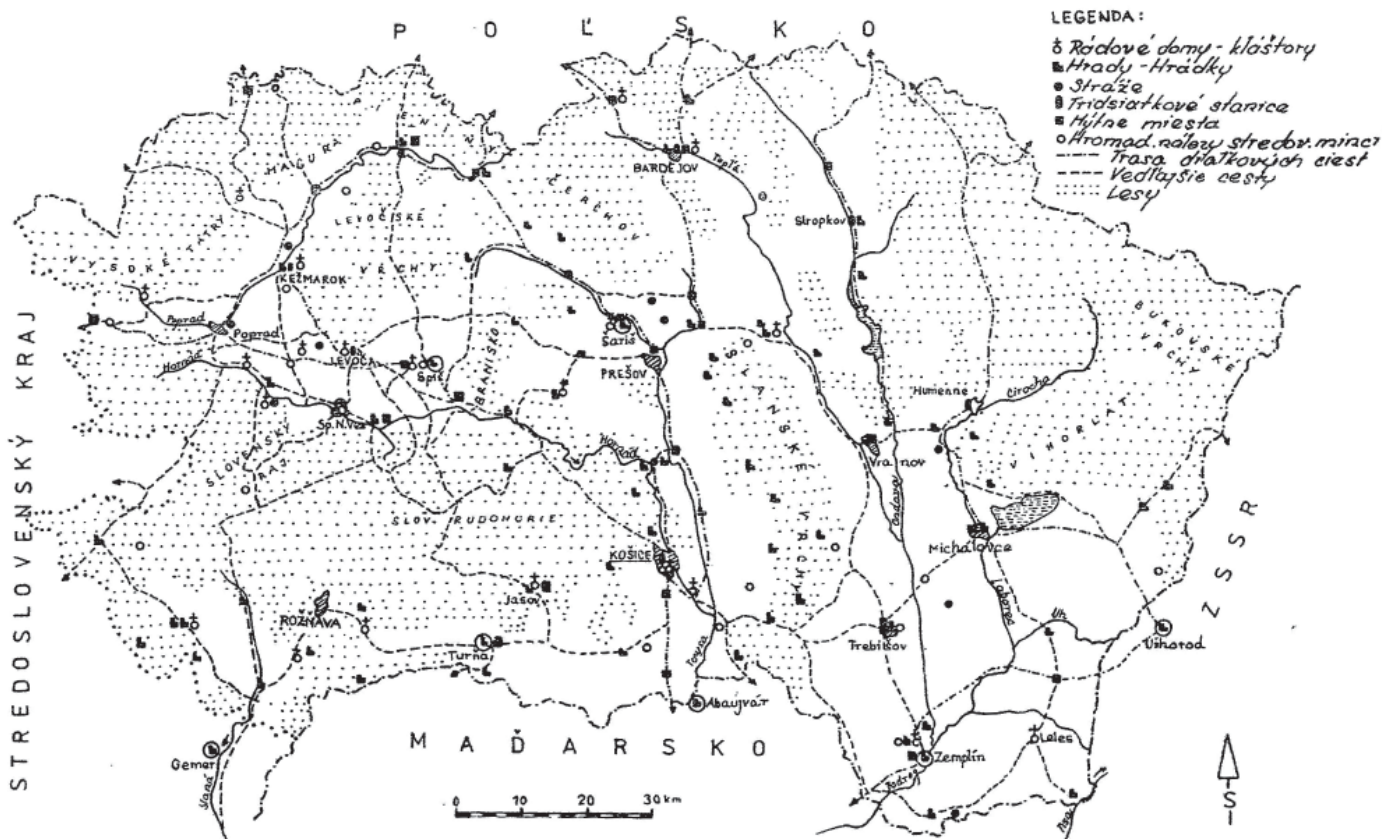

Kaplnka na historickej fotografii z roku 1949

malú vežičku s cibulovitým zastrešením. Vo vežičke sa nachádza pôvodný malý zvon s mottom Symbolického cintorína: „Mŕtvym na pamiatku – živým na výstrahu“ a na vrchole vežičky sa týči kríž (v časopise TATRY 6/2021 v článku Otakar Štáfl: Český umelec v Tatrách nájdete viac o histórii Symbolického cintorína i zvona so známym mottom, pozn. red.). Práve na jeho osud si zaspomínal niekdajší vedúci oddelenia ochrany prírody vtedajšej Správy TANAP-u Ladislav Harvan v časopise TATRY 1/2006. Keď koncom leta 1961 obnovovali strechu, nastal problém. Robotníci odmietli zložiť drevený kríž. Súhlas na obnovu bol totiž podmienený požiadavkou nie netradičnou pre šesťdesiate roky – na kaplnke sa po oprave strechy neobjaví

„existujúci ani nový kríž, ale budú dané do sakrálneho múzea“.

Rozhodovanie, či kaplnku nechať schátrať, alebo ju zachovať bez kríža, bolo rýchle. „Križ z kaplnky som dal za pomoci robotníkov dole osobne a schovali sme ho pod strechu kaplnky. Strecha miesto kríža dostala drevené hrotové zakončenie,“ vracia sa v spomienkach Harvan. Pôvodný kríž sa napriek snahe nepodarilo nájsť pod strechou ani v depozite. Zrejme v druhej polovici osemdesiatich rokov, no ešte pred Nežnou revolúciou, sa kresťanský symbol na kaplnku pod Ostrvou vrátil v trochu „štíhlejšej“ podobe. Preto, ak sa zahľadíme na fotografiu strechy kaplnky z roku 1949 a jej súčasnú podobu, nájdeme predsa len ešte jeden rozdiel... ◀

O starej ceste spod Tatier cez Branisko

Dávid Frölich, Uhorský Simplicissimus, Mór Jókai a Krásna Michal

Luba Rusnáková archív autorky a internet

Po tejto ceste – z Kežmarku do Sabinova – putovala v deň svojej svadby románová fiktívna dcéra kežmarského učenca Dávida Frölicha. Uberala sa do rodičovského domu manžela, ktorého nemilovala, ale akceptovala otcovo rozhodnutie. Bol to jej prvý kontakt s krásou a rozľahlosťou sveta, aj s ľudskou brutalitou a temnými stránkami doby. Práve sa definitívne zriekla svojej jedinej lásky a prijala údel manželky s odhodlaním stáť po boku svojho muža v dobrom aj v zlom. Na konci cesty sa ocitne v bezvýchodiskovej situácii, ťažšej ako smrť, navždy poznačená osudovým znamením. Ona, múdra, čistá a ušľachtilá, bude proti svojej vôli vtiahnutá do spleti temných síl na hranici medzi zemou a peklom. Tak to vyfabuloval maďarský spisovateľ Mór Jókai v roku 1876, inšpirovaný knihou Uhorský Simplicissimus z roku 1683.

Pripomeňme si reálnych protagonistov a možné prototypy. Dávida Frölicha (1595 – 1648) poznáme ako prvého tatranského horolezca, ktorý v roku 1615 vystúpil na tatranský štít a o svojej ceste zanechal správu. Doteraz jeho prvenstvo nikto nepochybnil. Spiš právom považuje tohto ľubického rodáka a neskôr kežmarského mešťana za jedného zo svojich najslávnej-

ších rodákov. Študoval na kežmarskom gymnáziu a na viacerých zahraničných univerzitách, počas štúdia veľa precestoval, pôsobil ako súkromný učiteľ, stretával sa a udržiaval kontakt s veľkými osobnosťami súdobej vedy. V roku 1628 sa po dvanástich rokoch vrátil do Kežmarku, v roku 1635 uzavrel manželstvo s oveľa mladšou dcérou svojho priateľa, lekárnik a mestské-

ho radného pána – Juditou Bertramovou. Mali spolu tri deti. Svoje bohaté vedomosti a skúsenosti premietol do kníh z oblasti geografie a histórie Uhorska, zvlášť sa zamerával na karpatských Nemcov. Zostavil viac ako 150 kalendárov s astronomickými predpoveďami v rôznych rečiach, zaujímal sa o fyziku, astronómiu, astrológiu aj alchýmiu. Ako prvý vedec v Uhorsku

obhajoval Kopernikove myšlienky o rotácii Zeme okolo svojej osi (aj keď za stred vesmíru považoval Zem). V roku 1640 mu panovník Ferdinand III. udelil titul cisársko-kráľovského matematika v Kráľovstve uhorskom. Jeho pedagogická sláva sa šírila po celej Európe, takže keď v polovici 17. storočia prišiel do Kežmarku sliezsky študent a hudobník, ktorý sám seba nazýval *Simplicissimus* (skratkou *Simplex*), vedel o Dávidovi Frölichovi a zmienil sa o ňom, aj keď len jednou vetou: „V Kežmarku som navštevoval školu až do Jána, aj súkromne som urobil slušné začiatky u pána Dávida Frölicha, presláveného matematika...“ Toto konštatovanie je príliš všeobecné na to, aby sme ho mohli považovať za dôkaz, že autor *Simplicissima* bol v Kežmarku skutočne Frölichovým žiakom, teda že prišiel do Kežmarku najneskôr v roku 1648. Pravdepodobnejší je predpoklad, že Frölichova sláva presiahla jeho život a *Simplicissimus* sa v Kežmarku stretol už len s jeho knihami a stále živým ohlasom.

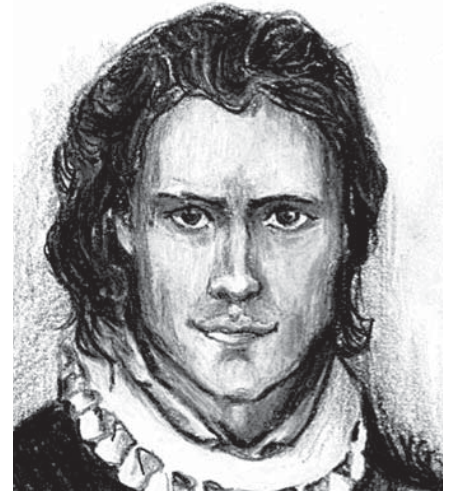
Autor Uhorského *Simplicissima* je po Frölichovi druhý horolezec, ktorý opísal svoje tatranské putovanie. Jeho životné dáta sú stále problematické, pretože nič z toho, čo poznáme z jeho života, nie je stopercentne isté. Ani meno či identita (najpravdepodobnejší je sliezsky hudobník Daniel Speer, 1636 – 1707), ani podobizeň – ktorú nepoznáme, ale ako mladého potulného trubača si ho predstavoval Gyula Fejes, ilustrátor maďarského vydania – ani čas príchodu do Uhorska (predpokladá sa máj 1654). Všetko je len viac či menej pravdepodobné. S istotou vieme len to, do čoho nám autor sám dovolil nazrieť. Známe fakty: V roku veľkého víťazstva Európy nad Osmanskou ríšou (1683) vyšla nevedno kde, nevedno v ktorej tlačiarňi, bez mena autora, po nemecky napísaná kniha *Ungarischer Oder Dacianischer Simplissimus* (= *Uhorský či dácky Simplissimus*), ktorej obsah mimoriadne zaujal čitateľskú verejnosť viacerých krajín. Autor v čase vrcholicej tureckej okupácie precestoval vtedajšie málo známe Uhorsko vrátane Sedmohradska a podával o tom živé svedectvo. Západná Európa žasla. Dovtedy málokto – okrem českých pobielohorských exulantov, študentov a ojedinelých cestovateľov – vedel máločo o tejto krajine. V cestopisnom románe plasticky vystúpilo do popredia zvlášť Horné Uhorsko, obývané slovanským obyvateľstvom, osobitne severovýchodné oblasti Liptov, Tatry, Spiš, ale aj Šariš a Košice. Bola to kniha plná odvážnych, revolučných myšlienok, pre ktoré bolo nevyhnutné zahladzovať stopy a chrániť autora. V rokoch 1683/84 vyšli minimálne tri vydania a kniha za-

čala pozvoľna upadať do zabudnutia. Až v 30. rokoch 19. storočia objavil jeden starý výtlačok istý peštiansky lekár a tiež bol unesený obsahom. Text trochu upravil a v roku 1854 ho nechal vytlačiť v Lipsku. Kniha mala opäť veľký úspech. Vydanie nebolo kompletné, seriózný výskum sa mohol rozvinúť až po roku 1923, keď v Kostnici vyšiel relatívne presný prepis pôvodiny z roku 1683. Možno preto predpokladať, že Mór Jókai mal k dispozícii len neúplné vydanie z roku 1854, keď začal pracovať na románe *Krásna Michal*. Koncom 19. storočia zrejme neboli známe a dostupné ani všetky fakty o živote Dávida Frölicha tak, ako ich poznáme dnes. Maďarský spisovateľ si vybral verziu, ktorá zapadala do jeho románovej konštrukcie. Mór Jókai (1825 – 1904), rodák z Komárna, prozaik, dramatik a publicista bol vedúcou osobnosťou maďarského kultúrneho a politického života v druhej polovici 19. storočia. Je autorom viac ako stovky románov a noviel, z ktorých väčšia časť čerpá námety z dávnej i nedávnej uhorskej či maďarskej histórie. Reálne historické udalosti oživil fiktívnym dejom aj postavami, čím ich ozvláštnil. Zaujal ho príbeh Uhorského *Simplicissima* a rozvinul ho na svoj spôsob. Vyseletoval niektoré pozoruhodné (zvlášť morbidne) príhody, ale aj niektoré známe udalosti a osobnosti tých čias. To sa týka rovnako autora *Uhorského Simplissima* ako Móra Jókaiho, ktorý predchodcu doplnil o svoje poznatky. Pohybujeme sa v konkrétnom historickom čase medzi májom 1654 a rokom 1661. O kežmarskom Dávidovi Frölichovi tu už bola zmienka. V Levoči bol *Simplicissimus* pravdepodobne žiakom reálneho kantora Christophora Wenera, cestou na východ mu hrad Šariš a ľudia grófa Rákócziho poskytlí azyl a uprázdnené miesto vojenského bubeníka. Majiteľom hradu a šarišským županom bol v tom čase mladý Ladislav Rákóczi (1633 – 1664) zo Zborova, ktorý z pozície tejto svojej funkcie priamo participoval koncom júna 1655 na uhorskej korunovácii cisára Leopolda I. Ako bubeník stoličného vojska sa *Simplicissimus* dostal v Košiciach do priazne nemenovaného kapitána, švagra grófa Rákócziho (mohol ním byť jeden z manželov dvoch sestier Rákócziho manželky Alžbety Bánffy). Ďalej tu vystupujú do popredia protiturecké aktivity generála Homonnaiho na východnom Slovensku, o ktorom sa *Simplicissimus* len zmieňuje, ale Mór Jókai ho zaradil medzi hrdinov svojho románu. S najväčšou pravdepodobnosťou ide o Juraja IV. Drugetha Homonnaiho (1633 – 1661), ktorý bol hlavným uhorským kapitánom v rokoch 1659 až 1661, ale už predtým mohol aj bez oficiálneho menovania plniť

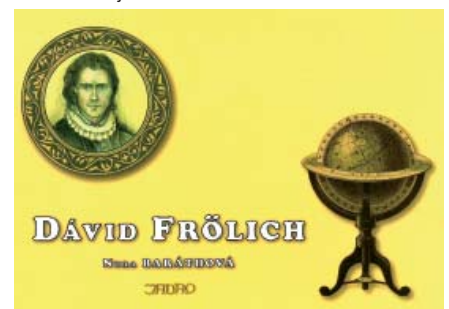
osobitné úlohy popri aktuálnom hlavnom kapitánovi menom Pethő. Bol napríklad najvyšším veliteľom kočickej šľachtickej domobrany i šľachtickej domobrany celého Zemplína. V oboch knihách sú tiež zmienky o vojenskom ťažení Juraja II. Rákócziho proti Poľsku (1657) aj o krajinských nepokojoch v Sedmohradsku, ktoré vymedzujú daný časový rámec.

Mór Jókai sám upozorňuje na svoj literárny zdroj:

„V spoločnosti bol jeden zvlášť zábavný človek, ktorého všetci volali „Simplex“.

Život a dielo Dávida Frölicha zmapovala v knihe aj kežmarská historička Nora Baráthová.

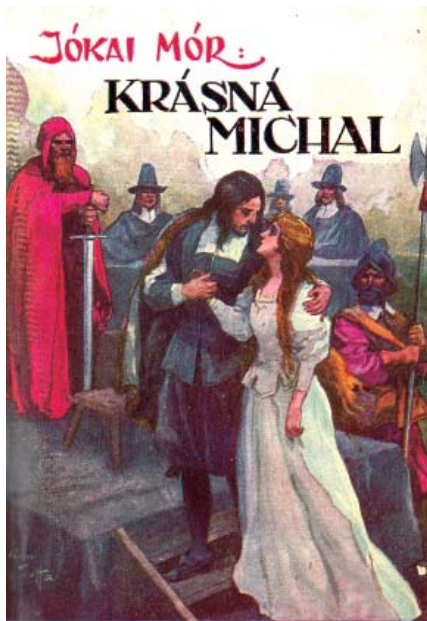

Potulný trubač v podaní Gyulu Fejesa

On sám sa týmto menom predstavil v deníku, z ktorého sme časť údajov čerpali a použili v našom pravdivom rozprávaní. Bol to potulný študent, dobrý píšťalkár, hráč na tárogató. Okrem toho šibal a dobrý kamarát.“

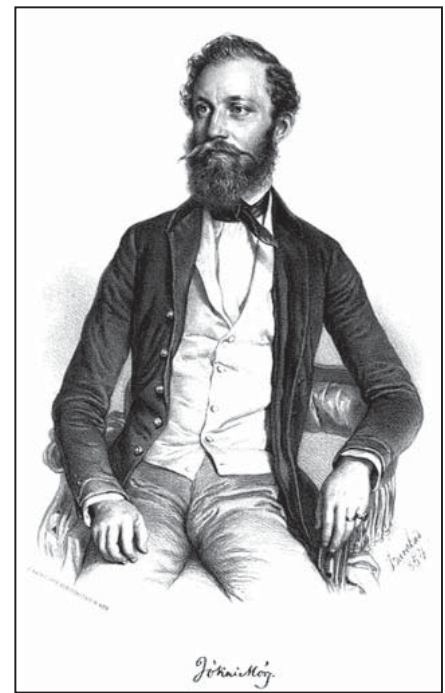
Ale čo autor *Uhorského Simplificissima*, ako priamy svedok a účastník dobových morbidností a zvrhlostí – vrátane čarodejníctva a čiernej mágie – popisuje vecným jazykom nadľahčeným svojím humormom, to kultový spisovateľ poslednej štvrtiny 19. storočia zdôrazní, vystupňuje a vedome privedie na hranicu hororu. To však nebol prvoplánový zámer autora (zaujímala ho najmä história a psychológia postáv). On len využil a rozvinul, čo sa mu hotové ponúkalo. Svoj príbeh postavil na rozprávaní levočského kata z knihy *Uhorský Simplificissimus*. Obsadil ho vlastnými postavami, naplnil novým zmyslom a obsahom.

Stručne o románe *Krásna Michal*: Po manželkinej smrti, ktorá zomrela pri pôrode, slávny kežmarský učenec Dávid Frölich sám vychovával svoju jediná dcéru. Dal jej mužské meno „Michal“ (tak sa volala jedna zo žien kráľa Dávida). Všetko v jeho dome prebiehalo podľa prísneho zákona vedy. Michal mala svoj režim dňa, vyváženú stravu a keď trochu podrástla, začal ju otec zasväcovať do najhlbších tajomstiev ľudského poznania. Bola zorientovaná v prírodných aj spoločenských vedách, ovládala niekoľko jazykov (vrátane latinčiny a gréčtiny), antickí filozofi boli jej stálymi spoločníkmi. Zručná v domácich prácach vedela všetko o hospodárení a vedení domácnosti. Otec ju však úplne izoloval od vonkajšieho sveta. Poznala len

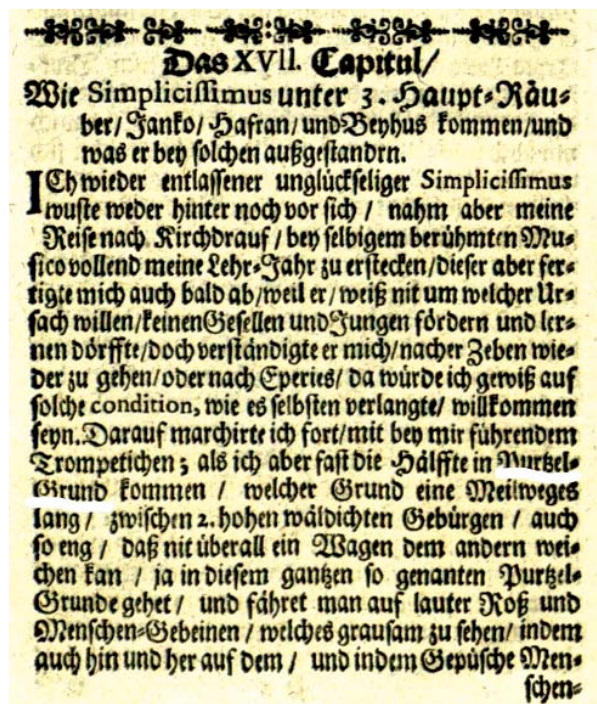
Mór Jókai (1854) a obálka jeho knihy *Krásna Michal*.

cestu z domu do kostola, vždy po otcovom boku, zahalená v hustom závoji. Keď odchádzal z domu za žiakmi, zadal jej úlohu a zamykal bránu. Michal v spoločnosti starej slúžky žila len medzi knihami, kvetmi a vtákmi. Ale jeden z kežmarských študentov, Bálint Kalondai z Košíc, našiel spôsob, ako sa jej prihovoriť napriek všetkým opatreniam. Otec však spomedzi kežmarských študentov vyhládol pre dcéru iného partnera, ktorý ho v deň svojej kňazskej vysviacky požiadal o jej ruku. Vzoprela sa otcovej vôli, ale nezvládla skúšku, ktorou mohla získať slobodu. Podrobila sa. Cestou z Kežmarku do Sabinova postupne odkrývala krutú pravdu o svojej situácii a budúcnosti. Bola silná a statočná, ale keď zistila, že jej muž sa pod nátlakom prispôbil novým okolnostiam a ju chce násilím prinútiť, aby urobila to isté – sama rozhodne o sebe. Zverí sa do rúk čarodejnice Babury Pirky, v danej chvíli jedinej svojej opory (okrem Simplificissima, ktorý jej bol, z poverenia priateľa Bálinta, – vždy nablízku). Spoločnými silami ju oslobodia a privedú k nej Bálinta, ktorý si mladú ženu po zinscenovanom sobáši v Bardejove odvedie do Košíc. Michal sa vzdá vlastnej identity, osvojí si poníženosť slúžky (napriek tomu všade vzbudzuje obdiv a úctu),

ale Babura Pirka sa jej po čase znovu votrie do života a má požiadavky. Tie Michal odmietne splniť – tajomstvo je prezradené. Za únos ženy a neveru bol v tom čase trest smrti. Michal vedela, že keby odhalila svoju totožnosť a podvod, ktorého sa stala obeťou, súd by ju oslobodil. Nebránila sa však týmto spôsobom. Chcela ušetriť svojho starého otca pred výčitkami a žiaľom. Radšej sklonila peknú hlavu pod katov meč. Románový Dávid Frölich sa nikdy nedozvedel o osude svojej románovej dcéry. Hľadal ju márne, lebo nepoznal pravé meno svojho zaťa a keď sa občas opýtal hviezd, tie mu odpovedali, že jeho Michal sa má dobre tam, kde je. Tolko Jókaiho román.

Niekoľko zaujímavých pozoruhodností však poskytuje aj samotná cesta z Kežmarku do Sabinova v polovici 17. storočia. Zvlášť priestor okolo Braniska, ktoré tvorilo prirodzenú geografickú hranicu medzi Tatrami a východnými regiónmi. V stredoveku hlavná verejná cesta prechádzala masív pohoria od Kluknavy cez úzky priesmyk smerom na Hrabkov, ale okrem nej existovala aj severná trasa, ktorá viedla z Kežmarku cez Levoču do Vyšného Slavkova, kde je začiatok pozoruhodného úseku pôvodnej cesty cez Lačnovské sedlo. Dnes tadiaľ vedie červeno značovaný turistický chodník, ale je to stále skutočná cesta s kamenným podlažím, dobre známa miestnym obyvateľom. Problém je v tom, že sa občas stráca najmä v lúčnom poraste. Počas výstupu hore sa cestovateľom postupne rozširuje obzor, pričom im za chrbtom na horizonte vystupuje panoráma Vysokých Tatier, viditeľná aj zo sedla. Odtiaľ už cesta miernym zostupom klesá

Uhorský Simplificissimus (1684), kapitola o zbojníckom zajatí v Škriatkovej úžlabine

k dedinke Lačnov. O nej sa autor *Uhorského Simplificissima* nezmiňuje, i keď obec je zachytená v listinách od 14. storočia. Pri svojej prvej ceste z Levoče do Sabinova sa však autor nezmiňuje ani o najväčšej zvláštnosti tohto úseku – tiesňave. Spre-vádzal a viedol ho vtedy spolužiak z Kežmarku, ktorého rodičia bývali v dedine približne na polovici jeho (Simplicissimej) púte, čiže niekde v okolí Braniska. Bolo to okolo Hromníc roku 1655, prechádzali popri vrchu Čertova svadba (Teuffels Hochzeit), kde zúrili prudké vetry a po niekoľkých hodinách došli k pustému hradu, ležiacemu medzi dvoma vrchmi, nad hlbinou so závrtným výhľadom až dolu do dediny (pravdepodobne Lipovce). Od pustého hradu sediaci zvykli po strmine smykovať drevo. Spoločník zoľal palošom mladý smrek, sadli si naň obaja a závrtnou rýchlosťou, ako dolu strechou, zleteli dolu dediny. Tento spôsob cestovania preferie neskôr aj Jókai do svojho románu. O rok neskôr, keď už bol rozprávač s týmto priestorom dostatočne oboznámený, pretože ním opakovane prechádzal, zachytil a doložil aj niečo navyše na základe vlastnej skúsenosti a zrejme aj zo získaných informácií. Tiesňavu nazýva Škriatkovu úžľabinou (Purkel Grund):

„Tiahol som (od Spišského Podhradia) so svojimi trúbkami ďalej, až som prišiel skoro do polovice Škriatkovej úžľabiny, dlhšej jednu míľu. Táto úžľabina leží medzi dvoma zalesnenými vrchmi a je taká úzka, že sa nikde dva vozy nemôžu navzájom uhnúť. Cez túto takzvanú Škriatkovu úžľabinu sa prechádza výlučne koňmo alebo peši, pričom možno vidieť strašlivé veci, lebo na konároch krovia sú nastokané ľudské hlavy, ktoré tu zostali z nemeckého vojska, zničeného v Škriatkovej úžľabine, kam ho zahnilo sedmohradské knieža v spojení s Turkami a zabránilo mu

v postupe aj ústupe. Keď som teda prechádzal touto úžľabinou, prepadli ma niekoľkí zbojníci, čo stáli na stráži a spýtali sa ma, kam idem...“ (s. 98).

Môžeme sa len domnievať, čo má autor na mysli. Zmieným sedmohradským kniežatom bol nepochybne Štefan Bocskai (1557 – 1606), ktorému cisár pre podozrenie z úkladov siahol na majetok. Bocskai v roku 1604 pritiahol na sever a obsadil Košice. Došlo k niekoľkým vojenským stretom medzi ním a cisárskymi veliteľmi Belgiojosom a Bastom (so striedavo úspešným výsledkom), nemožno vylúčiť ani zrážku v Lačnovskej tiesňave, pretože Basta sa usadil v Prešove a Belgioso odtiahol k Spišskému hradu. Ale či autor *Uhorského Simplificissima* tu skutočne našiel po polstoročí ľudské pozostatky – to sa už sotva dozvieme. Jókai túto skutočnosť koncom 19. storočia nespochybnil. Nemenuje tiesňavu, ale pripúšťa jej lokáciu medzi Spišským Podhradím a Sabinovom. Že teda viedla pomerne frekventovaná cesta, svedčí spôsob, akým sa zbojníci chceli zbaviť nežiaduceho svedka: „Nezabíme ho, veď nás dnes dobre zabavil. Zlomíme mu jednu nohu, aby sa mohol doplaziť do Škriatkovej úžľabiny a dáme mu dvanásť ríšskych toliarov na liečenie. Keď sa dostane do Škriatkovej úžľabiny, odtiaľ ho už niekto, kto bude tade prechádzať, dopraví do mesta.“

Spisovateľ Jókai tiesňavu pravdepodobne tiež preskúmal, keď písal svoj román: „Keď vystúpili na vrchol vysokej hory, znovu sa zmenila panoráma krajiny. Už nepostupovali po slnkom zaliatej hor-

skej stráni, ale vnorili sa do tmavého údolia, medzi obrovské jedle. V dialke sa im za chrbtami vrškov dvíhalo cimburie zasnežených končiarov, preryté dlhými trhlina-mi v ľadovcoch. Cesta sa strmo vinula dolu do tmavej hĺbky, kde akoby už sadala noc a s ňou o závod bežal horský potok, ktorý na pravej strane padal cez hrebeň granitovej skaly v stovkách prameňov pripomínajúcich veľké krištáľové píšťaly organu. Cesta bola tým horšia a namáhavejšia, čím hlbšie klesala ku dnu údolia. Oba lesnaté horské chrbty ju stlačili do úzkej strmej rokliny, z ktorej pretiekajúci potok vymieľal okruhliaky, pomedzi ktoré aj muľy prechádzali veľmi opatrne. Spočiatku sa vinula len medzi kameňmi, až sa dostala do širokej horskej strže, cez ktorú viedol úzky drevený most. Tu sa horský potok vrhol s hlučným hučaním do hlbiny a cesta sa za mostom ešte viac zúžila, tiesnená dvoma strmými skalnými stenami. Ich hladkými bridlicovými stenami neustále presakovala voda, takže po celej skalnej chodbe, bol pivničný zápach. Po tejto hlbokoj ceste už mul nekráčal medzi balvanmi, ale medzi kosťami. Boli to kosti ľudské a konské, premiešané jedny cez druhé.“ (s. 35).

Simplicissimus sa nakoniec v zdraví (na oboch nohách) dostane do hradu Šariš, kde sa ho ujmu a ponúknu mu službu bubeníka v stoličnom vojsku. Fiktívna Frölichova dcéra pôjde v ústrety svojmu neblahému osudu až do Sabinova, neskôr do Košíc. Viac o tom hovoria knihy *Uhorský Simplificissimus* a *Krásna Michal*. ◀

Použitá literatúra:

Baráthová, Nora: Dávid Frölich. Kežmarok: JADRO, 2010.

Bohuš, Ivan: Rozprávanie o objavovateľoch a obdivovateľoch Vysokých Tatier 4. *Simplicissimus*.

In: *Krásna Michal*. Roč. 63, č. 4, 5, 6 (1986), s. 16-20, 30-33, 16-17.

Jókai, Mór: *Krásna Michal*. Praha: Beaufort, 1928.

Uhorský Simplificissimus. Bratislava: Tatran, 1975.

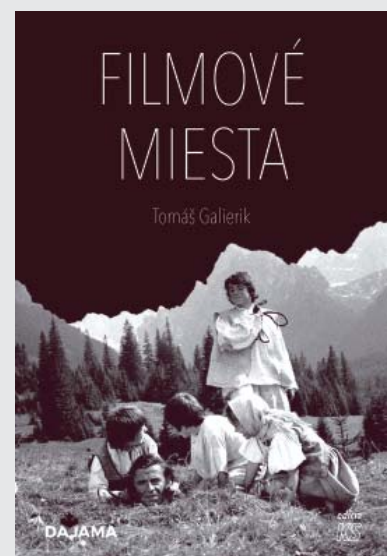
Slivka, M.: Stredoveká cestná sieť na východnom Slovensku a jej determinanty.

In: *Slovenská numizmatika*, XI, Bratislava 1990, s. 83-112.

Objavte svet filmu

 Martina Petránová

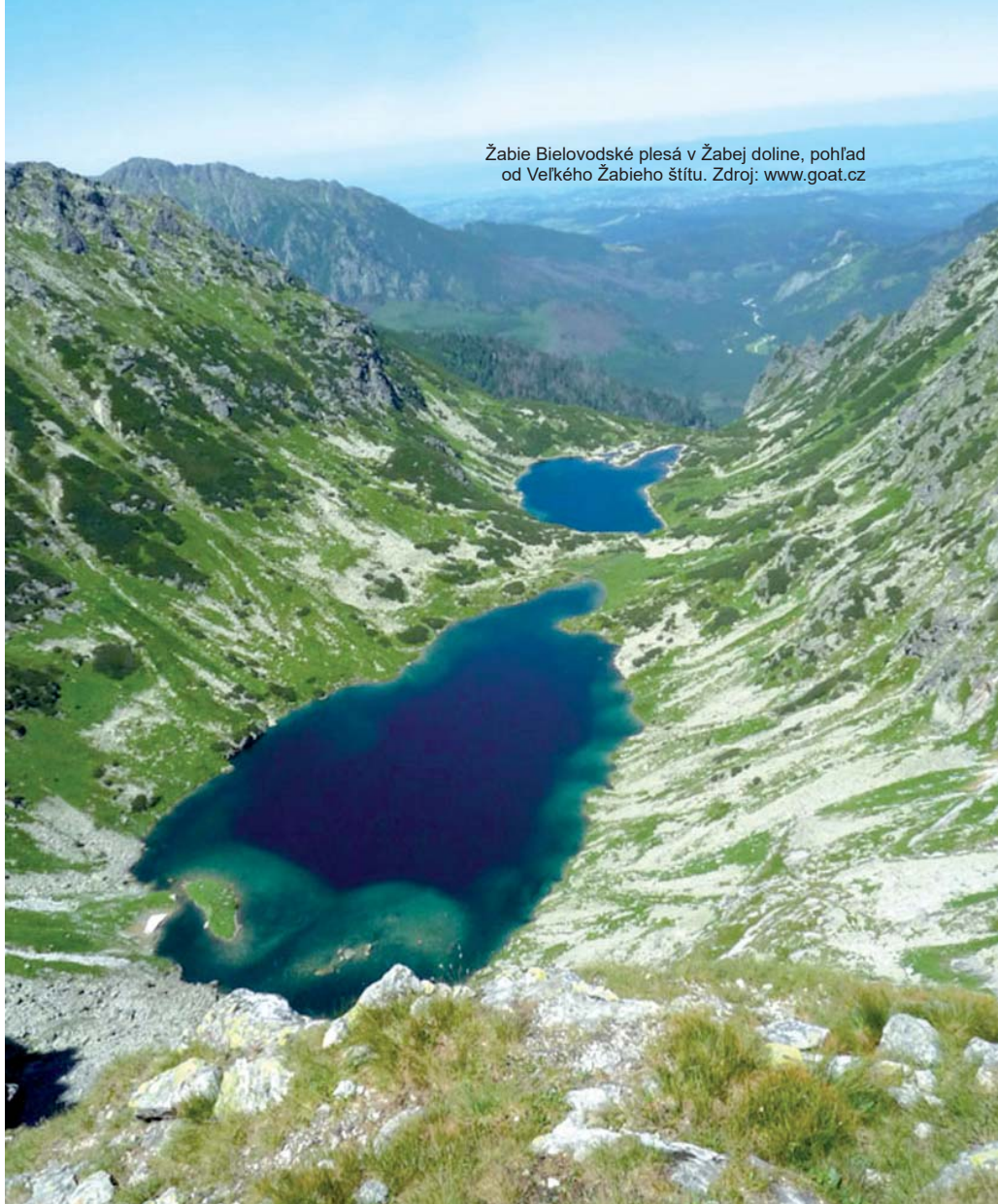
Ak vás fascinuje svet filmu a radi objavujete miesta, kde sa nakrúcali známe i menej známe domáce i zahraničné snímky, je tu niečo pre vás. Kniha *Filmové miesta* z pera Tomáša Galierika je prechádzkou po mestách, dedinách, horách aj dolinách, v ktorých sa rozložili filmári. A Slovensko ich veru ponúka viac než dost. Či už sú to zelené hory, pastviny, rozľahlé polia, dravé rieky i pokojné toky, historické centrá, zabudnuté dediny, hrady a zámky, alebo fascinujúce prírodné scenérie obkolesené majestátnymi končiarimi. Publikácia čitateľovi ponúka vybrané filmové diela a osobnosti s dôrazom na lokality, kde vznikali filmové zábery. Mnohé z nich sa práve vďaka tomu podarilo zviditeľniť. Ak chcete vedieť, o ktoré miesta ide, zalistujte si v knihe. Určite už tušíte, že medzi nimi nechýbajú ani tie tatranské. Publikácia, v ktorej okrem faktov nájdete aj množstvo zaujímavostí, vyšla vo vydavateľstve DAJAMA. ◀

Mohlo by sa zdať, že v súčasnej dobe si väčšina tohto národa uvedomuje hodnoty, ktoré na malej ploche Tatier máme. Tiež by sme boli ochotní uveriť tomu, že väčšine návštevníkov ani len nenapadne natrhať si kyticu poniklecov, rýľom vykopať korene horcov, alebo zahodiť zvyšky obeda aj s obalmi do najbližšieho plesa – aj keď ani tieto činnosti nie sú úplne vylúčené. Radi by sme verili, že prevažná väčšina ľudí nejako v podvedomí cíti, že sa k prírode Tatier, ako najväčšiemu monumentu glaciálnej činnosti v strednej Európe, treba správať ohľaduplne a citlivo.

📍 Peter Bitušík a Ladislav Hamerlík
📷 archív Petra Bitušíka

Vyhlasením národného parku a zriadením mnohých prísne chránených rezervácií na jeho území sa zamedzili niektoré, predtým celkom bežné činnosti, akými bolo pasenie oviec a dobytká, vypalovanie

Žabie Bielovodské plesá v Žabej doline, pohľad od Veľkého Žabieho štítu. Zdroj: www.goat.cz

O tatranských plesách, rybách a zdravom rozume

kosodreviny, ale aj zámerná introdukcia nepôvodných druhov. A práve o tejto poslednej aktivite je nasledujúci text.

Introdukcia rýb (tzv. zarybňovanie) do tatranských plies, ktorá začala v polovici 19. storočia, mala pomerne masívny rozsah. Pstruh potočný (*Salmo trutta*) bol vysadený do Velického, Skalnatého, Veľkého Hincovho plesa, Spišských i Roháčskych plies. Na poľskej strane bol okrem pstruha potočného vypustený do Morského Oka a do Czarneho Stawu Gąsienicowego aj sivoň americký (*Salvelinus fontinalis*) a jazerná forma pstruha pôvodom z alpských jazier. Do Jamníckych, Račkových a Bystrých plies bol spolu so pstruhom vysadený aj hlaváč pásoplutvý (*Cottus poecilopus*) ako jeho prirodzená potrava. Od začiatku 20. storočia sa začal vysádzať do plies na našej strane Tatier sivoň americký a pstruh dúhový

(*Oncorhynchus mykiss*). Obidva druhy sa dostali do Štrbského plesa, ale aj do jedného z Jamníckych plies a pstruh dúhový mal „vylepšiť“ stav rybej populácie v Popradskom plese pre záujemcov o rybolov.

Na tomto mieste treba pripomenúť, že v celých Tatrách sú len dve plesá, kde sa pstruh potočný mohol dostať vlastnými silami bez pričinenia človeka (Morské Oko v Poľsku a Popradské pleso). V ostatných prípadoch bráni prirodzenému šíreniu rýb nielen do plies, ale aj do horných úsekov potokov, veľký spád, skalné prahy a vodopády v potokoch, ktoré z nich vytekajú a, samozrejme, fakt, že mnohé plesá žiadny povrchový odtok nemajú a sú izolované od tečúcich vôd v povodí.

Väčšina introdukcií, našťastie, skončila neúspešne, jednako nepôvodné populácie rýb zostali vo Veľkom Hincovom plese

(pstruh potočný), vo viacerých plesách Západných Tatier – Račkove, Jamnícke, Bystré (hlaváč pásoplutvý) a sivoň americký sa dodnes vyskytuje v niektorých plesách Gąsienicowej doliny. Radosť a uspokojenie z nevydarených introdukcií, ktorá vyplýva z predchádzajúcej vety, je určite namieste.

Štúdie z iných, pôvodne nezarybnených, vysokohorských jazier vo svete ukazujú, že po introdukciách lososovitých rýb dochádza k zmenám v štruktúre zooplanktónu aj zoobentosu, k celkovej zmene trofickéj štruktúry systému a v konečnom dôsledku aj v trofii jazera. Ryby sa prednostne zameriavajú na veľké zložky potravy a eliminujú rozmerovo väčšie bezstavovce – veľké druhy perloočiek z voľnej vody, larvy podeniiek, pošvatiek a potočníkov z dna. Štruktúra zooplanktónu sa mení v prospech malých druhov, čo cez trofické kaskády môže zaprí-

činiť nárast drobných planktonických rias. Navyše, keďže sa živí aj bentickými bezstavovcami a ekrementy vylučujú vo voľnej vode, prenášajú živiny, najmä fosfor zachytený v sedimente do vodného stĺpca, čo ešte viac stimuluje rast fytoplanktónu a tým znižuje priehľadnosť vody. Predačný tlak rýb môže zmeniť tok energie aj za okrajom jazera, napríklad dramatickou redukciou populácie lariet žiab a tým aj zmenami potravových dráh v suchozemskom prostredí.

» **Aj to najväčšie more má svoje brehy:
bezbrehá je len ľudská hlúposť.**
Konfucius «

Introdukované pstruhy v plesách v Gąsienicowej doline zlikvidovali poslednú reliktnú populáciu žiabronôžky severskej (*Branchinecta paludosa*) na poľskej strane Tatier, rozvrátili štruktúru zooplanktónu a vyhubili veľký druh perloočky *Eurycercus lamellatus*. Populácie hlaváča pásoplutvého, ktoré stále prežívajú po vyhynutí pstruhov v niekoľkých západotatranských plesách, zmenili štruktúru bentickej fauny tak, že je dnes tvorená hlavne drobnými larvami pakomárov a máloštetinavcami. Dôsledkom chýbajúcich veľkých algofágnych lariet hmyzu sú riasami nadmerne porastené kamene, čo je jav taký nápadný, že si ho nemožno nevšimnúť.

Zdá sa však, že po dlhých rokoch sa obdobie nečinnosti ľudí, ktorým sa tatranské plesá zdajú pusté a bez života, skončilo. V roku 2016 sa pri bežnom každoročnom monitoringu Vyšného Žabieho Bielovodského plesa zachytil do „planktonky“ rybí plôdik, ktorý bol identifikovaný naším kolegom Josefom Matěnom z Českých Budějovic ako čereblá pestrá (*Phoxinus phoxinus*). Spočiatku sme uvažovali o prirodzenom transfere ikier na nohách alebo v perí kačíc, ktoré Bielovodské plesá navštevujú. O dva roky neskôr sme však našli v plytkej vode na východnom brehu plesa umelohmotné rohože podobné tým, aké sa používajú na podporu vytierania niektorých druhov rýb a príbeh získal celkom inú zápletku.

V časopise TATRY 5/2021 vyšiel článok, ktorý referuje o výskyte rýb v Nižnom Bielovodskom plese. Aj keď o druhovej príslušnosti nemá autor istotu, z obrázkov je evidentné, že ide o čereblu a že sa jej v plese celkom dobre darí. Takže sa „podarilo“ úspešne introdukovať nový druh ryby do dvoch výnimočných plies ležiacich v národnej prírodnej rezervácii, kde je pre bežného návštevníka zakázaný vstup a kde aj výskumné aktivity musia byť dopredu zdôvodnené, prekonzultované so štátnou ochranou prírody a nakoniec schválené príslušným odborom starostlivosti o životné prostredie.

Predstava, že existuje niekto, kto sa týmto spôsobom rozhodol „oživiť“ tatranské plesá, je skutočne desivá. A najhoršie je to, že zjavne neexistuje nikto a nič, čo by takýmto aktivitám mohlo v budúcnosti zabrániť. Prichytiť páchatela pri čine by musela byť obrovská náhoda a ustrážiť vstup do zakázaných dolín s takým nízkym počtom strážcov, akým disponuje Tatranský národný park, je prakticky nemožné.

Obávame sa, že tento príbeh nemusí

substrát, tak pre akú rybu boli nachystané umelé neresiská? Z toho, čo je doteraz známe, je zrejme, ide o vopred naplánovaný zámer ľudí, ktorí sa v rybárstve vyznajú, a nie o nejaký momentálny výstrelok bežných návštevníkov Tatier.

Tento ilegálny a trestuhodný čin je zásahom na ekosystémovej úrovni a nedá sa porovnať so žiadnou súčasnou ľudskou aktivitou v Tatrách nad hornou hranicou lesa. S pravdepodobnosťou, ktorá sa takmer rovná istote, stratia tieto plesá, vďaka ľudskej hlúposti, spoločnosti, ktoré sa tu formovali tisícročia a ktoré, na rozdiel od mnohých iných plies, bez ujmy prežili aj acidifikáciu v druhej polovici 20. storočia.

Možno by sme po tých desaťročiach výskumu tatranských jazier mali pozerieť na vec s nadhľadom a povedať si, že nastupujúca generácia mladých slovenských limnológov bude mať v Tatrách ďalšiu tému na riešenie. Ale úprimne povedané, ani táto predstava nás vôbec neteší.

Pozn. red.: Autori pôsobia na Katedre biológie a ekológie Fakulty prírodných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Umelé neresiská v plytkom litoráli na východnom brehu Vyšného Žabieho Bielovodského plesa

Vyšné Žabie Bielovodské pleso. Šípka ukazuje polohu uloženia umelých neresísk.

Ďalšie ekodukty? Zatiaľ science fiction

Podľa smutných štatistík Štátnych lesov TANAP-u hynie pod kolesami áut a vlakov takmer trojnásobne viac zveri než pred desiatimi rokmi. Správa TANAP-u v polovici novembra upozornila, že len v jej kompetenčnom území prišlo za ostatných päť rokov pri strete s dopravnými prostriedkami o život 33 medvedov. Niektoré riešenia sa zasekli v rovine nápadu, iné – ako železničný ekodukt pri obci Lučivná – „žijú“ zatiaľ iba na papieri. Ich realizácia je však v nedohľadne a dôvod prozaický. Peniaze.

 Jana Tomalová autorka a archív Štátnych lesov TANAP-u

Strety obyvateľov lesa s dopravnými prostriedkami majú stále častejšie fatálne následky. Kým od marca 2010 do februára 2011 Štátne lesy TANAP-u evidovali 34 prípadov zrazenej zveri, o desať rokov neskôr sa počet vyšplhal už na 95, pričom len rok predtým cesty a železnice „napísali“ najčiernejšie štatistiky. Doprava si vtedy vyžiadala 101 životov divo žijúcej zveri, z toho 22 jelenej, 38 srnčej a 34 diviacej. Tatry prišli v tom období aj o šesť líšok a jedného rysa ostrovida. Lesníci a ochránari upozorňujú, že zhoršujúci sa stav si vyžaduje akútne riešenie.

Diaľničný ekodukt pod Tatrami neprividne

Naposledy rozvírila verejnú diskusiu na túto tému Správa TANAP-u. Zo spomínaných 33 medvedov uhynulo v jej kompetenčnom území na železnici trinásť, ďalších jedenásť našlo svoju smrť na diaľnici a deväť na cestách druhej triedy. Netreba však zabúdať ani na obeť z radov ďalších vzácných zvierat ako vlky, rysy, mačky divé či vydry. Novembrový apel ochrancov bol odvolávkou na (ne)dávnú minulosť. V roku 2018 totiž požiadali Národnú diaľničnú spoločnosť (NDS) o súčinnosť

pri riešení problému, keďže už vtedy do smrteľných štatistík výrazne „prispievali“ diaľnica D1 i štátna cesta druhej triedy pri obci Hybe. „Navrhli sme vtedy vybudovanie ekoduktu, ktorý by mal nadväzovať na zelené mosty súbežne navrhnuté v rámci modernizácie železnice v úseku Kráľova Lehota – Lučivná. Jeho vybudovanie by výrazne uľahčilo migráciu živočíchov medzi Západnými a Nízkymi Tatrami,“ vysvetľuje zoologička Správy TANAP-u Erika Feriancová a dodáva, že ich list ostal bez odozvy. Ako podklady k návrhu poslúžili vlastné poznatky i migračná štúdia vybraných druhov živočíchov NDS.

Diaľnica pod TANAP-om je už však „vybavená“ z pohľadu zelených mostov. „NDS v súčasnosti na už sprevádzkovaných úsekoch D1 v spomínanom území neuvažuje s dobudovaním ďalších ekoduktov,“ objasňuje hovorkyňa NDS Eva Žgravčáková. Na časti D1, ktorá vedie popod Tatranský národný park, sa nachádzajú dva z troch diaľničných ekoduktov na Slovensku. Jeden prevádza zver pri obci Jánovce, ďalší medzi obcami Štrba a Lučivná. Druhý spomínaný ponúka široký migračný koridor, na ktorý sme sa boli pozrieť. Po čerstvom snežení sme našli stopy vlka,

ktorý bol s najväčšou pravdepodobnosťou na love jelenčata, ale i ďalšie stopy vlkov a diviakov, ktoré využívajú premostenie ponad diaľnicu.

Hľadajú peniaze

Zdá sa, že na lepšie časy svitá medzi Liptovským Hrádkom a Lučivnou, kde pripravujú Železnice Slovenskej republiky (ŽSR) modernizáciu trate. Zatiaľ uzrela svetlo sveta migračná štúdia, v rámci ktorej železničiar preverili spôsob, akým zabezpečia prechod zveri. Modernizácia by pre zvieratá z Tatier a podhoria mala znamenať prestavbu mosta alebo alternatívne vybudovanie ekoduktu medzi stanicami Východná a Kráľova Lehota i úpravy dotknutých mostov a priepustov. Výrazne má pomôcť nový železničný ekodukt pri obci Lučivná, ktorý by mal priamo nadväzovať na už existujúci diaľničný ekodukt medzi Štrbou a Lučivnou. „Migračná trasa prepojená ekoduktom smerom na Nízke Tatry bola potrebná už aj v minulosti, čo potvrdzujú i zrážky na železnici. Otázka je, za ako dlho sú schopní ekodukt vybudovať a či bude vedený v správnej lokalite, aby to malo význam,“ uvažuje zoológ Štátnych lesov TANAP-u Jozef Hybler. Určite preto neteší reakcia ŽSR, ktoré na úsek trate Litovský Mikuláš – Poprad – Tatry zatiaľ peniaze nemajú. „Pravdepodobne sa budeme uchádzať o zdroje z Operačného programu Slovensko. Preto termín realizácie nevieme v tomto momente ani odhadnúť,“ vraví hovorkyňa ŽSR Ria Feik Achbergerová. Modernizácia železnice je v procese posudzovania vplyvov na životné prostredie. Podľa Feriancovej netreba zabúdať ani na to, že upravená trať umožní vyššiu rýchlosť vlakov, viac prejazdov a zníži hlučnosť železničnej dopravy. Toto všetko sú faktory, ktoré prinesú väčšie nebezpečenstvo pre živočíšstvo pod Tatrami. Správa TANAP-u by aj preto okrem navrhovaných riešení ŽSR privítala ďalšie dva ekodukty medzi Kráľovou Lehotou a Lučivnou.

Zelený most by pomohol aj nad Popradom

Štátne lesy TANAP-u upozorňujú, že mnohé zvieratá prichádzajú o svoje životy na cestách druhej triedy. „Aj na Ceste slobody (II/537) dochádza k zrážkam, hoci nie tak často ako na tých cestách, ktoré sa na ňu napájajú. Suverénne najhoršia situácia je na komunikácii z Popradu na Starý Smokovec (II/534). Je to logické, lebo zver tam vychádza do polí a cez cestu prechádza denne,“ vysvetľuje Hybler. Problematické sú aj komunikácie na Tatry od Tatranskej Lomnice (II/540) či od Mengusoviec (II/539). Najviac by zveri pomohol ekodukt práve na ceste z Popradu

do Starého Smokovca. Niekdajšia Správa TANAP-u žiadala cestárov o zelený most už desiatky rokov dozadu, počas vtedajšej opravy cesty, no neúspešne. Na Správe a údržbe ciest Prešovského samosprávneho kraja, v ktorej gescii sú cesty druhej triedy, sme sa preto pýtali, či je ekodukt súčasťou aktuálnej rekonštrukcie komunikácie II/534. Podľa riaditeľa Petra Horvátha sa však momentálne o moste, ktorý by cez ňu prevádzal zver, neuvažuje. Uvádza však, že v lokalite okolo Popradu pracujú na priepustoch, ktoré majú pomôcť migrácii drobnej zveri.

Otázka znie, ako previesť zvieratá bezpečne

Kedysi v podhorí pestovali len ovos a zemiaky. Za ostatné roky sa medzi poľnohospodárske plodiny zaradila kukurica a repka, ktoré zver do polí lákajú ako do špajze. Dokonca aj rozborý žalúdkov zrazených medvedov ukázali, že viac ako polovica z nich sa živila skôr kukuricou a obilninami ako bobuľovými plodmi a trávou. Na cestách druhej triedy mnoho šoférov nedodržiava ani len povinnú deväťdesiatku a v tme sa nechá zlákať na ešte svižnejšiu jazdu, čo sa neraz stáva osudným práve v tom čase aktívnej zveri. No niekedy, žiaľ, i posádke vozidla. „Požiadali sme aj o zníženie rýchlosti, ale na ceste druhej triedy je striktné dané, za akých podmienok kompetentní môžu a nemôžu k takému kroku pristúpiť. Väčšinou sa nedal zrealizovať. Na našu urgenciu sa aspoň osadila značka „zver“. Je to však bežná značka, ktorú už šofér ani neregistruje,“ hovorí Hybler. V lokalite župní cestári osadili i optické plašiče zveri na cestných smerových stĺpkoch. Podľa Hyblera ale plašenie nie je ideálnym riešením. „Používajú sa svetelné, zvukové, pachové plašiče, ktoré majú zver odohnať. Tá však musí prejsť cez cestu, preto si nemyslím, že má

zmysel ju plašiť. Lepšie by bolo umiestniť k cestám čidlá, ktoré registrujú pohyb. Tak ako tie, ktoré zapnú svetlo pred domom. Ak by boli nasmerované z cesty do terénu, zaznamenali by pohyb zvierat, a boli by napojené na svetelné zariadenie, ktoré by napríklad blikalo, vodič by vedel, že sa v lese alebo na poli niečo pohlo. Možno by ho to viac motivovalo pribrzdiť ako obyčajná značka „zver“,“ vidí jedno z možných riešení Hybler.

Cesty a železnice ľudí spájajú, no zvieratá rozdeľujú. Každý nový koberec asfaltu na ceste či zmodernizovaný úsek železničnej trate prinesie skvalitnenia, zrýchlenia, odhlučnenia a iné „zlepšováky“, ktoré človeku každodenný život uľahčia, zveri ho však výrazne skomplikujú. Aj preto by mali kompetentní dbať na to, aby ekodukty neboli len víziami, ktoré síce na papieri vyzerajú prítiažlivo, ale nevedia sa dočkať realizácie. Ide o život. ◀

Čerstvý sneh na diaľničnom ekodukte odhalil stopovanie vlka, ktorý sa vybral zrejme za jelenčatom.

Na cestách ročne hynú desiatky kusov zveri.

Vodopády vii. Tatier

Vodopád Skok

Žabí vodopád*

Oblasť Štrbského Plesa, nachádzajúca sa v západnej časti Vysokých Tatier na ich južnom úbočí, patrí medzi najnavštevovanejšie lokality Tatier. Najväčším lákadlom je síce rovnomenné jazero, avšak aj v tejto oblasti nájdeme viacero vodopádov, ktoré pritiaľnu oko nejedného turistu.

  Milan Lučanský

Naše najznámejšie a najnavštevovanejšie pleso – Štrbské pleso (1 347 m n. m.), ktoré dalo meno aj najvyššie položenej tatranskej osade, sa nachádza v ústí asi šesť kilometrov dlhej Mlynickej doliny. So svojou rozlohou 19,67 hektára je druhým najväčším na slovenskej strane a zároveň piatym najväčším v celých Tatrách. Jeho hĺbka dosahuje 20,3 metra.

Terasovitá Mlynická dolina, ktorej záver zdobí pyramidový masív Štrbského štítu (2 381 m n. m.), je po stranách lemovaná hrebeňmi Solísk a Bášt. V jej horných partiách sa rozprestiera viacero plies. Najväčším je Capie pleso ležiace vo výške 2 075 m n. m. Má rozlohu 3,05 hektára a hĺbku 17,5 metra. Potok Mlynica, vytekajúci z Nižného Kozieho plesa, vytvára na dolinnom prahu v strednej časti doliny najväčšiu tunajšiu atrakciu – známy vodopád Skok, ktorý dobre vidno aj zo Štrbského Plesa. Pre pomerne ľahkú dostupnosť je častým a obľúbeným cieľom menej náročných turistov. Nachádza sa vo výške približne 1 725 m n. m. a meria okolo tridsať metrov.

Aj v tomto prípade, ako prakticky pri všetkých tatranských vodopádoch, dojem mohutnosti vodopádu značne závisí od klimatických podmienok v jednotlivých ročných obdobiach. Raz sa nám jeho vody prihovárajú jemným šepotom, inokedy – najmä pri vysokých vodných stavoch – zlovestný hukot a pohľad na nespútané masy padajúcich vôd vzbudzuje oprávnený rešpekt.

Podobne ako Mlynická, tak aj susedná Mengusovská dolina so širokou škálou prírodných krás patrí medzi najnavštevovanejšie tatranské doliny. Bohato rozvetvená, s dĺžkou asi osem kilometrov sa radí k najväčším na južnej strane Vysokých Tatier. V hornej časti, ktorej záver tvorí hradba štítov hlavného hrebeňa, sa rozčleňuje na Hincovu kotlinu a Žabiu dolinu (Mengusovskú). V Hincovej kotline, obklopenej vyhlídkovým Kóprovským štítom, Čubrinou a trojvrším Mengusovských štítov, sa nachádza najväčšie a najhlbšie pleso slo-

Vodopád pod Veľkou kôpkou*

Hincove skoky*

venskej časti Vysokých Tatier – Veľké Hincovo pleso ležiace vo výške 1 945 m n. m. s rozlohou 20,08 hektára a hĺbkou 54 metrov. Na Hincovom potoku, vytekajúcom z tohto plesa, sa v dolnej časti blízkeho dolinného prahu v pásme kosodreviny nachádzajú nevelké štyri až sedem metrové vodopády – Hincove skoky*. Vodopády sú dobre viditeľné z chodníkov, vedúcich do už spomínanej Hincovej kotliny a susednej Žabej doliny, ktorá sa ďalej člení na Kotlinu Žabích plies, Voliu kotlinku, Kotlinu pod Žabím koňom a Dolinku pod Váhou.

V Žabej doline sa nachádzajú dva vodopády. Pri výstupe dolinou je to po ľavej strane trinásť- až pätnásť metrový dvojstupňový Žabí vodopád* ležiaci vo výške 1 685 m n. m. a nad Žabími plesami po pravej strane, na skalnom prahu spadajúcom z Dolinky po Váhou, vo výške 2 000 m n. m. osemdesiatpäť metrov vysoký štvorstupňový Vodopád pod Veľkou kôpkou*. Tento vodopád

však často uniká pozornosti turistov, pretože v suchších obdobiach má malý prietok vody. Zaujímavosťou je, že jeho vody sa zjavujú na povrchu tesne nad hornou hranou vodopádu a na úpätí sa po niekoľkých desiatkach metrov vodný tok opäť stráca v suťovisku. V závere doliny nad Žabími plesami tróni trojvrcholový štít Rysy (2 499, 2 503, 2 474 m n. m.), patriaci medzi najznámejšie turisticky prístupné končiare. Keďže sa nachádza v centrálnej časti Vysokých Tatier, z vrcholu sú azda najkrajšie panoramatické výhľady na okolitý svet tatranských veľkánov. Na južnom úbočí nás v Dolinke pod Váhou vo výške 2 250 m n. m. víta najvyššie položená chata Tatier – Chata pod Rysmi, ktorá je otvorená len v letnej sezóne.

Mengusovskú dolinu však týmto ešte ani zďaleka neopúšťame, pretože v ďalšom pokračovaní nášho seriálu si priblížime vodopády jej najväčšej bočnej doliny – doliny Zlomisk. ◀

Pozn. autora: Keďže väčšina z vodopádov, ktoré vám na stránkach časopisu TATRY postupne predstavujeme, nebola doteraz podrobnejšie prebádaná a mnohé z nich nemajú ani len mená, pre ľahšiu orientáciu v ich evidencii a takisto aj v teréne si občas pomôžeme vlastnými pracovnými názvami. Tie sú v texte označené hviezdíčkou (*).

Rysy a Žabie plesá

40 rokov po: Chodníkom k Zelenému Krivánskemu plesu

Tolko ospievaný a vybásnený Kriváň sa dostane do itineráru snád' každého turistu a inak tomu nebolo ani na prelome 70. a 80. rokov minulého storočia. Modroznačený chodník na ikonický vrch, „nakúkajúci“ do Hlinskej a Temnosmrečinskej doliny, bol v tom čase silným konkurentom „žltej značke“ k Zelenému Krivánskemu plesu. Na vtedajšej Správe TANAP-u sa pre nevelký záujem turistov rozhodli uzavrieť tento zhruba kilometrový úsek vo Važeckej doline a ponechať ho pre prírodu ako areál s celoročným maximálnym pokojom.

 Jana Tomalová autorka a Zuzana Kyselová

Aj v tretej časti seriálu *40 rokov po* spomíname na jeden kút Tatier a jeho osud na prelome 70. a 80. rokov 20. storočia. Z pohľadu záťaže vysokohorského prostredia nastali vtedy pohnuté časy. Po konzultácii s Poradným zborom pre veci TANAP-u preto kompetentní na vtedajšej správe národného parku prijali ochranné opatrenia. Okrem uzavretia hrebeňa Belianskych Tatier, čo bolo pre turistickú verejnosť mimoriadne „boľavé“, sa z mapy značených chodníkov stratili aj dve nevelké navštevované trasy. V prvom prípade išlo o chodník od Závor k Lalióvemu sedlu. Druhou lokalitou bol priestor priamo pod Kriváňom –

Zelené Krivánske pleso. Drvivá väčšina ľudí idúcich od Jamského plesa sa jednoznačne vydala po stopách štúrovcov. „Bolo mizivé percento, možno promile turistov, ktorí odbočili aj k Zelenému Krivánskemu plesu. Okrem toho sme robili prieskumy a zistili, že do tejto lokality sa občas zatúla kamzík, našli sme aj svištiu kolóniu, a tak bol tento krátky úsek takisto zrušený,“ spomína Marián Šturcel, ktorý na vtedajšej Správe TANAP-u tiež stál pri myšlienke ochranných opatrení od jej samotného počiatku. V pokračovaní seriálu *40 rokov po* sme sa preto vybrali po niekdajšom chodníku do Važeckej doliny pod Kriváňom.

Cestou po takmer vyblednutej žltej značke

Túru začíname v jeden z posledných októbrových dní na Štrbskom Plese a vyrážame po červenoznačenom turistickom chodníku k Jamskému plesu, odbočujeme smerom na Kriváň a stúpame vyše hodiny po „modrej“. V mieste, kde sa hustý porast kosodreviny končí a chodník sa začína zatáčať mierne dolava, nás zastavuje náš sprievodca. „Tu stál niekedy pútač, ktorý ukazoval na začiatok chodníka k Zelenému Krivánskemu plesu,“ v pamäti sa vracia Pavol Král do čias, keď sa ako lesník staral o úsek v okolí Štrbského Plesa zahŕ-

ňajúci aj Važeckú dolinu. Ak by nás nebol upozornil, nič by nenaznačovalo, že v tomto mieste nejaký chodník naozaj kedysi začínal, o prírodnú kamufláž sa stará hustá kosodrevina. Vnárane sa do nej a po chvíli je už jasne viditeľné, že chodník tadiaľ prešiel len viedol. Široký, poctivo kopaný. Začíname klesať traverzom do Važeckej doliny zväčša trávnatým porastom. Ďalej sa chodník stáča mierne po spádnicu doprava, až prichádzame k Veľkému Zlomiskovému potoku. V týchto miestach však nie je viditeľný, len občasné zurčanie vody medzi balvanmi ho prezrádza. Pokračujeme terénom, ktorý už vôbec nepripomína chodník, miestami však badať fragmenty niekdajšieho dláždenia. Po pár stovkách metrov vyjdeme nad kamennú morénu, voda vyteká nad trávnatý povrch. „Lokalita je celá podmáčaná. Jednak tu tečú vody z Jamskej kopy, ktorú vidíme napravo, no predovšetkým presakuje zo záveru Važeckej doliny, zo Zeleného Krivánskeho plesa, ktoré je za skalnatým prahom pred nami. Celá táto oblasť je jednou z pramenných oblastí Bieleho Váhu. Ďalšia, dokonca najvýznamnejšia, je Furkotská dolina s Furkotským potokom, ponad ktorý sme prechádzali kúsok za odbočkou do Furkotskej doliny. Ten je dokonca dlhší ako Veľký Zlomiskový potok, preto by mal po správnosti Biely Váh prameniť vo Furkotskej doline a nie pod Kriváňom, ako sa všeobecne uvádza,“ upresňuje Kráľ a dodáva: „Samotný Biely Váh začína až pod cestou Slobody medzi Štrbským Plesom a Tromi studničkami, sútokom Furkotského a Veľkého Zlomiskového potoka.“

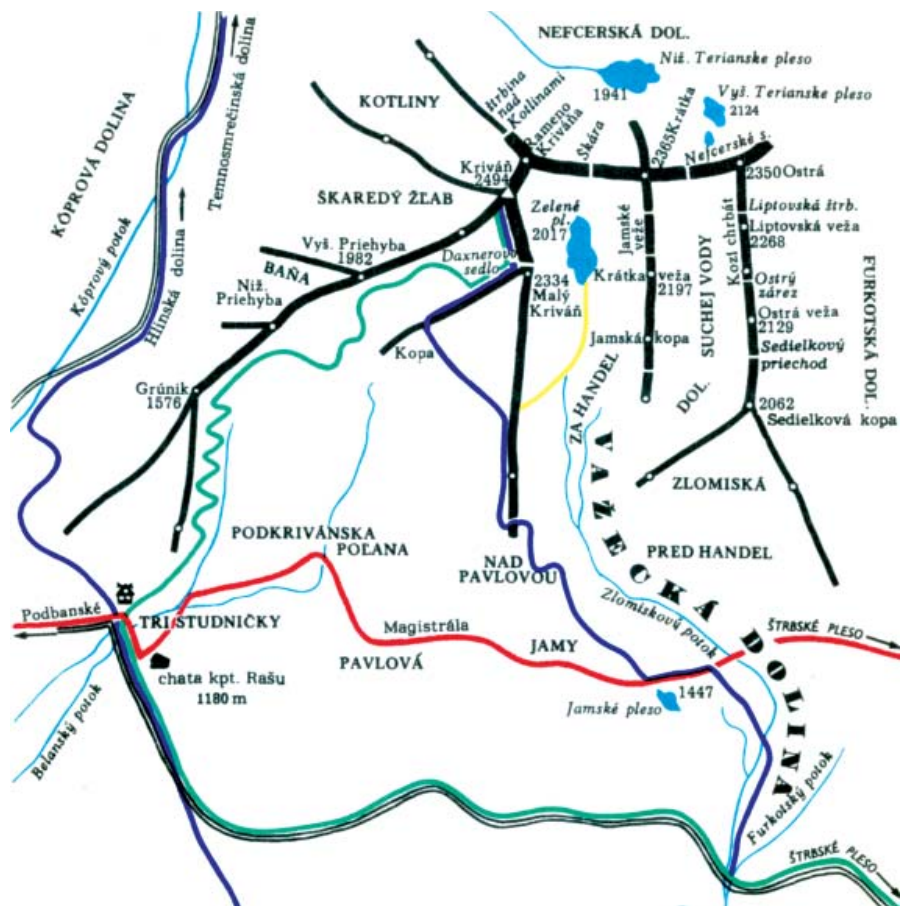
Zo zamokrenej lúky stúpame na posledný prah. Nebyť nášho sprievodcu a občasných „kamenných mužíčkov“, chodník by sme nenašli, no fragmenty kopania či dláždenia i tu miestami pripomínajú zaslé časy. Prekľukatíme sa kosodrevinou, krátkym a strmým suťoviskom, opäť kosodrevinou, prechádzame na strmý trávnatý hrebienok a potom na ďalší, tento raz nepatrný, traverzom doľava. Tu nachádzame jediný pozostatok po niekdajšom žltom značení. Naľavo v suťovisku badáme nepatrné pliesko. Ivan Bohuš st. ho vo svojej publikácii *Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier* (pod heslom 1635) označuje ako Malé pliesko (2004 m n. n.). Podľa historika sa názov objavuje len v novšej sprievodcovskej literatúre, polohopisne spresnená podoba je Malé Krivánske pleso alebo Malé važecké pliesko.

Zelenú farbu spôsobujú odrazy i riasy

Ďalej prechádzame po suťovisku a pred nami sa na hornej terase Važeckej doliny v plnej sile ukazuje cieľ našej cesty, Zelené Krivánske pleso z veľkej časti pokryté ľadom. „Tu môžeme jasne vidieť, kto-

rá strana jazera je hlboká a ktorá plytká. Na plytkej časti je už ľad, na hlbokej nie. Pred zamrznutím ju chráni naakumulované teplo, ktoré sa vo veľkej mase vody nachádza. Ľad tiež potvrdzuje ďalšiu zásadu – že jazero, nachádzajúce sa v záveroch dolín, čiže takzvané karové pleso, je obvyčajne hlbšie zo strany záveru doliny ako k jeho ústiu. Spôsobil to pohyb niekdajšieho ľadovca, ktorý hlbil jazernú panvu svojou váhou a následne „tiekol“ smerom do doliny,“ vysvetľuje náš sprievodca, ktorý sa plesami zaoberá už vyše tri desaťročia. Zelené Krivánske pleso rozdeľujú kamene popadané zo žlabov Kriváňa už prakticky na dve polovice – severnú s hĺbkou okolo dvadsaťtri metrov a južnú s maximom desať metrov. Jazero je dlhé 400 a široké 149 metrov, zelenkavé sfarbenie mu dodávajú reflexy na hladine, ale tiež z veľkej miery fytoplanktón a riasy, ktoré sa v jazere na-

chádzajú. „Povlak viacerých druhov rias pokrývajúci dno sa mení počas ročných období a momentálnych podmienok. Zo živočíchov je tu len zooplanktón či zoobentos, čiže živočíchy zahrabané v sedimente, larvy hmyzu, napríklad potočníkov, alebo tiež vodný chrobák potápnik malý, ktorý sa vyskytuje takmer v každom tatranskom jazere. Na hladine občas vidieť pristáť kačicu, alebo iné vodné vtáky. Ale len veľmi zriedkavo. Tu by neprežili. Je to príliš vysoko a chýbala by im potrava,“ pokračuje Kráľ sériou informácií o jazere. Keďže náš sprievodca je i hlavnou postavou akcie Čisté vody, nesmieme zabudnúť ani na potápačov, ktorí občas „zablúdia“ i do Važeckej doliny. „Zelené Krivánske pleso je zahrnuté do harmonogramu čistenia. Navštevujeme ho raz za šesť rokov. Vždy niečo nájdeme. Doteraz sme tu boli štyrikrát a vyniesli sme dvanásť kilogra-

V. Adamec, R. Roubal: Turistický sprievodca, Vysoké Tatry, 1974

V zmysle zákona SNR č. 11/1949 Zb. o TANAP-e a následne i Nariadenia zboru povereníkov Slovenska č. 5/1952 Zb. mali vtedajšia Správa TANAP-u a Poradný zbor pre veci TANAP-u v rukách silné kompetencie v rozhodovaní o veciach prospešných pre prírodu. Koncom 70. rokov minulého storočia ich využili na prijatie súboru regulačno-ochranných opatrení. Išlo najmä o komplexné uzavretie celku Belianskych Tatier, ktoré pre „populačnú explóziu“ trpeli pod turistickými topánkami desaťtisícov návštevníkov, i o zrušenie chodníkov zo Závor k Lalióvemu sedlu a tiež chodníka k Zelenému Krivánskemu plesu, ktorý predstavujeme čitateľom v tomto vydaní časopisu TATRY. Nabudúce sa povenujeme ďalšiemu ochrannému opatreniu pred štyridsiatimi rokmi, sezónnej uzávere.

mov odpadkov. To sú asi tri vrecia,“ uzatvára Král.

Bohuš st. uvádza pod heslom č. 1636 názov nášho cieľového jazera ako Zelené pleso (2 017 m n. m.), okrem pomenovania Zelené Krivánske pleso sa podľa neho používa aj Zelené pleso pod Kriváňom. Zaužívané je i Zelené pleso Krivánske.

Nehľadali sme ju, a predsa našli

Na kvetenu lokality uzavretého chodníka sme sa pozreli spolu s botaničkou Zuzanou Kyselovou. Najväčším prevkapaním bol nález glaciálneho reliktu, lišajníka nefrómy severskej (*Nephroma arcticum*) pri Zelenom Krivánskom plese. Napriek úsiliu botanikov uplynulo takmer sto rokov od času, keď ju tu zistil známy lichenológ Jindřich Suza. Nefróma severská je arkticko-boreálny druh, v strednej Európe obmedzený na Tatry, kde dosahuje južnú hranicu svojho rozšírenia. Kedysi sa tento

vzácný lišajník vyskytoval približne na tridsiatich lokalitách, dnes predstavuje nález len deviatu známu recentnú informáciu o výskyte v Tatrách!

Vráťme sa však na začiatok niekdajšej „žltej značky“. Chodník na východnom úbočí ramena Kriváňa už zarastá kosodrevinou – borovicou kosodrevinovou (*Pinus mugo*) aj borievkou obyčajnou (*Juniperus communis*). Lemujú ho spoločenstvá drobných kríčkov v typickom zložení: brusnica čučoriedková (*Vaccinium myrtillus*), šucha obojpohlavná (*Empetrum hermaphroditum*), brusnica drobnolistá (*Vaccinium gaultherioides*) a vres obyčajný (*Calluna vulgaris*). Miestami sa objaví brusnica obyčajná (*Vaccinium vitis idaea*), štrkáč alpínsky (*Rhinanthus pulcher*) a zvonček tatranský (*Campanula tatrae*). Medzi druhovo chudobnou vegetáciou cievnatých rastlín sú nápadné porasty lišajníkov pluzgierky islandskej (*Cetraria islandica*) a stiebristé

gule dutohlávky sobej (*Cladonia rangiferina*) usadené v trsoch čučoriedky. Vlhkejšie erózne a lavínové žľaby zarastajú trávou smlz chĺpkatý (*Calamagrostis villosa*) a kostrava sfarbená (*Festuca picturata*). Ich jednotvárnosť prerušujú horec bodkovaný (*Gentiana punctata*), plesnivček nórsky (*Omalotheca norvegica*) a na okrajoch skalnica Wettsteinova pravá (*Sempervivum wettsteinii*).

Smlz chĺpkatý prevláda aj v podrasate kosodreviny. V jeseni sa to nezdá, ale na dne doliny, na vlhkých náplavoch potoka to v lete hýri farbami. Najnápadnejšie sú napríklad: mačucha cesnačkovitá (*Adenostyles alliariae*), pakost lesný (*Geranium sylvaticum*), hadovník väčší (*Bistorta major*), starček subalpínsky (*Senecio subalpinus*), horec bodkovaný (*Gentiana punctata*), archangelica lekárska – litvor (*Archangelica officinalis*) a veľké trsy trávy metlice trsnatej (*Deschampsia caespitosa*). Dopĺňajú ich kuklica horská (*Oreogalum montanum*), kôprovničiek bezobalový (*Ligusticum mutellina*), zlatobyľ zlatá alpínska (*Solidago virgaurea* subsp. *minuta*) a podbelica alpínska (*Homogyne alpina*).

Vyššie, kde sa Veľký Zlomiskový potok stráca pod balvanmi sutín a miestami sa objaví ako skalnaté pramenisko, sú náplavy mozaikovito porastené záružlím močiarnym horským (*Caltha laeta* subsp. *palustris*), vrbovkou kuričkolistou (*Epilobium alsinifolium*), rožcom prameniskovým (*Cerastium fontanum*), rozchodnicou ružovou (*Rhodiola rosea*), arábkou alpínskou (*Arabis alpina*), fialkou dvojkvetou (*Viola biflora*), žerušnicou horkou Opizovou (*Cardamine amara* subsp. *opicii*), ostricou najtmavšou (*Carex aterrima*), prilbicou tuhou pravou (*Aconitum firmum*), páperníkom úzkolistým (*Eriophorum angustifolium*) a viacerými druhmi machov.

Pavol Král ukazuje na miesto, kde stál pred štyridsiatimi rokmi smerovník, ktorý turistov „odprevádzal“ do Važeckej doliny.

Objavili sme jediný pozostatok žltej značky.

Miestami na chodníku vidieť zvyšky dláždenia žulovými kameňmi.

Ďalej sa sotva znateľný chodník vinie svahom pomedzi ubúdajúce trsy kosodreviny. Suché vetrom vyfukované stanovišťa sú porastené skromnou vegetáciou spomínaných drobných kríčkov a tráv. Smlz chlpkatý nahrádza sitina trojzárezová (*Juncus trifidus*), kostrava nízka (*Festuca supina*), psinček skalný (*Agrostis rupestris*), so stúpajúcou nadmorskou výškou sa pridáva hôlnička dvojradová (*Oreochloa disticha*). Kde-tu sa objaví starček sivý kranský (*Senecio incanus* subsp. *carniolicus*), zvonček alpský (*Campanula alpina*) či plavúň chvostník jedľovitý (*Huperzia selago*). Čoraz častejšie prevládajú plochy žltkastých lišajníkov, alektórie bledožltej (*Alectoria ochroleuca*), pluzgierky snežnej (*Cetraria nivalis*) a viacerých druhov dutohlávkov rodu *Cladonia*. Spomedzi nich vykúkajú červené plody brusníc. Po skalách sa vinie poliehavá vrba Kitaibelova (*Salix kitaibeliana*).

Po prekonaní hrebeňa glaciálneho kotla Zeleného Krivánskeho plesa sa rastlinstvo razom zmení. Sitina trojzárezová a ďalšie trávy, ako napríklad ostrica vřdzyzelená silikátová (*Carex sempervirens* subsp. *silicicola*) a tomka alpská (*Anthoxanthum alpinum*), tvoria ostrovčeky medzi skalnými suťami. Medzi nimi sa hojne vyskytuje žltokvitnúci starček abrotanolistý karpatský (*Senecio abrotanifolius* subsp. *carpathicus*). Na jar a v lete sa farbami pridávajú poniklec biely (*Pulsatilla scherfelii*), kamzičník chlpatý (*Doronicum stiriacum*), soldanelka karpatská (*Soldanella carpatica*) aj zvonček alpský.

Čím bližšie ku brehom plesa, dlho pokrytých snehom, tým viac začína prevládať snehomilná a vlhkomilná vegetácia. Porasty chlpane gaštanovej tmavej (*Luzula alpinopilosa* subsp. *obscura*) striedajú rastliny snehových výležísk: vrba bylinná (*Salix herbacea*), plesnivček nízky (*Omalotheca supina*), veronika alpská (*Veronica alpina*), prvosienka najmenšia (*Primula minima*) a tatranský endemit pakrálik tatranský (*Leucanthemopsis tatrae*). Zaujímavý druh je ostrica Lachenalova (*Carex lachenalii*), môžeme ho považovať za zástupcu arktickej flóry v strednej Európe, glaciálny relikv.

Vo všetkých rastlinných spoločnostiach Važeckej doliny je mimoriadne hojne zastúpená tráva psica tuhá (*Nardus stricta*). Jej výskyt je vo veľkej miere sekundárny, spôsobený intenzívnou pastvou v minulosti. V neskornej jeseni, čase našej návštevy doliny, boli svetlé dekoratívne pôsobiace trsy psice dobre viditeľné. Na rozdiel od iných druhov rastlín, ktoré už len dávajú tušiť obraz letného aspektu².

Podľa svištov z Krivánskeho žľabu opísal tatranský poddruh

Odborná literatúra opisuje v oblasti Zeleného Krivánskeho plesa výskyt viacerých

Hoci sme nefóru severskú nehľadali, predsa sme mali šťastie a podarilo sa nám na ňu natrafiť. Uplynulo už takmer sto rokov od času, keď ju pri Zelenom Krivánskom plese zistil známy lichenológ Jindřich Suza.

Medzi vegetáciou cievnatých rastlín sú nápadné striebřisté gule dutohlávky sobej (*Cladonia rangiferina*) v trsoch čučoriedky.

¹ Suza, J. 1925: Lišejníky československých Karpat. Les lichens des Carpathes tchécoslovaques. Sborn. Klubu Přírod. Brno, 8: 107-122 (sep. p. 1-16).

² Z uvedených druhov sú zákonom chránené: soldanelka karpatská (*Soldanella carpatica*), prvosienka najmenšia (*Primula minima*), vrba Kitaibelova (*Salix kitaibeliana*), horec bodkovaný (*Gentiana punctata*), prílbica tuhá pravá (*Aconitum firmum* subsp. *firmum*), vrba bylinná (*Salix herbacea*), starček abrotanolistý karpatský (*Senecio abrotanifolius* subsp. *carpathicus*), pluzgierka islandská (*Cetraria islandica*). Tatranským endemitom je pakrálik tatranský (*Leucanthemopsis tatrae*). Medzi karpatské endemity sa radia aj: soldanelka karpatská (*Soldanella carpatica*), skalnica Wettsteinova pravá (*Sempervivum wettsteinii* subsp. *wettsteinii*), vrba Kitaibelova (*Salix kitaibeliana*).

³ Z významných zástupcov ríše bezstavovcov môžeme spomenúť očkáne: alpský, tatranský, škvřnitý a perlovec vysokohorský – vzácne denné motýle, ktoré z tejto oblasti opísal Josef Moucha (1930 – 1972), významný entomológ z Národného múzeu v Prahe. Autor tu v šesťdesiatych rokoch zmapoval aj jasoňa červenookého, druh, ktorý vo Vysokých Tatrách nebol potvrdený už desaťročia. K vzácnostiam tejto oblasti patrí aj endemický druh z radu pavúkov – *Mecynargus longus*, ktorého výskyt tu koncom 19. storočia zistil poľský zoológ (arachnológ) a horolezec Władysław Kulczyński (1854 – 1919).

⁴ Česky zoológ Karel Kostrůň (1913 – 1971), ktorý v rokoch 1948 a 1955 mapoval svište v Tatrách, opísal ich výskyt v kotline Zeleného Krivánskeho plesa v kamennom poli pod Špárou vo výške 2 030 m n. m. (ojedinelé nory), na západných svahoch Krátkej, kde na troch miestach boli skupiny nôr na rozhraní medzi suťou a trávnatými čistinkami vo výške 1 950 m n. m. a na východných svahoch Krátkej v predsunutej halde vo výške 1 900 m n. m., kde našiel niekoľko osamelých nôr. Milič Blahout (1930 – 1978), zoológ Výskumnej stanice TANAP-u v publikácii z roku 1971 z tejto lokality svište neuvažoval (na celom území Vysokých a Belianskych Tatier zmapoval 179 kolónii – stav z roku 1965).

vzácných živočíšnych druhov. Ide o najmä o kamzíka, svišťa, rysa, medveďa, orla skalného, vrchárku červenokavú, ale aj bezstavovce³ ako vzácny druh denného motýľa jasoň červenooký, horské očkáne – holarktické motýle z rodu *Erebia* či pavúky. Väčšina z nich žije v lokalite dodnes, sú však druhy, ktoré sa v zoznamoch tatranských taxónov už nevyskytujú.

Podrobnejšie sme sa pozreli na svište i kamzíky. „Počas inventarizačného výskumu v rokoch 1985 až 1990 sme v tejto lokalite (v okolí uzavretého chodníka, pozn. red.) zistili dve kolónie svištov – jednu v blízkosti plesa s hlavnou norou v nadmorskej výške 2 090 metrov, druhú na úsypových kuželoch na svahoch Krátkej, ktoré tu existujú dodnes. V dolinke bolo zaznamenaných viacero ojedinelých nór a núdzových úkrytov svištov. V celej oblasti Važeckej doliny sme v tomto období zaznamenali osem kolónií svištov⁴,“ sumarizuje zoologička Barbara Chovancová. Podľa jej slov je zaujímavé, že práve na základe dokumentačného materiálu z krivánskej oblasti a konkrétne dvoch svištov z Krivánskeho žlabu opísal brnenský zoológ, profesor Josef Kratochvíl (1907 – 1992) nový poddruh pre vedu – svišťa vrchovského tatranského (*Marmota latirostris* Kratochvíl, 1961), ktorý je zaradený medzi endemické poddruhy a glaciálne relikty Tatier.

Osobnosť slovenskej turistiky prvej polovice 20. storočia Miloš Janoška (1884 – 1963) v roku 1917 na južných úbočiach Krátkej nepochítal 74-člennú čriedu kamzíkov. K historickým údajom patria podľa Chovancovej i pozorovania Juraja Sokola (1943 – 1996), pracovníka niekdajšej Správy TANAP-u, ktorý v rokoch 1966 až 1968 sledoval mortalitu kamzíkov v krivánskej oblasti, kde v tom čase žilo 32 až 35 kamzíkov (10 samcov, 17 samic a mláďatá). Väčšina uhynutých kamzíkov bola strhnutá rysom, ďalšou príčinou bol úhyn v lavínach, útok orla či pád pošmyknutím na zľadovatených skalných stenách. Napríklad v roku 1967 lavína strhla kamzíka do Zeleného Krivánskeho plesa, o rok neskôr bola v jeho blízkosti nájdená uhynutá pätnásťročná kamzíca. „K jeho zaujímavým poznatkom patrí aj útok orla na kamzíky, ktorý pozoroval 10. mája 1968. Orol zaútočil na jedného z dvoch kamzíkov, ktorý sa vzopol na zadné behy, vydal zvláštny ffrkavý zvuk a raticami odrazil krídla orla, ktorý okamžite zaútočil na druhého samca,“ pokračuje tatranská výskumníčka. V príspevku autor spomína výskyt dvoch až troch medveďov a troch až piatich rysov. O rysoch píše, že jeden z nich „sa špecializuje na kamzíky“. „Podľa stôp zistil, že tento jedinec sa často pohyboval na transekte od Malého Kriváňa popri Zelenom Krivánskom plesu, odkiaľ

Seriál 40 rokov po:

Hrebeňom Belianskych Tatier

Zo Závor k Ľaliovému sedlu

Chodníkom k Zelenému

Krivánskemu plesu

► O sezónnej uzávere

popod Jamskú kopu prechádzal do doliny Suchej vody. To, že populácia rysov tu žije dodnes, potvrdili aj úhyny kamzíkov z 27. a 28. februára 2013, keď tu bolo nájdených šesť kamzíkov ulovených rysmi. Celkovo v tomto období bolo v tejto oblasti nájdených vyše dvanásť uhynutých kamzíkov,“ dopĺňa Chovancová.

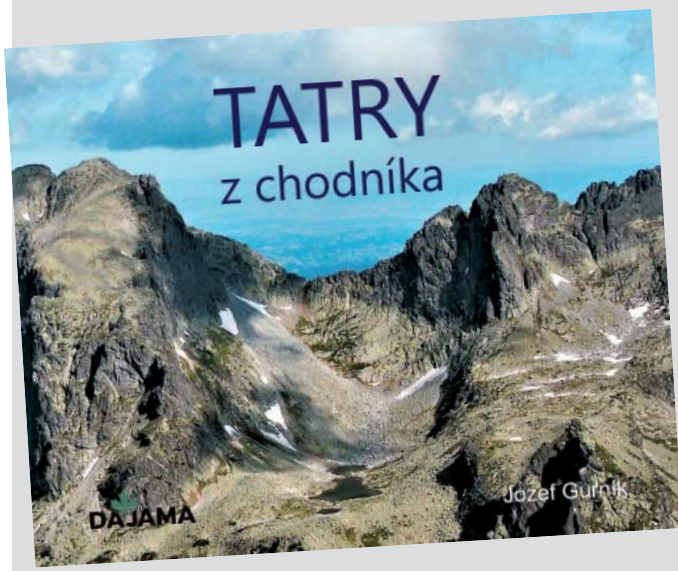
Ďalšie z dobrých rozhodnutí

Niekdajšia Správa TANAP-u síce máličko ubrala turistom zo štvorfarebnej mapy značených chodníkov, hŕstky návštevníkov Važeckej doliny však kompetentným pracovníkom i poradnému zboru odpustili, že v tejto lokalite prednosť dostala prísna ochrana prírody. „Poprajme tak dnešným a aj zajtrajším kompetentným racionálne a premyslené rozhodovania v prospech tatranskej prírody efektívnymi nástrojmi ochrany prírody. Vďaka a úcta k dávnejšej, či nie tak dávnej histórii, nech ich spravádza!“, uzatvára Šturcel. ◀

Tatry z chodníka už aj knižne

📍 Martina Petránová

Skalní čitatelia si istotne pamätajú seriál Tatry z chodníka, ktorý na stránkach časopisu TATRY začal vychádzať ešte v roku 2014. Jeho autor Jozef Gurník teraz prichádza s knižnou verziou, ktorá sa na pulty kníhkupectiev dostáva práve pred Vianocami.

Vyššie stostranová publikácia je obrazovým sprievodcom po tatranských dolinách, panoramatické zábery s presným popisom hrebeňov či fotografie jednotlivých končiarov dopĺňajú krátke texty, ktoré približujú nielen danú lokalitu, ale čitateľa zoznámia napríklad aj s pôvodom názvov vybraných štítov či inými zaujímavosťami toho-ktorého miesta vrátane jeho histórie. Záver knihy je vyhradený informáciám o tom, odkiaľ boli zhotovené snímky panorám a nechýba ani krátky prehľad použitej literatúry, z ktorej autor pri jej zostavovaní čerpal.

Pohnútky, ktoré ho viedli k napísaniu knihy, odhalil hneď v úvode. Ako to už býva, inšpirovala ho vlastná skúsenosť. Na základe nej si povedal, že návštevníkom Tatier pomôže zorientovať sa v teréne. Od myšlienky k realizácii prešlo niekoľko rokov, ktoré vyplnil už spomínaným seriálom v časopise TATRY a neskôr i v Krásach Slovenska, kde vznikla ucelená koncepcia predstavovania Tatier z chodníka, ktorá vyústila do vydania rovnomennej publikácie pod taktovkou vydavateľstva DAJAMA.

Jej ambíciou je sprostredkovať turistom poznanie, pretože – slovami autora – ak prichádza návštevník do Tatier pripravený a má „naštudované“ trasy aj ciele, potom môže skutočne veľa vidieť, poznať a prežiť. Každý má totiž určite väčší pôžitok z túry, keď prechádza dolinou a identifikuje v nej miesta, o ktorých si čosi prečítal, ako keď ide naslepo. ◀

Očakávania sa nenaplnili

Tatry majú za sebou už aj jesennú kamzičiu inventúru. Podľa jej výsledkov bude na slovenskej a poľskej strane Tatranského národného parku zimovať prinajmenšom 1 095 kamzíkov. Je to menej, než očakávali zoológovia.

 Martina Petránová

 Marcel Tobis

Hoci koniec októbra ponúkol priam ideálne podmienky na turistiku, rátačom až nezvyčajne teplé slnečné počasie veľmi nezahrlo do karát. „Naše očakávania, že sumárne čísla budú vyššie, zostali nenaplnené. Na základe celoročných pozorovaní môžeme totiž predpokladať, že reálny stav populácie kamzíka vrchovského tatranského je o niečo vyšší. Najmä v lokalitách nachádzajúcich sa na južných svahoch mali počas dňa kamzíky kvôli zimnej srsti tendenciu ukryť sa pred slnkom do tienistých zákutí, kde ich v značne členitom teréne nebolo jednoduché spozorovať,“ zhodnotil výsledky jesennej kamzičej inventúry zoológ Štátnych lesov TANAP-u Jozef Hybler.

Zatiaľ čo na slovenskej strane Tatier zaregistrovali v deň spočítania 781 kamzíkov, u severných susedov zapísali do sčítacích hárkov 314 jedincov. Z celkového počtu 1 095 kamzíkov bolo 44 tohtoročných mláďat. Na prvý pohľad sa to môže zdať niekomu málo, avšak toto číslo podľa zoológa vypovedá len o tom, koľko sa ich aj skutočne podarilo identifikovať. „Nemožno z toho usudzovať, že len toľko kamzičiat sa dožilo zimy, keďže až 64 percent kamzíkov nebolo možné pre veľkú vzdialenosť detailnejšie rozpoznať či už podľa veku alebo na základe pohlavia,“ vysvetlil Hybler.

Okrem údajov o počtoch kamzíkov sú pravidelné inventúry pre zoológov taktiež zdrojom cenných informácií o zdravotnom stave kamzičej populácie, keďže spočítanie využívajú napríklad aj na zber vzoriek trusu. Takisto je to príležitosť zmonitorovať vzácne prostredie národného parku či pozorovať ďalšie chránené druhy živočíchov. „Potešiteľné je, že počas spočítania nebol

nájdený žiaden uhynutý kamzíček. Zaznamenali sme však niekoľko medvedov, ktoré sa hostili na zvyškoch čučoriedok či brusníc nad hornou hranicou lesa, ako i viaceré vzácne druhy vtákov. Negatívom bol vrtulník, ktorý opäť prelietaval nad Belianskymi Tatrami, nepotešili ani turisti pohybujúci sa mimo značkovaných turistických chodníkov,“ uzavrel Hybler.

Kamzíky v Tatranskom národnom par-

ku rátajú dvakrát ročne – vždy na jar a na jeseň. Zatiaľ čo jarné spočítanie je zamerané predovšetkým na zisťovanie prírastkov mláďat, jesenné mapuje početnosť kamzičej populácie pred zimou.

Len pre porovnanie, vlani zimovalo na oboch stranách Tatier minimálne 983 kamzíkov, rekordným bol rok 2018, keď na jeseň zapísali do sčítacích hárkov celkovo 1 431 kamzíkov. ◀

Všimli ste si, že...

správanie kamzíkov sa v priebehu roka mení? Inak reagujú v období kamzičej ruje, inak v období rodenia mláďat, iné sú počas zimy a iné v lete, keď sa u nich najčastejšie stretávame so stratou plachosti vo vzťahu k ľuďom. V čase ruje prejavujú samce svoju dominanciu a často sa stáva, že pri stretnutí s človekom udierajú kopýtkom o skalu a snažia sa ho zo svojho teritória odplašiť. Po jej skončení začína boj o prežitie, ktorý vyhrajú tie najsilnejšie jedince. Celú zimu kamzíky odolávajú nástrahám počasia v drsnom horskom teréne, nemajú energie na rozdávanie, na jar zase kamzice privádzajú na svet mladé – a práve preto má podľa ochranárov sezónna uzávera svoje opodstatnenie. (red.)

Na love
za ranného svitu

Po vynovenej dioráme alpského stupňa, ktorú oživila simulácia útoku rysa na kamzicu s malbou Mengusovskej doliny v pozadí, prichádza Múzeum TANAP-u v Tatranskej Lomnici s ďalšou novinkou.

 Martina Petránová autorka a Gabriela Chovancová

Tentokrát si múzejníci vzali na mušku diorámu montánneho vegetačného stupňa, ktorej pôvodne dominoval medveď, spoločnosť mu robila svorka vlkov a rys. „Rozmýšľali sme, ako expozíciu opäť trochu oživiť a keďže nám do zoologického zbierkového fondu pribudol ďalší uhynutý vlk, povedali sme si, že práve tieto šelmy by mohli byť novou dominantou diorámy,“ hovorí Gabriela Chovancová, zoologička Štátnych lesov TANAP-u, ktorá je zároveň i kurátorkou zoologických zbierok Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici.

Premena diorámy odštartovala ešte v októbri. Spolu so štvoricou vlkov v nej dostal priestor aj statný hlucháň a dve sovy. Starú fototapetu nahradila umelecká malba. Celý výjav sa odohráva na svitaní, rannú atmosféru navodzuje vyobrazenie horského lesa, do ktorého pomedzi stromy prenikajú prvé lúče vychádzajúceho slnka. „Snažili sme sa biotop namodelovať tak, aby dioráma bola zaujímavá, dynamická, aby návštevníka vtiahla do tej studenej rannej atmosféry. Stálo by za to vylepšiť ju ešte zvukovým efektom – či už by to bolo zavíjanie vlkov, alebo tok hlucháňa. Pomocou suchého ľadu by sa však dala naimitovať napríklad aj ranná hmla,“ konkretizuje umelecký reštaurátor Tibor Kováč, ktorý na nej pracoval spolu s ďalšími dvomi kolegami. Michal Červeň sa postaral o modeláciu a technickú výstavbu diorámy, autorom malby je Tomáš Záruba, ktorý stojí aj za pôsobivým vyobrazením Mengusovskej doliny v dioráme alpského stupňa. Tú múzejníci menili minulý rok. Priestor v nej dostal rys útočiaci na kamzicu.

Vypracovanie preparátov bolo už tradične v réžii Milana Kornajčíka. Ten si dal záležať nielen na vlkovi, ale predovšetkým na oboch sovách, ktoré oživil horskú scéneriu. Zatiaľ čo sova dlhochvostá počas letu sleduje rannú hostinu vlkov, myšiarka ušatá pristáva obďaleč so svojou korisťou v pazúroch. „V porovnaní s vlkom, keď sa vypracovaná koža natáhuje na model, sa vtáky preparujú o niečo zložitejšie. Telo treba najprv vymodelovať z drevitej vlny, zafixovať špagátom a drôtmí, ktorými sa vystužia krídla, nohy i hlava, celé sa to potom vloží do opracovanej kože,

vysuší, každé pierko sa poukladá na svoje miesto, takže je s tým podstatne väčšia piplačka,“ priznáva dlhoročný preparátor Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici. Aby dioráma vydr-

žala ďalšie roky, všetky drevené prvky imitujúce les, rovnako ako aj mach, museli jej tvorcovia zakonzervovať.

Podľa kurátorky zoologických zbierok sa múzejníci s výskumníkmi postupne chystajú vdýchnuť nový život i ďalším priestorom v expozícii. „Už v tejto chvíli máme predstavu, ako by sme mohli oživiť submontánny vegetačný stupeň. Uvažovali sme nad tým, že by sme vytvorili aj vodný biotop, keďže bobor je dnes aktuálna téma, takisto aj líška a jazvece by mohli dostať svoj priestor v podhorí. Dostatok materiálu máme i na nový biotop kosodreviny, ktorému môže dominovať napríklad medveď,“ uzatvára zoologička. ◀

Nová dioráma sa „rodila“ niekoľko týždňov.

Pôvodnej dioráme dominoval medveď.

Donedávna bol známy ako zelený tatranský dáždnik, od ostatného leta aj ako Strom zalúbencov. Buk lesný – previsnutý, ktorý rastie v centre Starého Smokovca, sa najnovšie môže pochváliť už i titulom Strom roka 2021. Stal sa totiž víťazom rovnomennej ankety, ktorú vyhlásila Nadácia Ekopolis. Slovensko tak bude na jar reprezentovať v súťaži Európsky strom roka.

 Martina Petránová
 archív ZCR VT

O konečnom poradí dvanástich finalistov rozhodlo 22 613 hlasujúcich, smokovecký buk získal 4 833 hlasov. Vyše sedemdesiatročný krásavec s rozložitou korunou nechal za sebou aj tristoročný dub letný z Giraltoviac, ktorý s 3 806 hlasmi napokon skončil druhý. Tretie miesto obsadila exotická katalpa bignóniovitá z Hnúšte. Stosedemdesiat rokov stará Gemerčanka tróniaca v Mariássyho záhrade získala 3 600 hlasov.

V Tatrách rastie strom roka!

Víťazstvo tatranského zástupcu v ankete, ktorej cieľom je upozorniť na staré, vzácne či ohrozené stromy a vzbudiť záujem ľudí o životné prostredie, potešilo aj Združenie cestovného ruchu Vysoké Tatry (ZCR VT), ktoré buk do súťaže prihlásilo.

Rastie totiž rovno pred jednou z jeho informačných kancelárií. „Sme veľmi radi, že sa nám podarilo strom nominovať a aktívne zapojiť do celého hlasovania rôzne inštitúcie, obyvateľov i turistov. Aj keď patrí medzi tie mladšie, je úžasné, že doká-

Tatranský buk lesný – previsnutý sa najnovšie stal aj víťazom ankety Strom roka 2021. Triumf v súťaži už pripomína aj tabuľka, ktorú v novembri osadili výkonná riaditeľka Združenia cestovného ruchu Vysoké Tatry Lenka Rusnáková spoločne s Kežmarčanom Otom Rozložníkom.

zal vydržať aj v takejto urbanizovanej časti mesta,“ pochvalovala si výkonná riaditeľka ZCR VT Lenka Rusnáková.

Okrem titulu Strom roka 2021 a nominácie do európskej súťaže víťaz získal aj príspevok na odborné dendrologické ošetrovanie. Doteraz sa oň totiž starali iba zamestnanci Horskej záchrannej služby, ktorá sídli v budove oproti. „Tešíme sa, že aj na základe tejto výhry sa buku poskytnie profesionálna starostlivosť, ktorú si zaslúži,“ dodala Rusnáková.

O tom, že bol doteraz v dobrých rukách, svedčia aj slová arboristu Martina Magyara, ktorý si víťaza súťaže „preklepol“ v posledný novembrový piatok. „Zdravotný stav stromu je veľmi dobrý. Koruna je bez vážnych defektov s minimálnym množstvom suchých konárov len malých príemerov... Kmeň stromu je bez vážnych devastáčnych rán z minulosti, bez iných mechanických poškodení a výskytu drevo-kazných húb,“ konštatoval vo svojom odbornom posudku. Odstrániť stačilo len pár drobných chybičiek krásy. Okrem suchých konárov profesionálne zredukoval aj dva kostrové, aby nedošlo k žiadnej ujme pri štedrejšej snehovej nádielke.

Pripomeňme, že v poradí už 19. ročník ankety Strom roka vyhlásila Nadácia Ekopolis ešte na jar 2021. Jednotlivci, mestá, školy či organizácie mohli svojich favoritov prihlasovať do súťaže až do konca apríla. Spomedzi nich vybrala odborná porota tucet finalistov. O víťazovi rozhodlo verejné hlasovanie, ktoré trvalo od 1. júla do 30. septembra. ◀

Starosmokovecký buk lesný – previsnutý (*Fagus sylvatica pendula*) má odhadom asi 70 rokov, výšku 13 metrov a obvod kmeňa 250 centimetrov. Doposiaľ sa nepodarilo presne zistiť, kto a prečo tento strom zasadil. Pravdepodobne sa tak stalo v 50. rokoch 20. storočia vďaka študentom Záhradníckej školy v Ledniciach na Morave na čele s Bohdanom Wagnerom v rámci projektu Veľké upratovanie. Hoci ide o najbežnejší strom Európy, vo Vysokých Tatrách je skôr raritou. Pre svoju rozložitú korunu si vyslúžil pomenovanie zelený tatranský dáždňik a aj vďaka svojej polohe v centre Starého Smokovca sa stal jeho dominantou či symbolom. Z iniciatívy Kežmarčana Ota Rozložníka, ktorý okolo ikonického buka roky chodieval ako turistický sprievodca, dostal uplynulé leto nové meno. A tak je dnes známy už aj ako Strom zaľúbencov. K veľkému drevenému srdcu s nápisom: *Keď sa pod týmto stromom pobozkáte, vaša láska bude pevná ako tá tatranská žula* najnovšie pribudla aj tabuľka Strom roka 2021.

Skúšaný životom

👤 Martina Petránová 📷 Mária Pavligová

Jeho meno dodnes rezonuje najmä v súvislosti s legendárnymi majstrovstvami sveta v klasickom lyžovaní, ktoré v roku 1970 hostilo Štrbské Pleso. Bol to práve on, kto sa ako predseda mestského národného výboru zaslúžil o úspešnú kandidatúru Vysokých Tatier na usporiadanie tohto najväčšieho športového sviatku. V tej chvíli však **Jozef Lukáč** (*30. januára 1925 – † 25. novembra 2021) netušil, že radosť vystriedajú trpkéjšie chvíle, ktoré vyústia až do jeho nedobrovoľného odchodu z mesta, kde našiel svoj domov.

Rodáka z Čáčovej dovedli pod tatranské končiare rovnako ako mnohých iných zdravotné problémy, do Vysokých Tatier prišiel z Dolnej Krupej, kde pôsobil ako úradník.

Popri práci vedúceho hospodárskeho odboru Jednotného národného výboru, ktorému v tom čase šéfoval Jozef Nálepka, si dokončil maturitu a získal vysokoškolský titul v odbore cestovného ruchu a verejného stravovania. Neskôr ako tajomník mestského národného výboru čelil aj s Nálepkom politickým tlakom, ktoré priniesla doba, rozpory napokon vyústili až do ich odchodu z úradu. Späť sa vrátil v roku 1965 už ako jeho predseda. Práve toto obdobie je späté s počiatkami kandidatúry Vysokých Tatier na usporiadanie majstrovstiev sveta v klasickom lyžovaní. O dva roky neskôr sa z kongresu FIS v Bejrúte už vrátil s jasnou správou – najväčší športový sviatok bude v Československu! Pre Tatry to bola nielen pocta, ale aj poriadne náročná skúška, ktorú ešte skomplikoval turbulentný august 1968. Majstrovstvá im priniesli nielen celosvetový úspech, ale aj stavebný boom, ktorý kráčal ruka v ruke s rozvojom celého regiónu. Zložitý čas, počas ktorých stál na čele mestského národného výboru a zároveň aj organizačného výboru majstrovstiev spolu s enormným pracovným nasadením a politickými tlakmi, ktoré sa snažil ustáť, sa podpísali i na jeho zdraví. Zráтали mu to aj stranícki funkcionári, ktorým jeho osobné postoje neboli pochuti, na istý čas musel Tatry dokonca opustiť. Po návrate z Oravy až do dô-

chodku pracoval na obchodnom oddelení Tatranskej správy účelových zariadení STV v Novom Smokovci. Svoje dlhoročné skúsenosti z vedúcich pozícií, ako i členstva v rôznych komisiách pôsobiacich na celoštátnej úrovni či organizačných výboroch medzinárodných a domácich športových podujatí zužitkoval ako poslanec. Nežná revolúcia mu otvorila dvere na vyššie pozície, no volanie Tatran-cov, aby sa vrátil do vedenia mesta, aj pre svoj vek už nevypočul.

Neodmietol však ponuku ako designovaný predseda mestského národného výboru zabezpečiť prvé slobodné voľby po roku 1989. Kandidatúru na primátora rázne zamietol. Ostal ale nablízku, aby mohol poradiť svojim nasledovníkom. Za celoživotné die-lo v prospech Vysokých Tatier získal v roku 2012 Cenu mesta

Vysoké Tatry, okrem toho bol laureátom množstva ďalších ocenení. Angažoval sa nielen v politike, ale aj pri organizovaní športových podujatí vrátane Veľkej ceny Slovenska či Tatranského pohára, poklonu jeho práci v tejto oblasti zložil tiež Ústredný výbor Československého zväzu telesnej výchovy v Prahe, ktorý mu udelil Medailu Dr. Miroslava Tyrša za príkladný tvorčí prínos k rozvoju telesnej výchovy. Práve tieto dve ocenenia si spomedzi všetkých vážil najviac, ostatné – ako sám konštatoval s dávkou nadhľadu a sebareflexie – bral ako zdvorilostný prejav pri hodnotení jeho činnosti. Humor seba vlastný ho neopustil ani po deväťdesiatke, stále sa aktívne zaujímal o dianie vo Vysokých Tatrách a vďaka bohatým osobným skúsenostiam, ktoré nadobudol za roky pôsobenia na rôznych postoch, ho vedel aj trefne zhodnotiť. Nikdy nezabudol na to, že vyšiel zo skromných pomerov, túžba po lepšom živote v kombinácii s odhodlaním a usilovnosťou ho vyšvihli na pozície, o ktorých by si ani len nepomyslel, že ich raz bude zastávať. Aj keď to často nebola prechádzka ružovým sadom. Vždy sa však držal svojho motto:

Neplačte nad svojím osudom! Zamyslite sa skôr nad tým, čo ste mohli urobiť pre to, aby bol k vám milostivejší!

Češť jeho pamiatke! ◀

Potulky po národných parkoch Ruska IV.

Po dvoch rokoch sa nám konečne podarilo zase vycestovať do Ruska. Bránil nám v tom ošiaľ, ktorý prepukol okolo korony a na dlhé mesiace nás odstaval od akýchkoľvek návštev tejto inšpiratívnej krajiny.

📍 Róbert Javorský 📷 archív autora

V septembri sa lady pohli a konzuláty v Čechách a na Slovensku začali znova pracovať, hoci v dosť obmedzenom režime. Plán cesty bol jasný, akurát sa presúval z roka na rok. Tentokrát sme chceli spoznať chránené územia v prímorskej oblasti Ruska: Národný park Zemľa leoparda a Zapovedník Sichote-Aliň. Zámerom návštev bolo zdokonalenie sa v činnostiach zameraných na ochranu vzácnych živočíchov pomocou fotopascí. Po uvoľnení opatrení sa všetko začalo šíť horúcou ihlou, no výsledkom boli víza vybavené do dvoch týždňov. Mohlo sa teda vycestovať. Z pôvodne štvorčlennej skupiny sme nakoniec ostali len dvaja – ja a moja manželka Jana.

Sibír je Sibír

V druhý októbrový utorok vyrážame skoro ráno autom z Moravy do Viedne. Na letisko prichádzame s veľkým očakávaním a obrovskými batohmi na pleciah. Po všetkých kontrolách opúšťame napodlunie Schwechat. Prvou zastávkou má byť

Krasnojarsk na južnej Sibíri. Medzipristátie v Moskve si spríjemňujeme stretnutím s neterou a posedením pri čaji. Ani sme sa nenazdali a päť hodín medzi odletmi ubehlo ako voda. Takisto aj samotný let bol bez problémov. Akurát pri vyzdvíhovaní batožiny v Krasnojarsku sa mi niečo nevidelo. Jeden z našich batohov bolo cítiť za valašským pokladom, 52 % trnkovicou. Obliat ma studený pot pri pomyslení, že pri prehadzovaní batožiny sa jedna z dobre uložených fliaš predsa len rozbila. Ruksak som rýchlo otvoril – a všetko bolo inak. Dnu sa nachádzala „bumaška“, že batoh bol otvorený a prehľadaný colnými úradmi. Dôvodom nebola pálenka, ale impregnačný sprej, ktorý bol vyhodnotený ako nebezpečný náklad. Zrejme preskúmali aj obsah fliaš a jednu z nich zle zavreli, takže časť jej obsahu sa vyliala na veci v batohu... Nič to, alkohol vyprchá a všetko bude v poriadku. Malý šok nastal, keď sme vyšli z letiskovej haly von. Kým u nás bolo babie leto v plnom prúde, tam

sa všetci „čerti ženili“. Lad, sneh, vietor a mráz, takto nás privítal Krasnojarsk. Sibír je Sibír. Dlhý let a časový posun sa postarali o to, že sme pristáli až na druhý deň o piatej hodine ráno. A tak sme si zavolali taxík, ktorý nás odviezol priamo na správu Zapovedníka Krasnojarskie Stolby. Tam už čakal vodič, ktorý nás na príkaz riaditeľa odviezol ubytovať sa do ich vzdelávacieho strediska Narin.

TATRY v Rusku

Prečo Krasnojarsk? Spojitosť s týmto „zapovedníkom“ som už opísal v jednom zo starších čísel časopisu TATRY. Osobne sa poznám s jeho riaditeľom Vjačeslavom Ščerbakovom. Ten nám aj tentokrát pomohol nastaviť plán našej expedície v odľahlých parkoch na ďalekom východe. Dohodol stretnutia s ich šéfmi, ktorí sa už postarali o náš program. Chceli sme si obzrieť aj prísnu zónu, do ktorej sa bežní ľudia vôbec nedostanú. Riaditeľ Ščerbakov nám navrhol, aby sme sa ako „inostranci“ a zároveň kolegovia z európskych národných parkov zúčastnili osláv Dňa zamestnancov chránených oblastí v Rusku, ktorý od roku 1999 pripadá na 14. október. Je to ich štátny sviatok.

Chvilku sme si oddýchli a namierili sme si to rovno do Ščerbakovovej kancelárie. Priateľské zvítanie a vrúcne objatia len potvrdili, že ide o úprimného človeka. Odovzdali sme mu dary, medzi nimi aj

niekoľko čísel časopisu TATRY s článkami o ruských národných parkoch vrátane Zapovedníka Krasnojarskie Stolby. Veľmi sa im potešil.

Nasledujúci deň nás čakali spomínané oslavy. Nechýbal na nich žiaden zamestnanec správy. Zoznámili sme sa s novými kolegami, vymenili si skúsenosti z našej práce v oblasti ochrany prírody a krajiny. Na oplátku sme im predstavili Tatranský národný park, Slovenský raj i Beskydy. Stretnutie sa končilo v očakávaní toho, čo nám prinesú ďalšie hodiny.

Smer divočina

Krásne, slnečné a mrazivé ráno nám otvorilo novú cestu k dobrodružstvu. Vybrali sme sa na pár dní spolu s inšpektormi do skutočnej divočiny. Pridelili nám dvoch ozbrojených strážcov, Sergeja a Georgija. „UAZ-om“ sme vyrazili na južný okraj „zapovedníka“ k rieke Mana. Nalodili sme sa na malý motorový čln a po prúde sme prekonali asi štyridsať kilometrov, kým sme dorazili na terénnu stanicu, teda „kordon“ s menom Kandalak. Tesne pred plavbou sa s nami prišiel zvítať čiperný starček. Bol to osemdesiatročný bývalý strážca, ktorý poznal snád každý kameň v rieke a každý strom v lese. Bolo ozaj milé započúvať sa do príhod z jeho služieb, ktoré nám farbisto opísal. Skoro celú svoju kariéru „pregulal“ v sedle koňa.

Úžasná scenéria okolia rieky podčiarkovala atmosféru sibírskej divočiny. Na brehu sme pristáli asi po hodine plavby a nasťahovali sa do zrubových domčekov. Rozkurujeme v pieckach a vybaľujeme. Kým strážcovia pripravujú niečo pod zub, ideme preskúmať okolie terénnej stanice. V myslí sa nám prehráva ich varovanie, že sa nemáme vzdalovať, lebo hrozí nebezpečenstvo stretu s divokou šelmou. Vonku je už chladno a zapadajúce slnko chlad iba zosilňuje. Medzitým chlapci dokončujú večeru. Budú šašlíky, v Rusku veľmi populárne jedlo, pripravované vonku. Vo vnútri pri vyhriatej piecke a dobre vychladenej „samohonke“ rozprávame a vtipkujeme snád o všetkom. Ani sme sa nenazdali a je tu polnoc. Poberáme sa spať.

Vstávame skoro ráno. Štípe mráz a vychádzajúce slnko sa odráža na plávajúcich kryhách na hladine rieky Mana. Tento jav je predzvesťou zimy a nazýva sa „šuga“. Máme v pláne prejsť asi pätnásť kilometrov dlhý okruh a cestou skontrolovať fotopasce, teda „fotolovušky“. Ticho tajgy sem-tam preruší spev krkavca alebo varovné škrekky sojky. Chodník lemujú obrovské kedry, borovice limby, ktorých vek odhadujú na 300 až 400 rokov. No a, samozrejme, všade prítomná jedľa sibírska. Sergej s Georgijom nám počas pochodu ukazujú pobyto-

vé znaky rôznych zvierat, obyvateľov tajgy. Stopy medveďa, vlka, rysa alebo sobola sa križujú so stopami jeleňov a kabarov. Prekvapilo nás, že vôbec nemajú divé svine. Po obhliadke fotopascí a zbere dát sa vraciame späť na stanicu.

Na druhý deň nás čaká menší okruh, plán je jasný, skontrolovať územie prírodnej rezervácie. Predierame sa hustou tajgou cez brezy a jarabinu. Zrazu Jana zbystrí. Pod jarabinou sa niečo hýbe! Skutočne. Priamo pri krmení pozorujeme obrovského hlucháňa. Ihneď vyťahujem foťák a cvakám, kým neuletí. Bol to úžasný zážitok! Zatiaľ čo u nás je hlucháň veľmi vzácny, v Rusku je ho stále dosť. Naozaj milá rozlúčka s kordonom Kandalak. V podvečerných hodinách už máme smer Narin. Je nedela, centrálne Stolby sú plné turistov, a tak sa vydávame k rieke Jenisej a pozorujeme západ slnka pri teplých „blinách“ a čaji.

Problémom sú túlavé psy

Ďalší deň sme strávili na správe Zapovedníka Krasnojarskie Stolby so zoológmi Anastasiou a Volodymyrom a spoločne sme prebrali problematiku šeliem v ich prirodzenom teritóriu. Veľa poznatkov sa vyhodnocuje práve z dát získaných z fotopascí. Prezradili nám, že momentálne najväčším problémom, s ktorým sa boria, sú „bradačje“ psy. V jednej časti „zapovedníka“ dokonca vytlačili i samotné vlky! Ba fotopasca už zachytila aj prvého kríženca vlka a psa. Prísna prírodná rezervácia sa snaží s pomocou inšpektorov tento problém riešiť po svojom, no niekedy to nie je vôbec jednoduché. Prílišná iniciatíva novodobých aktivistov im znemožňuje vykonávať ich odbornú prácu, čo má za následok nepredstaviteľné škody spôsobené na divokej prírode. Objavili sa aj prípady,

keď túlavé psy napadli človeka! S medveďmi problémy nemajú. Ak sa vyskytnú, tak si to „zapovedník“ okamžite rieši po svojom, bez úradných naťahovačiek...

Posledný deň v Stolbách

Je pod mrakom a trochu sa oteplilo. Vyrážame na krátku túru v centrálnych Stolbách, ku skalám Manskaja Stenka. Okruhom sa vraciame do Narinu, kde nás už čaká šofér. Balíme a presúvame sa na letisko. Večer už smerujeme za ďalším dobrodružstvom. Čaká nás Vladivostok.

V krajine leoparda

O tretej nadržanom pristávame v najvýchodnejšom meste Ruska. Na letisku nás čaká priateľ Sergej. Zdržíme sa u neho dva dni. Spoznávame Vladivostok a jeho okolie. Okrem historických častí mesta, železničnej stanice, kde končí Transsibírska magistála či motýlej záhrady, sme navštívili aj záliv Zlatý roh a v ňom prístav a most, ktorý spája Vladivostok s ostrovom Russkij, najstráženejším miestom ďalekého východu. Celý tento poloostrov lemuje Japonské more.

Kalendár ukazuje 21. október 2021. Ráno o deviatej nás už čaká Sergejov priateľ Vasil Vasiljevič so svojou L 200 a bez prestojov vyrážame smer Barabaš. Práve tam sídli Národný park Zemľa leoparda. Od Vladivostoku je to asi 150 kilometrov. Práve tu sa nachádza novovybudovaná správa parku aj s parkovým hotelom, v ktorom nás ubytovali. Krajina či Zem leoparda je pomerne nový park, ležiaci na hranici s Čínou. Vznikol v roku 2012 zlúčením štyroch chránených oblastí. Prekvapilo nás, že sa nesie viac v komerčnom duchu. No nič to nemení na fakte, že ochrana leoparda mandžuského

Rieka Mana a nekonečná tajga južnej Sibíri v Zapovedníku Krasnojarskie Stolby

Fotopasca zachytila tigra v lesoch Sichote-Aliň.

Obhládka fotopascí v Sichote-Aliň so špecialistom na tigre Kollom, tünajším „Dersom Uzalom“

Zber dát z „fotolovušíek“ v tajge južnej Sibíri

Značkovací strom tigrov s výraznou tmavou škvrnou po moči

Stopy dospelého tigra na pláži v zálive Blagodatne

Vzácný *Rhododendron fori*

a tigra ussurijského je tu postavená na prvé miesto, čo robí tento park veľmi populárnym v systéme chránených území Ruska. Zlúčenie rezervácií malo priniesť zvýšenie populácie leoparda mandžuského. To sa aj v spolupráci s čínskou ochranou prírody podarilo. Pre záchranu leoparda bolo dokonca v pohraničnej oblasti Číny vysťahovaných aj niekoľko dedín! Oplatilo sa, lebo populácia leoparda sa zvýšila za posledných desať rokov z dvadsať na stodvadsať kusov.

Veľkou časťou financií na chod parku prispievajú neziskové organizácie WWF a WCS. Peniaze sú z veľkej časti používané na nákup fotopascí a terénnych áut. Na území parku je rozmiestnených päťsto fotopascí. Osobne mám na spoluprácu s neziskovkami iný názor, stále si kladiem otázku, odkiaľ majú toľko prostriedkov a komu sú za ne zaviazané? Je naozaj tá ochrana pod spomínanými značkami taká čistá?

Čeremuchy a medvede

Na ďalší deň sa po raňajkách presúvame na koniec dedinky Barabaš, kde má park nové návštevnícke centrum. Tam na

nás čakal strážca Péťa. Mal byť naším celodenným sprievodcom divočinou. Prešli sme si časť prírodnej rezervácie Kedrovaja paď, kde nám Péťa ukázal nielen pralesovitú časť, ale aj okrajové časti „zapovedníka“. Za posledných pár rokov sa im tam podarilo vysadiť milión sadeníc limby kórejskej. A to hlavne na miestach, kde sa v minulosti nadmernou ťažbou vytratila. Postupne sme sa presunuli dolinou do rezervácie Leopardovij. Cestou nás zaujali netradičné hniezda na stromoch čeremuchy (divoká čerešňa). Vyzerali ako príbytky orangutanov. Ale keďže tam nemajú primáty, kládli sme si otázku, kto ich urobil? Medveď himalájsky, znela odpoveď. Pri kŕmení plodmi čeremuchy si totiž ukladá obrátne vetvy pod seba, čím sa vytvára sedisko podobné hniezdu. Dodriapané stromy svedčia o tom, že jeho populácia je početná. Dokonca sme natrafili aj na čerstvé stopy. Údolím sme pomaly pokračovali až pod vápencové bralá, kde sme našli na prvé pobytové znaky leopardov – kúsky srsti na ležoviskách. Skalné jaskyne s vyhlídkami týmto zvieratám poskytujú nielen úkryt, ale aj perfektný výhľad po okolí.

Práve tieto miesta sú vhodné na osadenie fotopascí. Monitoring šeliem pomocou nich majú na vysokej úrovni. Mali sme príležitosť opäť sa niečomu priučiť.

Pri ceste späť sme vyplašili skupinu diviakov, ktoré tvoria hlavnú časť jedálneho lístka tigrov. Tých majú v tejto oblasti okolo päťdesiat a tvoria jednu zo zdravých populácií tigra ussurijského v Primorskej oblasti. Podarilo sa nám nájsť aj stopy dospelého tigra, a tým pádom je problém vyriešený... Tiger konkurenčne dokonca vytlačil aj sorky vlkov z týchto oblastí.

Stopy po ľudskej činnosti z čias minulých sme však objavili aj tu. V podhorí na dne dolín sa nachádzalo veľa skalných hradieb, ktoré tvarom pripomínali rozpadajúce sa iglu. Boli to pece na výrobu vápna.

Na vlastnú päsť

Ďalšie dva dni sme sa do terénu vybrali na vlastnú päsť. Všetci inšpektori (strážcovia) boli totiž povolaní do boja

s pytlíkmi na riekach, kde momentálne tiahli z mora lososy. Vyzbrojení iba svetlicou, ktorú nám dal strážca Roman, vyrážame do terénu. Naším cieľom boli rieky Barabaševka a Filipovka. Boli sme zvedaví na divadlo, ktoré predvádzali lososy. Bolo krásne pozorovať obrovské ryby v plytkých vodách, ktoré sa počas tiahnutia a vytierania deformujú a hynú. Veru, unikátny proces prírody. Celé okolie riek bola jedna veľká divočina. Pampové trávy a bujné brehové porasty boli perfektným úkrytom pre tigre. Nebolo nám všetko jedno, keď sme sa predierali húštinami a vyplašili sme obyčajné bažanty v domnách, že to môže byť tiger. V istom okamihu sme skoro pustili aj do gátí, keď sme v prieseku našli čerstvý trus dospelého tigra. Neskôr nás však Roman uistil, že tigre a leopardy sú natoľko plaché, že sú skoro neviditeľné. Aj tu však platí pravidlo lesa: Hoci si myslíš, že si sám a snažíš sa pozorovať zvieratá, neuvedomuješ si, že po celý čas si ty sám pozorovaný.

Rieky sme nasledujúce ráno vymenili za kopce v okolí Kedrovaja pađe. Najznámejšie sú Tri sestry, dominanty tohto „zapovedníka“. Bujné traviny striedajú lesné porasty s prevahou duba mongolského a orecha mandžuského. Objavuje sa však aj jedľa bielokôra, lipa malolistá či čerešňa vtáčia, niekde sa ukáže i borovica limba. Sem-tam sa okolo nás mihnú čriedy jeleňov – izubrov (poddruh jeleňa wapiti). Horské potôčiky v rozsiahlych dolinách prekrývajú životom a neskutočne čistou vodou. Tá je tu všade priezračná, aj v dedinách a mestách. Vysoko nad korunami stromov krúžia orly skalné. Postupne sa naša trasa mení na kamenné zrázy, ktoré musíme priveľmi obchádzať, aby sme sa dostali dolu, do údolia. Za hranicami rezervácie sa stretávame so zákrmnými linkami a senníkmi. Inšpektori nám objasnili, že prikrmovanie je potrebné pre udržanie populácie jeleňov a diviakov, ktoré tvoria základnú potravu šeliem.

Štekajúci strážcovia

Posledný deň v Zemi leoparda patril ďalšej chránenej oblasti národného parku, ktorou je Zapovedník Dalnevostočnij morskij. Leží úplne na juhu Primorskej oblasti, pri hranici so Severnou Kóreou a Čínou. Cesta na terénnu stanicu je hotový tankodrom a z Barabaš trvá dve hodiny. Veľká časť z nej je iba pre skúseného vodiča. Obrovské výmole a erózne ryhy tu ostali po tajfúne, ktorý sa touto oblasťou prehnal pred dvoma rokmi. V období dažďov by sme tadiaľto vôbec neprešli. No vďaka Vasilovi a jeho zručnostiam sme nakoniec na „kordon“ šťastne dorazili. Ako prví nás privítali štekajúci psi,

ktorí spolu s inšpektormi pomáhajú strážiť toto vzácné územie. Zoznámili sme sa s novými kolegami a tí nám vysvetlili, kam sa môžeme ísť prejsť a odkiaľ sú najkrajšie výhľady na okolie. Celé územie rezervácie je lemované malými ostrovčekmi a krištáľovo čistou vodou. Z nej sa dvíhajú obrovské skalné mysy, ktoré skrývajú buchy (zálivy) s jemnými štrkovými plážami. Na malých ostrovčekoch sa vypínajú zakrpatené borovice pripomínajúce bonsaje. Dokonalé. Aj v tomto období je more teplé a vonku je príjemných 17°C. Táto časť parku Zeme leoparda pripomína skôr tropické pásmo než tajgu. Je to badať aj na druhovom zložení rastlín, v presile sú rododendrony. Medzi stromami prevažuje endemický druh dub zubatý (*Quercus dentata*). V mori sa to hemží množstvom rôznych morských živočíchov a nad vodou lietajú obrovské krdle čajok. Tento „zapovedník“ je biosférickou rezerváciou zapísanou v UNESCO. Na poriadok dohliadajú dvaja inšpektori, ktorých každé dva týždne vystriedajú ďalší dvaja. Občas sa však stáva, že pre zlé počasie sa striedanie posunie aj o mesiac. Strážcovia pomocou motorového člna kontrolujú nielen nelegálnu rybársku činnosť, ale aj všetky narušenia vstupov na chránené územie.

Skvost medzi rododendronmi

Je posledný októbrový utorok, pobyt sa nám pomaly kráti. O pol desiatej odlietame maličkým lietadlom z Vladivostoku do necelých šesťsto kilometrov vzdialeného mestečka Ternej. Po dvoch hodinách pristávame na malom prašnom letisku medzi horami Sichote-Aliň. Jedna fotka s pilotom, žiadne haly ani kontroly, len z trupu lietadla si vyberáme batožinu a peši sa vydávame do Ternej. S mapou v ruke mierime priamo na Správu „zapovedníka“ Sichote-Aliň. Pýtame sa na riaditeľa. Pardon, na riaditeľ-

ku. Celý chod rezervácie má v rukách mladá žena Svetlana Sutyrina. Privítanie bolo milé a spontánne. Odovzdali sme jej tašky plné materiálov o našich národných parkoch aj s dobrou valašskou slivovicou. Zasmiala sa a všetko prijala s veľkou vďakou. Ubytovali nás v malej interventke priamo v budove Správy. Hneď vedľa bola botanická záhrada s novým návštevným centrom a múzeom. Skoro ako u nás, v TANAP-e. Ostal nám aj priestor na prechádzku po Ternej, kde sme z malej pošty poslali domov pohľadnice. Pred sebou sme mali týždeň na spoznávanie „zapovedníka“ Sichote-Aliň, ktorý je ako biosférická rezervácia zapísaná v UNESCO.

Na druhý deň vyrážame Toyotou s dvoma inšpektormi z operačnej skupiny na bežnú kontrolu územia zameranú na nelegálny rybolov a požiare. Tie sú v tomto období roka pravidlom. Vozia nás krížom-krážom po lesných i prašných cestách a ukazujú nám svoj rajón. Ten sa pre jeho rozlohu peši ani nedá zvládnuť. Krásne husté zmiešané lesy sa striedajú s kalamitnými plochami, ktoré po sebe zanechal tajfún spred piatich rokov a veľký požiar z roku 1986. Zaujímavé bolo požiarovisko, ktoré aj po 35 rokoch vôbec nezarastalo lesom. Vysvetlili nám, že pôda je tu veľmi chudobná. Chudobná možno pre stromy, ale bohatá pre brusnice, čučoriedky a všadeprítomné rododendrony, medzi ktorými vyniká *Rhododendron fori*, endemit s nádhernými bielymi kvetmi, ktorý dorastá až do výšky piatich metrov. V lese stretávame prvé zvieratá, líšky, srnce – kazule, jelene – izubry. Zastavili sme sa na „kordone“ Jasná. Pri čaji sme sa porozprávali o našej spoločnej práci. Skontrolovali sme fotopasce, ktoré snímajú nielen zver, ale aj nelegálne vstupy a vjazdy motorových vozidiel. Dohryzení od klošov jeleňov (losích múch) sa vraciame do Ternej.

S priateľom a zároveň kolegom Romanom pri pamätníku strážcu tigrov v Usurijsku

Tigre a miestny Dersu Uzala

Ďalšie dva dni sa nám venoval riadiť manžel Nikolaj, špecialista na tigre, prácu s fotopascami a pohyb v divočine. Taký miestny Dersu Uzala. Kolja, ako ho všetci volali, trochu skúpy na slovo, sa po čase predsa len rozrozprával. Čas sme trávilí stopovaním tigrov a zbieraním dát z fotopascí. Prešli sme obrovské územie, autom i peši. Brodili sme rieky Serebrjanka a Serebnij – a to nielen cez vodu, ale aj lanovkami nad ňou. „Pregulkami“ po tajge nám ukazoval markírovacie stromy, na ktorých zanechávajú značky tigra, medvede, rysy, vlky i divé mačky. Práve na týchto miestach sú umiestnené fotopasce, ktoré zbierajú dáta o ich pohybe a početnosti. Spoločne s Koljom sme umiestnili aj zopár nových fotopascí, z ktorých nám už poslal

Počas zimy tu beží program na stopovanie tigrov dobrovoľníkmi z radov študentov. Financovaný je národným inštitútom, za záchranu tigra amurského sa dokonca angažuje sám prezident Putin. Takisto aj v lete ponúka tento inštitút študentom platenú brigádu, realizovať sa môžu pri oprave chodníkov, stavaní prístreškov či oddychových zón pre turistov, ktorí sa môžu v „zapovedniku“ pohybovať len vo veľmi obmedzenom priestore a iba s plateným sprievodcom z parku. My sme mali tú česť a možnosť pohybovať sa s kolegami po miestach, kde bežný návštevník ani len nevkročí...

Dva dni s Anjou

Ďalší deň nás po raňajkách čaká prístavená „buchanka“ aj so sprievodcom.

k autu. Prítomnosť tigra opäť potvrdzuje stopa zanechaná na brehu jazera.

Na druhý deň vyrážame trocha skôr, lebo nás čaká dosť náročný výstup na Lysú horu (900 m n. m.). Začíname na úrovni mora, pred sebou teda máme deväťstometrové prevýšenie. Stúpame v drevenom chodníkom cez zmiešaný les, spoločnosť nám robia limby, duby, červené smrekky, topole, lipy. Postupne ich strieda brezový porast, v hornej časti je už iba kosodrevina a skaly. Cestou sa zastavujeme v malej zrubovej chatke, kde sa občerstvujeme a osviežujeme chladnou vodou z „ručej“. Anja nás upozorňuje, že sa máme z potôčika poriadne napiť, lebo je posledný počas nášho výstupu. Počasie nám praje, babie leto je v plnom prúde. Po náročnom stúpaní prichádzame

Róbert Javorský so strážcom Ivanom zo Sichote-Aliň pri kontrole pobrežia „zapovednika“

aj nejaké zábery. Práca v „zapovedniku“ je zameraná hlavne na ochranu tigra ussurijského, toto územie je totiž považované za lokalitu s najzdravšou a najpočetnejšou populáciou tigra v Rusku. Podarilo sa nám nájsť aj niekoľko tigrích „sledov“ – najväčšia stopa mala šírku dvanásť centimetrov, čo naznačovalo prítomnosť obrovského samca vážiaceho cez 250 kilogramov. Zachytila ho aj fotopasca, zábery nám Kolja stiahol aj na náš USB kľúč.

Dozvedáme sa, že tmavé koleso na bielej kôre indikuje značkovanie tigra močom, ktorý „sprejovite“ rozprskne vždy na jedno miesto. Kolja priloží hlavu k stromu a podľa zápachu vie určiť, či ide o čerstvý alebo starší prechod tigra. Skúšam to aj ja. Cítiť sladkastú vôňu... Kolja vysvetľuje, že je rozdiel medzi samičím a samčím zápachom. Na toto si však už netrúfam. Fantastický pocit z prítomnosti tejto šelmy v nás vyvoláva rešpekt, aj keď ju nevidíme.

Vlastne sprievodkyňou. Je ňou sympatická dievčina Anja z oddielu náuky. Čaká nás zmena. Namiesto lesa budeme poznávať morské pobrežie, ktoré je tiež súčasťou „zapovednika“. Prvým cieľom je jazeru Blagodatne, kde sa koncentruje obrovské množstvo vtáčej populácie. A nielen tej. K jazeru prichádzajú vodné jelene – a kde sú jelene, sú aj tigre, čo potvrdil nález čerstvej stopy. Nízky porastom zakrpatených dubov a červených smrekov ošľahaných morským vetrom vystupujeme skalnatým chodníkom na vrch mysu Kalanča. Pred nami sa otvára rozprávková panoráma výhľadov na nekonečné pobrežia s malebnými ostrovčekmi. Schádzame do „buchty“ Golubičnoje. Obrovské piesočné pláže pretína riečka Golubičnaja. Hneď pri pláži sa nachádza malý „kordon“ s názvom Moskva 009. Oddychujeme, obedujeme, kúpeme sa v mori. Pri západe slnka kráčame okolo jazera Golubičnoje späť

k vrcholu Lysej hory. Huráááá! Zaznelo zborovo z našich úst. Zapisujeme sa do vrcholovej knižky, ukrytej v starej termoske od čaju. Dobrý nápad ☺. Anja nám opisuje okolité vrcholy, no ich názvy sa nedajú ani zapamätať. Všetky tieto kopce sú súčasťou pohoria Sichote-aliňského chrbta, ktorý sa tiahne od Chabarovska až po Japonské more v dĺžke 1 200 kilometrov.

Tulene Larga ako bonus

Nasledujúce dni vyplňame krátkymi túrami po okolí Ternej. Stihneme si ešte obzrieť Mys Strašnij či „buchtu“ Japonskú, zamierime aj do delty rieky Serebrjanka. Sprevádza nás inšpektor Ivan, s ktorým sme si „posvietili“ na miestnych poľovníkov. Boli sme svedkami kontroly zbraní i povolení na chystanie dreva v ochrannom pásme „zapovednika“.

Druhý november je pre nás posledným dňom v Sichote-Aliň. Slnčné počasie napovedá, že by sme konečne mohli vidieť

a nafotiť aj tulene Larga. Tie sa zvyknú vyhrievať na ploškých skalách pri pobreží. Zaradili nás medzi študentov z Moskvy, ktorí sem prišli na odbornú exkurziu. Rolu „exkurzovoda“ prevzala na seba Anja a zvládla to na jedničku. Prešli sme malý, asi päťkilometrový okruh na Mys Severnij, kde sme mohli pozorovať tulene v ich prirodzenom prostredí. Narátali sme okolo štyridsať jedincov. Na pláži sme zaregistrovali stopy tigra, ktorý tam v noci snoril za potravou. Bol to úžasný zážitok s bodkou na konci.

V podvečer nás pozvala riaditeľka Svetlana k sebe do kancelárie. Rozprávali sme sa o našich zážitkoch a postrechoch týkajúcich sa ich práce. Vymenili sme si skúsenosti z našich pracovných odborov a nakoniec nás obdarovala knihou o tigroch, v ktorej figurovala ako spoluautorka. Dostali sme ju aj s jej osobným venovaním a podpisom.

Strážcovia sa veru nenudia

Na druhý deň odlietame znova malým lietadlom z Ternej do Vladivostoku. Do odletu domov nám ostáva ešte pár dní, a tak ich využívame na návštevu mesta Ussurijsk. Prijímame pozvanie nášho kamaráta Romana, už spomínaného strážcu zo Zeme leoparda. Ostávame u neho pár dní. Za krátky čas stíhame viac než dosť. Pozrieme si mesto, ktoré má v znaku tigra. Jeho námestiu dominuje veľká socha strážcu týchto šeliem, tigrov. Navštívime „pitomník“ – teda lesnú škôlku a Roman nám vysvetľuje ich pestovné postupy. Nezabudne pochváliť ani metódu na zvýšenie produkcie šišíek limby kórejskej. Jej oriešky sú pokladom v každej domácnosti. Princípom je zaštepnenie mladých semenáčikov do kmeňa borovice sosny, čo vedie k zvýšeniu a urýchleniu plodnosti límb o polovicu... Rozprávanie o práci v škôlke uzatvára jej správca – lesník Peter pri bohatej hostine z diviny a dobrej vodke. Dobrú náladu akurát rozčerí smutný pohľad na lesný požiar, ktorý sa nám naskytol pri večernom návrate do Ussurijska. Suchá jeseň v prímorskej oblasti je vždy sprevádzaná požiarimi. Aj samotní strážcovia sú veľakrát nasadzovaní do boja s ohňom. Sami priznali, že keď sa končí ťah lososov a nemusia ich už strážiť pred pytlákmi, začínajú zápas so žeravým peklom. Veru, nenudia sa!

Po takmer mesiaci sa lúčime s Ruskom, plní dojemov, zážitkov a spomienok na stretnutia s príjemnými a otvorenými ľuďmi. Máme radosť z nových kamarátstiev a už teraz sa tešíme na ďalšie dobrodružstvá v krajine neobmedzených možností a prírodných krás.

Ďakujeme, priatelia a dovidenia! ◀

Na vrchole Lysej hory

S riaditeľkou Zapovednika Sichote-Aliň Svetlanou Sutyrinou

S inšpektormi Sergejom a Georgijom pri kontrole na rieke Mana v Zapovedniku Krasnojarskie Stolby

Krížovka

Anton Hajovský

Dolina Bielej vody kežmarskej vytvára zložitý najvýchodnejší dolinný systém na južnej strane Vysokých Tatier. Názov na ňu prešiel z potoka Biela voda, ktorý dolinou preteká. Patrí medzi najnavštevovanejšie tatranské doliny. Už v stredoveku bola vyhľadávaná hľadačmi pokladov, zlatokopmi, baníkmi a pastiermi. Prvú zlatokopu prišli do tejto lokality na začiatku 17. storočia. Vyhlbili štôlne na svahoch (**tajnička 1**), na severnej strane Lomnického štítu i na iných miestach. Bájnu (**tajnička 2**) vyhľadávali hľadači pokladov. Prvý známy výlet do Doliny Bielej vody kežmarskej doliny uskutočnila v júni 1565 kežmarská spoločnosť, ktorá sprevádzala hradnú paniu (**tajnička 3**). Prvú, primitívnu, jednopriestorovú útulňu postavili v roku 1876

v Predných Meďodoloch, na ľavom brehu (**tajnička 4**) potoka. Nazvali ju (**tajnička 5**). V roku 1880 preniesli chatu na severný breh Zeleného plesa. Keď vyhorela, v roku 1884 ju nahradila dvojizbová útulňa s rovnakým menom. V Doline Bielej vody kežmarskej začali stavať aj iné turistické chaty a prístrešia. V jej ústí, pri Ceste slobody, stál v rokoch 1925 až 1948 súkromný penzión Kežmarčana Rudolfa Palenčára, ktorý (**tajnička 6**).

Legenda

Vodorovne: A. **Tajnička 2** – pandúr. – B. Im patriaci – starší český hádzanár – vyhynutý kočovník – nepárna, po česky – zdôraznený český zápor. – C. Bezlistá byl – rósol z morských rias – popevok – antická kolonáda. – D. Pohybový ústroj tela – zámer – film s Kronerom – predmestie Viedne – cesta, po maďarsky. – E. Batoh – **tajnička 6** – dovnútra. – F. Značka irídia – prikrývka – Host Access Protocol – jedovatá rastlina – necht, po anglicky. – G. Krajiny – nestranný človek – lasicovitá šelma. – H. Dromedár – druh účesu – latinská skratka súhvezdia Výveva – pes (dets.) – hlas hada. – I. Osobné zámeno – **tajnička 5** – olejnatá rastlina. – J. EČV Veľkého Kráľova – časť ozubenia – biograf – prirodzený úbytok váhy tovaru – metropola Azerbajdžanu. – K. Naše vydavateľstvo – druh ži-

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
A																	
B																	
C																	
D																	
E																	
F																	
G																	
H																	
I																	
J																	
K																	
L																	
M																	

vicovej látky – vyťahuje meč – rozmar. – L. Rodový znak – znova – vlastnili – japonský národný park – podmienka. – M. Kviekot – **tajnička 4**.

Zvisle: 1. Oddelenie v nemocnici – **tajnička 1**. – 2. Povzdych – podoba – bojové vozidlo – tekutina v žilách. – 3. Staršia značka žuvačiek – podarúva – usmrť. – 4. Severský škriatok – príbuzná – skratka našej meny – závodný klub. – 5. Staršia jednotka odporu – kopije – sovietska tajná polícia – skratka sieťového pripojenia. – 6. Značka astátu – kocka, po latinsky – my, po taliansky – pokladňa. – 7. Batožina – nevýhoda. – 8. Meno ruských cárův – mesto v Sudáne – 1 000 kg – vlastní. – 9. Somálske sídlo – nešikovne – záhada. – 10. Vlastnou rukou – klame – kyselina ribonukleová – svadobná kvetina. – 11. Vypracovaná úloha – stúpenec chasidizmu. – 12. Jestvovalo – bývalý taliansky pilot F1 – zahaľuje – meno Caponeho. – 13. Ruská polievka – iba – vojenský pakt – kód letiska Vnukovo. – 14. Venuje – pil – česká tv. stanica – samec ošípanej. – 15. Volanie o pomoc – meno Dáriusa – nelesklé. – 16. Súhlas – útek – časť obleku – ampérhodina. – 17. **Tajnička 3** – chránená krajinná oblasť.

Pomôcky: laka – noi – Uar – Vau.

Znenie tajničiek posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v ti-

ráži do **28. februára 2022**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ▶

Komu pôjde výhra?

Správne riešenia tajničiek z čísla 5/2021 mali znieť: 1. Mlynárčik, 2. broskyňová, 3. Liptákom, 4. Nedobrym, 5. Mlynárčik, 6. Liptákom, 7. Veža James, 8. Sobotková, 9. solidarita. Viacerí čitatelia si všimli, že zauřadoval tlačiarenský škriatok a v legende nám prehodil tajničky pod číslom 7 a 9. Dobrý postreh majú aj tí, ktorí „reklamovali“ písanie mena jedného zo zakladateľov JAMES-u v podobe „Mlynárčik“. V dobových dokumentoch sa uvádza v rôznych verziách, takže pri vyhodnocovaní správnych odpovedí sme dŕžne nebrali do úvahy. Celkovo nám do redakcie prišlo 38 odpovedí, spomedzi ktorých neboli úplne správne iba tri. Publikáciu Príbehy zeme-pisných názvov Vysokých Tatier z Vydavateľstva IB Vysoké Tatry posielame **Alene Kuzmovej zo Spišskej Novej Vsi**.
Srdečne blahozeláme!

Fotohádanka

Martin Maličký

Milujem kakao. Keď som bol malým chlapcom, sfkal som každé ráno tento lahodný nápoj a zasnene hľadel z kuchynského okna na Tatry. Raz sa stalo, že moje detské rozjímanie prerušil otec. Ukázal na štít úplne vľavo a opýtal sa, ako sa volá. Bez zaváhania som zvolal „Kriváň!“. Spokojne prikývol. Ďalšie dva vrcholy vpravo od neho som už tak pohotovo nedokázal označiť. Boli to Krátka a Ostrá. Na ľahké zapamätanie mi prezradil jednoduchú pomôcku: KAKAO (Kriváň, Krátka, Ostrá). Môj otec bol ročník 1921. Patril k nestorom popradského hokeja a často mi rozprával o dávných časoch, keď sa hralo a trénovalo len na prírodných ľadových plochách. Zamrznuté plesá neboli výnimkou. Dnes už by to bolo nemysliteľné, skoro až protištátne. Ešte tak kónské pólo na zamrznutom Štrbskom plese by ochránari stolerovali...

Ako isto tušíte, fotohádanka z čísla 5/2021 ukrývala oblakom zakrytý vrchol Kriváňa, Krátku, hrebeň Ostrej a pred ním Furkotskú dolinu s Nižným Wahlenbergovým plesom. Ku kakau som vám naservíroval akési cudzokrajné raňajky. Podme poodhaliť ich pôvod. Najskôr zacitujem Antona Mareca. Páči sa mi jeho ľahko sarkastický štýl: „Podľa oficiálnej verzie súvisí názov Furkota so slovesom fřkať, pretože tento proces vraj prebieha na miestnom potoku zvlášť intenzívne. Okrem tejto verzie existuje ešte iná verzia, vraj môže pochádzať aj z výrazu furkotať, teda zurkotať, zurčať. Pôvodné miestne názvy v Tatrách však netvorili básnici, ale pravidelne sa tu pohybujúci a ťažko pracujúci ľudia, ponajviac baníci, a tvorili ich najmä kvôli orientácii v horskom teréne. A pretože ich odborná terminológia mala pôvod v starej nemčine, je pravdepodobné, že pozadie názvu Furkota tvorí slovo *furka*, ktoré označovalo horské sedlo najskôr v latinskom jazyku, no neskôr zdomácnelo aj v starej nemčine.“ Aj názov plesa znie akosi nemecky, je však pomenované podľa slávneho švédskeho botanika a univerzitného profesora z Uppsaly, Görana Wahlenberga (1780 – 1851). Ten z poverenia svojej univerzity a s cieľom doplnenia univerzitného herbára, založeného slávnym Karlom Linné, zakladateľom modernej botaniky, ako prvý systematicky prebádal flóru veľkej časti Tatier. Udialo sa tak v auguste roku 1813, práve v čase strašnej povodne na Považí, pričom vykonal aj početné výškové merania a vystúpil na Kriváň, Lomnický štít a niektoré ďalšie vrchy. Vý-

sledkom jeho štúdia bolo klasické latinské dielo *Flora Carpatorum principalium* (Göttingen, 1814), v ktorom nakrátko opísal aj svoju cestu po Tatrách, uverejnil prvú primitívnu topografickú mapu Tatier a mapu zobrazujúcu vertikálne rozloženie rastlín v Tatrách. Zdokumentoval 1 346 druhov rastlín, pričom k napísaniu svojej práce použil aj herbáre niekoľkých spíšskych botanikov – amatérov.

Furkotskú dolinu spája so Škandináviou aj niečo iné. Je ním ráčik žiabronôžka severská (*Branchinecta paludosa*), dva až tri centimetre dlhá, vyskytujúca sa dnes už iba vo vodách pri polárnom kruhu, napríklad v oblasti ostrova Nová Zem či Grónska. Vo Vysokých Tatrách je glaciálnym reliktom, teda pozostatkom z doby ľadovej. Tohto zaujímavého tvora objavil v roku 1881 profesor Wierzejski v Dwoistom Stawe Gąsienicowom, no po zarybnení tohto plesa žiabronôžky zrejme vyhynuli, lebo od roku 1968 ich tam nikto viac nevidel. Na slovenskej strane ich pozoroval ako prvý profesor Hrabě práve vo Furkotskej doline, konkrétne vo Vyšnom Furkotskom plese. Tento živočích môže žiť len v plytkých vodách, ktoré v zime zamrzajú až po dno. Dĺžka jeho života je len štyri až šesť mesiacov, potom vraj celá populácia vyhynie. Ešte predtým, na jeseň, však žiabronôžka nakladie do bahna a nánosov na dne plesa vajíčka. Tie dobre znášajú chlad. Vydržia v zamrznutom plese až do jari, keď sa vyľahne nová generácia.

Po tom, ako sme si dali k raňajkám škandinávského ráčika, sa vráťme späť k slovenskému menu. A čo môže byť viac slovenské ako rieka Váh? V knihe Luboša Brchela *Tatranské plesá*, vydananej roku 1961, som sa dočítal, že práve vo Furkote pramení Biely

Váh. V súčasnosti nie je informácia o jeho prameni až taká jednoznačná – najskôr sa dočítate, že pramení v južných svahoch Kriváňa a západnej časti Vysokých Tatier. Aby som Furkotskej doline neostal nič dlžný, tak na záver musím uviesť, že sa v nej nachádza druhé najvyššie položené pleso vo Vysokých Tatrách. Je ním Vyšné Wahlenbergovo pleso s nadmorskou výškou 2 154 m n. m.

Vážení čitatelia, netuším, aký bude tohtoročný úvod zimy. Posledné roky sa akosi necháva prosiť, kým sa jej uráči do tatranských dolín. Dovoľte preto trochu provokačnú fotohádanku. Opäť stačí uhádnúť čokoľvek, čo spoznáte v zasneženej krajine. Za odmenu vám poviem niečo o zaujímavých pretekoch, o ktorých ste možno ešte nepočuli.

Svoje tipy posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži do **28. februára 2022**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia víťazcu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Kto dostane knihu?

Čitatelia, ktorí sa odhodlali rozlúsknuť fotohádanku z čísla 5/2021, opäť prekvapili. Skoro všetci správne určili, že na zábere je Furkotská dolina s Nižným Wahlenbergovým plesom. Ako už viete, záhadné KAKAO v sebe ukrývalo vrcholovú trojkombináciu v podobe Kriváňa, Krátkej a Ostrej. A hoci táto indícia, zdá sa, veľmi nepomohla, takmer každému sa podarilo uhádnúť aspoň jeden z končiarov zachytených na fotografii. Spomedzi 33 odpovedí, ktoré nám prišli do redakcie, nebola správna iba jediná. Turistického sprievodcu Vysoké Tatry z vydavateľstva DAJAMA od nás získava **Matúš Opatovský z Vrbového**.

Srdečne blahoželáme!

